THE BOOK WAS DRENCHED

అంకితము.

ఏసత్పురుషుడు తాను నిస్స్వుఁ డయ్యు యాచించి గ్రామ మగు 'మేడపాడు' నందు మహాలింగేశ్వరాలయముఁ [illegible] శివప్రతిష్ఠం జేసెనో, ఏవిరాగి మఱునాఁటికిఁ దనకుండు [illegible]దో యని సందేహింపక యన్నదానముం జేయుచుండు నో, ఏసర్వసముఁడు తా నభ్యాంజనముఁ జేసికొనునపుడు [illegible]గుపరిసరపుగవరలపిల్లలకు ముందుగ స్వయముగ తలనంటి ము, పండుగులలో నంత్యజులకు పిండివంటలతో భోజనముపెట్టి యుఁగానిత్య [illegible]ందకుండెనో, ఏసంయమిసంగీతవిద్యావంతుఁ డయ్యు సంగీతము నర్త్వము నటించుట [illegible]సుల్లచేఁబా డించుటకుఁ గాదని, సానిమేళములకుఁ బోవనని శపథ మూని యుండెనో, ఏపారాశికుఁడు తనవాఙ్మాధుర్యముచే శ్రోతల వా నందవార్ధిమగ్నులం జేయుచుండెనో, ఏజ్యోతిష్కుఁడు తనమర ణదినముఁగూడ చెప్పి యట్లే పరమపదమునందెనో, వెనుకటి ప్లవంగ సం॥ర జ్యేష్ఠ శుద్ధ ౧౩ నాఁడు పుట్టి జయ సం॥ర ఆశ్వ యుజ శుద్ధ [illegible] నాఁడు పరమపదము నొందిన యామాతండ్రి గారగు వెంకయ్యగారికిని,

ఏసాధ్వీమణి భర్తకుఁదోడునీడయై యన్నదానాదిసత్క ర్మములనాచరించెనో, ఏనతీమతల్లిక దానాసక్తిచే వండుకొను [illegible]న్న నొకయన్నసత్రనిర్మాతకును, మంగళసూత్రము నొక

విద్యావంతుఁడు తపస్వియు నగు సద్బ్రాహ్మణుని వివాహము నకును, భర్త్రాజ్ఞచే దాన మొసంగెనో, ఏజనని తాను మంచముపట్టినను, యేఁబదిమూఁడేండ్లుగల నన్నుఁగూర్చి నాయన భుజించినఁగాని తాను భుజింప నని మనుమరాండ్రతో ననుచుండునో, ఏశిశువత్సల, తల్లిలేని నాయిరువురుకుమార్తెల నమృతహస్తయై పెంచి పెద్దవారింజేసెనో, ఏపుణ్యావనిత గర్భశోకము నెఱుఁగక మువ్వురుకొమరులు, పదిమందిమనుమలు ముమ్మనుమలు కలదియై విద్వత్పుత్రిక, విద్వత్సోదరి, విద్వద్భర్తృక, విద్వత్పుత్రయై యదృష్టవంతురా లనిపించుకొనుచు, వెనుకటి కాళయుక్తి సం॥ర ఆశ్వయుజశుద్ధ ౧౫నాఁడు జన్మించి ఈ యాంగీరస సం॥ర చైత్రశుద్ధ ౬ నాఁడు (ది12-4-32 సం॥) పరమేశ్వరసన్నిధానమునకుఁ జేరెనో యామాతల్లి రామాంబకును,

సచ్చరితమగు నీపరీక్షిచ్చరితము నంకిత మొనర్చుచున్నాను. ఇది నాపితృదైవములకుఁ బుష్పసదృశమగుఁగాక.

పెండ్యాల వేంకట సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి.

ఓం

పీఠిక

ఇరువదిరెండేండ్లనుండి, కలాశాలలోను, జాతీయ కలాశాలలోను, ఉన్నతపాఠశాలలలోను, సంస్కృతాంధ్ర భాషల కుపాధ్యాయుఁడనుగా నుండి బాలురమనస్తత్వములఁ గుర్తెఱిఁగి యీగ్రంథము ననుభవపూర్వకముగ వ్రాసితిని. బాలురకు భాషతోఁగూడ, ప్రాచీనచరిత్ర, స్వసాంఘికమతాచారములు, దైవభక్తికూడ నేర్పుట మిగుల నావశ్యకమై యున్నది. మఱియు భారతీయులకుఁ బరమప్రమాణములగు వేదములలోని యంశములుకూడ బోధించుట ముఖ్యతమము. ఇపుడు విద్యార్థులు భవిష్యత్తున గృహస్థులు కాఁగలరు. వారు గృహస్థాశ్రమస్వీకారము నొందినపు డెట్టులు ప్రవర్తింపవలెనో తెలిసికొనుట యత్యావశ్యకము. మఱియు దేశభక్తియు రాజభక్తియుఁ బ్రజలకు ముఖ్యతమములు. పైయంశముల నిందు బీజప్రాయములుగఁ బొందుపఱచితిని. అయినను,

శ్లో. ఆపరితోషా ద్విదుషాం
న సాధుమన్యే ప్రయోగవిజ్ఞానం.

తా. ప్రయోగవిజ్ఞానమును విద్వాంసులు సంతసించువఱకు సాధువని తలంపను.

ఇట్లు,
పెం. వేం. సు. శాస్త్రి.
గ్రంథకర్త.

విషయసూచిక.

పరిక్షిత్తు.

ప్రథమ ప్రపాఠకము.

ప్రథమానువాకము.

పూర్వగాథ.

శ్రీమహావిష్ణునాజ్ఞచేఁ బ్రవర్తించు నిప్పటిచతుర్ముఖుని ద్వితీయపరార్థమున, శ్వేతవరాహకల్పమునం దగు వైవస్వత మన్వంతరంబునందైన నీకలియుగమునఁ బదునాఱువందలయిరువదాఱు సంవత్సరములు గడచినపిమ్మట * శ్రీమంతంబగు నీ భరతఖండంబున నొకమహాసమరము ప్రవర్తిలెను. అది కురు క్షేత్రము కేంద్రస్థానముగాఁ గలది యగుటచేఁ గురుక్షేత్ర సంగ్రామమనియుఁ గౌరవులకుఁ బాండవులకు నైన యుద్ధమగు టచేఁ గురుపాండవయుద్ధమనియు భరతవంశస్థులే యందుఁ బ్ర ధాననాయకు లగుటచే భారతయుద్ధమనియుఁ బేరువడసెను.

అమ్మహాజన్యమునఁ బెక్కువేలుగజములు, ననేకల క్షలహయములు, మడియుటయే కాక, డెబ్బదిరెండులక్షలకు

---

* విష్ణువాయుభాగవతాది పురాణములనుండి యీకాలనిర్ణయము చేయఁబడినది.

మించిన దృఢాంగులగు మనుష్యులును మృతినొందిరి. ఆవీరు
లలో శతాధికవయస్కులు మొదలు పదునారేండ్ల ప్రాయము
వఱకుఁ గలవారుండిరి. భరతఖండ మిప్పటివలె నప్పుడు ము
ప్పదిమూఁడు కోట్ల జనసంఖ్య గలదికాక, స్వల్పజనసంఖ్యాకలి
తమగుటచే నంతటి జననష్టమును సహింపలేక నతితమముగా
సంక్షోభించెను. దేశమునం దేమూలఁజూచినను, తండ్రులు
సోదరులు సుతులు భర్తలు బంధువులు గతించుటచే నవయు
వనాథలగు సతీమతల్లికలకన్నీటిచే భారతభూమి పంకిలమై వారి
రోదనములచే దిశలు ప్రతిరోదనముఁ జేయుచుండెను కురుక్షేత్ర
ము యుద్ధమున కెట్లు కేంద్రస్థానమయ్యెనో, స్త్రీలరోదనము
నకును నట్లనే కేంద్రస్థానమయ్యెను. అందు హాస్తిపుర మతి
యు నడిమిబొట్టయ్యెను. ఆపట్టణమునం దేవంకఁజూచినను,
భర్తృబంధుసుతాదులమరణములచే శోకించువనితలరోదనము
లే—ఏవైపుఁజూచినను బంధుమరణకారకులగుఁ బాండవుల
శపించువాక్యములే—ఏదెసఁజూచినను యుద్ధములో నిర్భయం
కరవార్తాప్రసంగములే—ఏప్రక్కఁ గనుగొనినను భర్త్రాది
మరణములచేనగువృత్తిభంగమువలననైన దరిద్రితకుఁ గాత
రులగు స్త్రీలయొక్కయు, బాలబాలికలయొక్కయు, వృద్ధుల
యొక్కయు విలాపములే—ఏదిశంగనినను క్షతగాత్రుల హా
హాకారములే ప్రవర్తిల్లెను. హాహాకారములతోఁగూడిన
యుద్ధములోని సైనికులవిషాదమరణములఁ జూచియుఁ, బుద్ధి

లోని రోదనముల వినియు బంధుమిత్రపుత్రాదుల మరణము లచే విచారసాగరమగ్నుండయ్యు ధర్మరాజు కృపణతానంత ప్తహృదయుండయి విరక్తిచే రాజ్యమునొల్లననఁగా, సోదరులు ద్రౌపదిమొదలగువా రాతనిఁ బ్రవృత్తిమార్గమునకుఁ ద్రిప్ప నెంతగాఁ బ్రయత్నించినను నాతనిమనస్సు తేఱుకొనదయ్యె ను. పిమ్మట శ్రీకృష్ణభగవానుఁడును గర్మయోగంబునకుఁ ద్రిప్ప నెంతయో యత్నించె. యుద్ధారంభమున నర్జునుని మోహముంబోలె నేఁడు ధర్మజుని కార్పణ్యదోషోపహతస్వ భావమును శ్రీకృష్ణుఁడు పోఁగొట్టలేఁడయ్యె. పిమ్మట శ్రీవ్యా సభగవానుఁడు తనసామర్థ్యముచే నాతని కుపదేశించిన ప్రవృత్తిమార్గమే నివృత్తిమార్గమునుండి పెడమొగము పె ట్టించి రాజ్యాభిషేకమునకును, పిమ్మట ద్రోణాదులహత్యల చేనగుపాపపరిహారమునకై మూఁడశ్వమేధయాగములఁ జేయు టకును హేతువయ్యెను వ్యాసునానతిని ధర్మరాజు “అహీన” మనునశ్వమేధమ్ముఁ జేయనెంచెను. పాండవులు సంతానవా శముచే సంతప్తులగుచు, నభిమన్యుకళత్రమగు నుత్తర గర్భవతి గాన తద్గర్భస్థశిశువునందే తమసకలమనోరథముల నాధార ముఁజేసికొని యూఱడిల్లుచుండిరి. అశ్వమేధయాగమునకు ద్రవ్యమును సంపాదించుటకుఁ బోకతప్పనందున, ధర్మజుఁడు, ససైన్యుఁడగు యుయుత్సునిఁ బురరక్షణమునకు నియోగించి సోదరులను, సైన్యమును దోడ్కొని వ్యాసోపదేశముచే,

నుత్తరాపరిసవమునకుఁ బూర్వమే హిమాలయోత్తరభాగ మునకుఁ బోయెను. ధర్మరాజాదులు పురము వెలువడినమఱు నాఁడె యశ్వమేధయాగనిర్వహణమునకు ధర్మజునిచే నంతకు మున్నె యాహ్వానితుఁడగు శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు తద్యాగ నిర్వహణకుతూహలాయత్తచిత్తుండయి సహోదరమిత్రపరివార ముగ హస్తిపురి కేతెంచెను.

ద్వితీయానువాకము.

పరిక్షిజ్జననము.

శ్రీకృష్ణుఁడు హస్తిపురిఁ బ్రవేశించిననాఁడె యుత్తరకుఁ బ్రసవవేదన మారంభ మయ్యెను. ఆమెసూతికాగృహమరి ష్టోచితపరికరసహితమయ్యును, అరిష్టశూన్యమై అరిష్టహై న్యముగలిగి గదాధర పరిరక్షితమై యగదంకారసన్నిహితమై ధవళకుసుమయుక్తములు, సితసర్షపసహితములు, లాజపూ ర్ణములు నగుకుంభములచే శుభప్రదంబై విరాజిల్లుచుఁ, బ్రజ్వ లితాగ్నిచేతను, బ్రదీప్తశస్త్రములచేతను, పిచుమందపల్ల వాదులచేతను, బాలగ్రహాదిభూతపరిహారభూతమై, చికిత్సకలు దక్షులు చతురలు వృద్ధలుహితలు నగుపుణ్యావనితలచేఁ బరి పరివిధములఁ బరిశోధింపఁబడుచు నిర్మలమై యుండెను.

ఆమె ప్రసవవేదనాదోదూయమాన యగుచుండియు, నభిమన్యు మరణజ్ఞప్తిచేఁ జింతామగ్న యయ్యు, జనిష్యమాణ పుత్రముఖావలోకన కౌతూహల మొకవంక నాకర్షించి దుఃఖాపనోదన మొనర్చుచుండ స్వల్పప్రసవవేదన నొందియె పురుషశిశువుం గనెను.

వెంటనే పుణ్యాంగనలు పురుషుఁడుపుట్టెపుట్టె నని కేకలు వెట్టిరి. పౌరులందఱు సంతోషసూచకధ్వనులఁ జేసిరి. వెన్వెంటనే మృతశిశువని సూతికాగృహములోనివారు వెక్కివెక్కి యేడ్చిరి. కుంతీసుభద్రాదులకే కాక పౌరులందఱకుఁ గలిగిన యానందశోకరసముల భావశబలతయొక్క క్షణములోనే శోకరసమునకు స్థాయీభావహేతువయ్యెను. ఉత్తర మృతశిశువుం గనుటను వినుటచేఁ గృష్ణసాత్యకులకుఁ గూడ విషాదముజనింపఁ గృష్ణుఁడుసాత్యకితోఁ గొంతియున్నెడకు సత్వరంబునఁజనుదెంచుచుఁ దన కెదురుగ వచ్చు కుంతీసుభద్రాద్రౌపదులఁ గాంచి తానును విషాదాకులమానసుండయ్యె. అప్పు డాపృథ పురుషోత్తముకడ డగ్గుత్తిక నెలుంగు దగుల నిట్లని యేడ్చెను.

“కృష్ణా! నాకును మత్సంతతికిని నీవేగతియైయుంటివి. కుఱ్ఱయగు నీమేనల్లునకుఁ గ్రూరుండగు నశ్వత్థామయొక్క యిషీకాస్త్రహతిచే మృతబాలుం డుద్భవించెను. అయ్యశ్వత్థామ దారుణంబగు బ్రహ్మశిరోస్త్రముఁ బ్రయోగించునపు డుత్తరాగర్భస్థశిశువు నవశ్యముఁ గాచెద నని కృపాయత్త

చిత్తుండవై ప్రతినఁ జేసితివి. కాన యీనిసుఁగును బ్రతికింపు వా? ఆశిశువుయొక్క జీవితముతోడనే నాజీవిత మున్నది. ఆశిశువు బ్రతుకకున్నయెడల ద్రౌపదీసుభద్రలు జీవింపరు. ధర్మజుండు నాతనిసోదరులు నట్టివారె. ఈవంశమున కుదక పిండప్రదానము లాశిశువు జీవింపకున్న నెడలును మత్స్యనం దన నీచే నొకనాఁడు నీగర్భజనితుఁడు నాచేఁ గాపాడఁబడు నని యూఱడింపఁబడినది. కాన యామెయార్తిని దొలఁగిం పవే! నీ పీరులమును నిలిపితివి. దాని నీబాలుని జీవింపఁజేసి స్థిరపఱుపవే" యని వెక్కి వెక్కి యేడ్చి యిలాతలంబున కొఱఁ గెను. అపుడు ససంభ్రముఁడై గోవిందుఁ డాపృథను లేవ నెత్తి యనునయవాక్యంబులం దేర్చుచుండ సుభద్ర యిట్లని విలపించెను.

"కృష్ణా! గురుపుత్త్రుండు భీముపైనెత్తిన మహాస్త్రము యొక్క ఫలము నర్జునుఁడును దత్పత్నియుఁ దూదను బొందిరి. నీమఱఁది యాయభిమన్యుపైఁగలయధికప్రేమముచే నాతని మరణమునకు వగచుచుండ నీమనుమఁడుఁగూడ నిట్లు వమ్మ యిన నాతఁ డేమగునో నీకే తెలియును. ధర్మజుఁ డేరీతిని నెవ్వగ భరియించును? భీముఁడును గవలు నేరీతి దుఃఖశాం తినొందుదురు? కృష్ణా! వినుము. గురుసుతుఁ డస్త్రముఁ బ్రయోగించునపుడు నీవాతని నదలించి కుచ్చితుఁడా! నిన్ను మోఘాస్త్రుం జేతునంటివి. ఉజ్జ్వలతేజుఁడవగు నీమహితాను

భావము మాకుఁ దెలియుటచే నూఱడిల్లియుంటిమి. అశ్వత్థామాస్త్రభీతి నొందకుంటిమి. సత్య దయాశ్రితాభిరక్షలు నీకు నైజగుణములు. నీకనేకవందనములఁ జేతు. దేవా! వెఱ్ఱులమై మేము వగపుచే వివిధప్రలాపములు నీయెదురఁ జేయుచుంటిమి గాని లోకములన్నియు మృతినొందినను బునరుజ్జీవింపఁజేయు శక్తిగల నీవు మాకొలంబుఁ గాపాడక నీ మేనమఱందిపౌత్రుఁ జావవిడుతువా?

అంతఁ గృపాశోకంబులు మల్లడిఁగొను నుల్లంబుతో శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు మేఘగంభీరస్వనంబున బాలు బ్రదుకఁ జేయుదునని యెల్లవారు మోదమందఁ బలికి కుంతీసుభద్రాదుల వెంట సూతికాగృహంబుఁ బ్రవేశింపఁ బురోగామియగు ద్రౌపది, యడలునఁ బుడమిఁ బడియున్న యుత్తరను లేవనెత్తి 'మత్స్యనందనా! మాధవుఁ డేతెంచెఁ గనుమా' యన, నమ్మానిని వికీర్ణవేణీభరంబుతో వెన్నునకు మ్రొక్కుచు "భక్తార్తిఁ బాపుట నీకతిదృఢవ్రతముగాదా? యీబాలుని బ్రతికింపవా? గోవిందా! నీవు నీమేనల్లునకుఁ గూర్తేని వాని కుమారుని ద్రోణనందనుఁడు పొలియఁజేయఁగలాఁడే? పతిహీనయగు పాపాత్మురాలను నాకుఁ బుత్రహీనతయు నైన నెట్లు బ్రతుకుదును? ఈనిసుఁగుచావు నిక్కమయేని నిక్కముగ నిప్పుడ నీమేనల్లునితావున కేనును బోవుదును. పద్మనాభా! నీవు వచ్చినపుడు నీసన్నిధికి బాలునెత్తుకొనివచ్చి

మ్రొక్కింతునని యాసపడుచుంటిని. ఆయాసను ద్రౌణి వమ్ముచేసె" నని విలపించి యంతనిలువక మృతబాలు నంకతలంబున నిడికొని తదాననం బాలోకించి "బిడ్డా! లోకగురుండగు తాత దామోదరుఁడు వచ్చియుండఁగా ధర్మవేదియగు తండ్రికి జన్మించిన నీవిట్లు ధర్మవ్యతిరేకముగా మ్రొక్కకుండుట యుచితమా! కన్నువిచ్చి నన్నును గుంతీమహాదేవిని జూడవా? ద్రౌపదీసుభద్రలం గనవా?" యని బిట్టు పలవించుచు మూర్ఛిల్లెను. ఆమెయొక్క యప్పటియవస్థఁ గనుఁగొని కరుణాతిశయముచే మలీనతనొందిన మనంబులు, సబాష్పనయనంబులు, పాడఱినమోములుగల కౌరవాంగనలఁ గాంచినఁ బగవారికైనను విచారాతిశయము గలుగకపోదు. ఇట్లుండఁ గొంతదడవునకు మత్స్యరాజనందన తెలివొంది యట్లెయుండి ఫాలతలంబునఁ గేలుమొగిచి వెక్కివెక్కియేడ్చుచు గోపాలదేవునకు మ్రొక్కుచు శరణుశరణని పలికిన నప్పరమకృపానిధి యోడకోడకుమని పాదప్రతోళి నోపస్పర్శనంబులఁ గావించి బ్రహ్మాస్త్రప్రయోగవిధిచే నశ్వత్థామప్రయుక్తంబును, బ్రహ్మశిరోనామకంబునునగు నమ్మహాస్త్రంబు నుపసంహరించి యబ్బాలుని మృతకళేబరమును శయ్యాతలంబునఁ బెట్టించినిచి దరోల్లసితులై యెల్లవారు విన శ్రీకృష్ణుఁ డిట్లనియె. "ఓప్రజలారా! సత్యమగునామాట వినుఁడు. మీరును బాండవులు నిబ్బాలుం గని యామోదింపఁ బ్రతికింతు నని ప్రతినసేసి,

తే. పగఱయెడనైన నే బొంకు । పలుకనేని
సమరముఖమున వెన్నిడుఁ । జలితవృత్తిఁ
బిఱిఁది కడు గిడనేని యి । ప్పిన్నవాని
యంగమున జీవ మీప్రొద్ద । యావహిల్లు.

క. ధరణీసురకులము వెడం
గర మెక్కుడు ప్రియము నాకుఁ । గలదేని, సధ
ర్మరతుఁడ నయేని, నియ్యు
త్తరాసుతుఁడు లబ్ధజీవ । తత్త్వము నొందుఁ.

తే. మహితసత్యంబు పరమధ । ర్మంబు గాఢ
నిర్మలబ్రహ్మచర్యంబు । నిత్యసంప్ర
తిష్ఠితంబులై నాయందుఁ । దేజరిల్లు
నేని యిబ్బాలునకు జీవ । మిపుడ వచ్చు."

అని పలుకునంతలో నబ్బాలకునిలో జీవంబు ప్రవేశించి యంగకంబులు గదల నచటనున్నవారల హృదయాంబుజంబులా బాలకుని నయనాంబుజంబులువలె వికసించె. ఆసూతికాగృహంబును నబ్బాలకుని యంగకంబులు ప్రకాశించిన వడువునఁ బ్రకాశించె. బాలకుని రోదనధ్వనితోఁగూడ సూతికాగృహాగతులగు జనుల హర్షధ్వనులును వెనువెంటనే పౌరుల యానందధ్వనులును, తోడ్తోడ దుందుభి భేరీ కాహళాది మంగళధ్వనులు భూనభోంతరాళములఁ బాదుకొనియె. అట్టియెడ నుత్తర బాలునడ్డాన నిడుకొని వాసుదేవునికడ కేతెంచి

సాగిలఁబడి మ్రొక్కి వినుతించె. నాఁటినుండియె శ్రీకృష్ణునకుఁ బరిక్షిత్ప్రాణసంధాత యను మహాబిరుదముకలిగె కుంత్యాదు లానందసాగరమున నోలలాడుచు శ్రీకృష్ణు నానందపరవశ వాక్యంబుల వినుతించిరి. ఆహస్తిపురమునందు శోకరసముపోయి యానందరసము వెల్లివిరిసె. అప్పుడు శ్రీకృష్ణుఁ డుత్తరాసూనుఁ జేత నిడుకొని, యిబ్బాలుం డాదిరాజగుణయోగియు వంశోద్ధారకుండును నగుఁగాక అని యాశీర్వదించి,

తే. ఆత్మకులము పరిక్షీణ । మైన జనన
మందెఁ గాన నియ్యభిమన్యు । నందనునకు
నర్హమగుఁ బరిక్షిన్నామ । మనియెఁ గృష్ణుఁ
డఖిలజనములు వినఁ గౌర । వాధినాథ.

మఱియుఁగొంద ఱీబాలుఁడు గర్భస్థుఁడై యున్నకాలముననె శ్రీకృష్ణుఁ, డశ్వత్థామప్రయుక్తాస్త్రవహ్నిచేఁ గాల్పఁబడు నని యిబ్బాలు నంగుష్ఠమాత్రపురుషుండై గదచే నస్త్రము నణఁచి రక్షించె ననియు, బాలుఁడు పుట్టినతోడనే గర్భమునఁ గాచిన యాశ్రీకృష్ణునికై నలుదిక్కులఁ బరీక్షించెనుగానఁ బరీక్షిత్తుఁ డయ్యె ననియుఁ జెప్పుదురు. అందువలన నితనిఁ బరిక్షిత్తనియు, బరీక్షిత్తనియు రెండువిధములఁ బిలుతురు.

ప్రాణములు కుదురుకొనిన వెంటనే ప్రపౌత్రుఁ డని కుంతియుఁ బౌత్రుఁడని ద్రౌపదీసుభద్రలును, మేనల్లునితనయుఁ డని కృష్ణబలదేవాదులు దౌహిత్రుం డని మాత్స్యులు రత్నా

భరణాముల నలంకరించిరి. ఒక్కయుత్తరయే కాక కుంతీద్రౌపదీసుభద్రలీబాలు నల్గారు ముద్దుగఁ బెంచుచు ముగ్గురుతల్లుల ముద్దుబిడ్డఁగాఁ జేసికొనిరి.

తృతీయానువాకము.

ధర్మజుఁ డశ్వమేధయాగముఁ జేయ నుద్యుక్తుఁడగుట.

మున్ను మరుత్తరాడ్యజ్ఞదత్త దక్షిణాధన మపారమగుటను, విప్రులు దాని ననుభవింప శక్తిలేమిని హిమాలయోత్తరభాగమున నేకమనస్కులై దీని నెవ్వరు తెలిసికొనిన వారిదయగుఁగాకయని నిక్షేపముఁజేసిన యపారధనమును పాండవులు వ్యాసోపదిష్టవిధచేఁ ద్రవ్వించి, యసంఖ్యాకంబులగు వేసడంబులపై, వృషభంబులపై, గుఱ్ఱంబులపై, బండ్లపై, మోయించుకొని పరిక్షిజ్జన్మవార్తను, శ్రీకృష్ణాగమనవార్తను, శ్రీకృష్ణుఁడు పరిక్షిత్తును బ్రదికించినవార్తను, మధ్యేమార్గంబున నాలించి, యపారానందసాగరమున నోలలాడుచు హస్తిపురిపరిసరంబునఁ గృష్ణాదులచే నెదుర్కొనఁబడి పరిక్షిత్తు జనియించిన నెలదినములకు శుభసమయంబునఁ బురిం బ్రవేశించి, ధృతరాష్ట్రాది కురువృద్ధుల కానంద మొసఁగ వందనపురస్సరంబుగ ధనప్రాప్తిలాభంబుల వారికి విన్నవించిరి. అంతఁ గృష్ణద్వైపాయనుఁ డేతెంచి ధర్మజునిచే నుచితసత్కారంబుల నొంది, "ధర్మనందనా! నీకు గురువును, బ్రాహ్మణుఁడు నగుద్రోణు

వధత్యమాడి కామకృత బ్రహ్మహత్యకుఁ గారణభూతుఁడ నైతి ననియుఁ బితామహుఁడగు భీష్ముని, సోదరుఁడగు కర్ణుని వధించుటకుఁ గారణభూతుఁడనై జ్ఞానాజ్ఞానకృతదోషములఁ జేసితి ననియు, పితృసఖుఁడగు భగదత్తుని, జ్ఞాతులగు భూరిశ్రవ, సోమదత్త బాహ్లికాదులను దుర్యోధనాదులను జంపించుటకు హేతుభూతుఁడ నైతిననియు నీకు మనోవ్యథ మిక్కుటముగా నున్నది. నీసోదరులు నట్టిబాదమునె పొందుచున్నారు. ద్రోణవధమునకుఁ బ్రత్యేక మొక యశ్వమేధమును, జ్ఞాతి బాంధవ మిత్రాదుల వధమునకు వేఱొక యశ్వమేధమును, నింతటి యుద్ధమైనను, నీసామ్రాజ్య మంగీకరింపని పరరాష్ట్రాధిపుల నదిమి కప్పములఁగొని సమ్రాట్టను ఖ్యాతినొందుటకు మఱి యొక యశ్వమేధమును, మొత్తము మూఁడశ్వమేధములఁ జేయవలసియున్నది. దీనికి వేద మీవిధమునఁ దెల్పుచున్నది. వినుము.

(1) "ఎవ్వఁ డశ్వమేధమును జేయునో యాతఁడు బ్రహ్మహత్యాదోషమునుండి తరించును. తరించును."

(2) "ఎవఁ డశ్వమేధయాగముఁ జేయునో యాతఁ

(1) "తరతి తరతి బ్రహ్మహత్యాం యోఽశ్వమేధేన యజతే" కృష్ణయజుర్వేదః.

(2) "యోఽశ్వమేధేన యజతే సర్వ ఏవ భవతి సర్వస్య వా ఏషా ప్రాయశ్చిత్తిః సర్వస్య భేషజగ్ం సర్వంవా ఏతేనపాప్మానం దేవా అతరన్నపి వా ఏతేన బ్రహ్మహత్యామతరం త్సర్వం పాప్మానం." కృష్ణయజుర్వేదః.

డన్ని సత్కర్మములను జేసినవాఁడే యగును. అన్నిపాపములకు నిదియే ప్రాయశ్చిత్తము. సమస్తమనోరోగములకు నిదియె దివ్యౌషధము. ఈయజ్ఞముచేతనే దేవతలు సర్వపాపములను బోఁగొట్టుకొనిరి. ఇంతమాత్రమెకాదు. దీనిచేతనె దేవతలు బ్రహ్మహత్యనుగూడఁ బోఁగొట్టుకొనిరి.''

అందువలన సకలజ్ఞాతివధమహాదోషమే కాక ద్రోణవధమునకుఁ జేయదగు ప్రాయశ్చిత్తముకూడ నీవు చేసికొనినవాఁడవగుదువు.

(1) "ఎవఁడు రాష్ట్రాక్రమణముఁ జేయునో వాఁడశ్వమేధముఁ జేయు"నని కలదు—"నీవింతటి సమరమున జయము నొందినను, ప్రాఁబగల మనమునఁ బెట్టుకొని ప్రాగ్దిశయందుఁ బ్రాగ్జ్యోతిషాధిపుఁడును భగదత్తుని సుతుఁడునగువజ్రుఁడును, మీపక్షముననె పోరి యుద్ధమున వీరమరణమునొందిన మగధేశుండగు సహదేవునిసుతుఁడు మార్జారి, తనతాతయగు జరాసంధపక్షాభిమాని యగుట నాతండును, దక్షిణదిశను త్రిగర్తలును, దశార్ణదేశాధీశుఁడగు చిత్రరథుండును, పశ్చిమమున సైంధవుని జ్ఞాతులును, నిషాదదేశంబున "ఏకలవ్య" సుతుండును, పశ్చిమోత్తరభాగంబున గాంధారరాజగు శకుని సుతుండును, నీసామ్రాజ్య మంగీకరింపక ధిక్కరించుచున్నారు. వారలనోడించి సామ్రాజ్యము నిల్పుకొనుటకై మూఁడవ

(1) యో రాష్ట్రం ప్రతి సోఽశ్వమేధేన యజతే. కృష్ణయజుర్వేదః.

యశ్వమేధ మవసర”మనిన యుధిష్ఠిరుఁడు “ఓ మహానుభావా! నే నశ్వమేధము చేయుటచే నా పాతకములు నశించునుగాని తక్కిన నా సోదరులయొక్కయు, సాత్యక్యాదులయొక్కయుఁ బాతకము లెట్లుతొలఁగునో యానతీయవే”యన నప్పారాశర్యుండిట్లనియె. “యుధిష్ఠిరా! అందఱు నశ్వమేధము చేయ నక్కఱలేదు. *అశ్వమేధయాగమున, అవభృథస్నానముఁ జేసిన నందఱకును బ్రహ్మహత్యాదోషము తొలఁగు” నని ధర్మశాస్త్రమునఁ గలదు. కావున “నీవు భూరిదక్షిణలతో ముఖ్యముగా మూఁ డశ్వమేధములను జేయు” మన, మఱుందుండును దగిన తెఱంగున ముచ్చటింప, ధర్మజుఁడు వల్లెయనె. ద్వైపాయనుఁడు రాఁబోవు చైత్రశుద్ధపూర్ణిమనాఁడు సంకల్పముఁ జేసి యశ్వమును భూప్రదక్షిణమునకై విడువుమన నయ్యుధిష్ఠిరుండుం దగినవారలఁ దనయశ్వములలో నశ్వమేధోచితమగుదాని నేఱుఁడన వారట్టి యశ్వము నేఱి ముందల నిలుప సంతసిల్లి యది పారాశర్యున కెఱుకపఱిచి యధ్వర్యాదుల నేర్పఱింపఁగోరెను. అందుల కాకృష్ణద్వైపాయనుండు కర్మమీమాంసాకర్తయగు జైమినికిఁ బ్రియశిష్యుఁడయిన యాజ్ఞవల్క్యు నధ్వర్యునిగాను, దనశిష్యులగు పైలాదులఁ దక్కినఋత్విజులగాను నేర్పఱుప నయ్యాజ్ఞవల్క్యుండు శ్రౌత

---

* సూ॥ అశ్వమేధినంవాఽవభృథ మేవావేత్య ముచ్యతే॥ ఆబస్తంబ సూత్రము

విధులఁ దెలిసిన తన శిష్యు నొక్కరు మేధీయాశ్వముతో భూవలయముఁ జుట్టివచ్చునప్పు డయ్యెడలఁ జేయఁదగు కర్మకలాపంబుల నిర్వర్తింప నియోగించెను. అశ్వరక్షణమున కర్జునుఁడె యోగ్యుఁడని కృష్ణాదులు తలఁచుటచే ధర్మజుఁ డాపార్థుచే ననిపించికొని నియోగించి భీమనకులుల రాష్ట్రరక్షణమునకును, యజ్ఞార్హవస్తుసంపాదనముకై సహదేవుని నియమించి, తాను ద్రౌపదీసమేతుండై గాంధారీ ధృతరాష్ట్రుల చేతను గుంతిచేతను విదురుచేతను ననుజ్ఞాతుండై శుభముహూర్తంబున స్వస్తివాచనపూర్వకంబుగా దీక్షితుఁడయ్యె.

చతుర్థానువాకము.

అర్జును దిగ్విజయము.

పౌత్రలాభముదితుఁ డగుటను పార్థుండు కొంత పుత్త్రశోకాపనోదము సేసికొని పౌత్త్రుని బాల్యచేష్టలఁ గాంచి యానందించుటకు విఘ్నకారియై యశ్వమేధాశ్వరక్షణ మొందు సంప్రాప్తంబగుడు విధ్యర్థంబుఁ గైకొని జయజయధ్వానంబులు మిన్నుముట్టఁ బ్రజలు నుతింప నయ్యశ్వంబు వెంటఁ బ్రయాణమయ్యెను.

అప్పు డయ్యజాతశత్రుఁ డర్జునుంగాంచి "సోదరా! మహాయుద్ధమున జనసంక్షయమయ్యె. వీరాధివీరులు మడిసిరి.

భూమి నిర్వీర్యమయ్యె. కొలఁదివీరు లుండినను వారు బాలురు, క్షీరకంఠులు. పడుచుఁదనమున నెవ్వరేని నిన్నెదిరించినను దొలుత దండోపాయమూనక సామాదికముచేతనే కార్యముఁ జక్కఁబఱపుము. కార్యము గానియపుడు యుద్ధముఁ జేయు"మని బోధించి యాశీర్వదించి పంపె.

అవ్విజయుండును, యాజ్ఞవల్క్యశిష్యుం డశ్వమేధాశ్వము ఖాదము సేయునపుడు, నిలుచునపుడు, నీరుఁద్రావునపుడు, విష్ఠించునపుడు, మూత్రించునపుడుఁ జేయువిధులను విధ్యుక్తముగ నెఱవేర్చుచుండఁగా దిగ్విజయమునకు వెడలెను. (1) ఆనందిని, హరితస్రక్కును, రుక్మపట్టమును ధరించి ధాన్యాదియగు నయ్యశ్వము చూపఱకు నింపుగనుండెను. అశ్వసంరక్షణమునకై పురోగాములై కవచములఁదొడిగి కవదొనలఁబూని నూర్వురు రాజపుత్త్రులును, నూర్వురు రాజన్యులును, నిరుపార్శ్వంబులను నిషంగములు గలిగిన నూర్వురుసూతపుత్త్రులు, నందఱు గ్రామాధికారులపుత్త్రులును, శతసంఖ్యాకులగు కరగ్రాహులపుత్త్రులును, వాదము దిదండధారులును, దృఢాంగులగు నశ్వసైనికులును, నశ్వమేధాశ్వముం బలిసి రక్షించుచుండిరి.

ఆయశ్వము భూప్రదక్షిణముగఁ బోయి (2) ప్రాగ్జ్యో

---

(1) శతపథబ్రాహ్మణ, ఐతరేయబ్రాహ్మణములనుండి యీయంశములు గ్రహింపఁబడెను.

(2) ఇప్పటి యస్సాము పూర్వము ప్రాగ్జ్యోతిషము.

శివముఁ జొచ్చెను. తత్పురాధీశుఁడగు వజ్రదత్తుఁడు(భగద త్తునిపుత్త్రుఁడు) భగదత్తు నర్జునుఁడు సుప్రతీకముతోఁ గూడ మహాయుద్ధమునఁ జంపెను. ఆపగ మనంబున వంటియుంటయు యౌవనగర్వంబు దన్నుఁ బురికొల్పుటయుఁ గారణంబులుగా పాండాసైన్యము నెదిరించి మేధాశ్వముం బంధించెను. అర్జునుఁ డన్నయానతిచే సామవాక్యము లెన్ని జెప్పిన నాతఁ డాలకింప నందున మహాజన్య ముభయులకును మూఁడునాళ్ళయ్యెను. నాలవనాఁ డర్జునుండు వజ్రదత్తు మహాగజముదు నేలఁ గూల్చి యాతని నలయించి జితోస్మి యనిపించి సాదరముగ నాతని నశ్వమేధమున కాహ్వానించెను. పిమ్మట నయ్యశ్వము రాజ గృహాపట్టణపరిసరమునం బరిభ్రమింప జరాసంధపౌత్రుండును మాగధేశుండునగు మాజ్ఞాని, తనతండ్రి సహదేవుఁడు పాండవ పక్షపాతియైనను బితామహునియందలి యభిమానముచేఁ, బహుచందనమునకుఁ బరిపాటియగు గర్వముచే నర్జును నెదిరించి ఘోరరణ మొనర్చి యోడి విజయునకు విజయమునిచ్చెను. పిమ్మట నాతనిచే నాహూతుఁడై ధర్మజు నశ్వమేధమునకు వచ్చెద ననెను. తరువాత నాయశ్వ మర్జునుండు వెన్నాడ ఉ త్కల కళింగాంధ్ర చోళాది దేశముల నరాతంకముగ నిగ్ర మించి ద్రావిడదేశమునకుఁ దరలెను. అట మణిపూరుపురాధీ శుండును, చిత్రాంగదార్జునులకు జన్మించి మాతామహుండగు మలయధ్వజునకు దత్తుఁడైనబభ్రువాహనుండు డర్జునురాక దూత వృవలన వినిపితృభక్తిపురస్సరంబుగ నెదురొత్తి గౌరవించెను.

అయ్యర్జునుండును భీష్ము నన్యాయంబుగ శిఖండి నెపంబున దాఁ జంపినందులకుఁ దనపైఁ గినిసి వసువులు గంగాదేవి యనుమతిఁ గొని తన్నుఁ జెడ శపింపఁ దలంపఁ దచ్ఛాపమహిమాప్రేరేచుటచే బభ్రువాహనునిఁ జూచి యిట్లనియె. "నీవు క్షత్రియునకుఁ బుట్టినవాఁడవై తేని యాగాశ్వము బంధింపక విడిచెదవే" యని నిందింప నాతండేమియు మాఱుపలుక నేరక పురికి మఱలివచ్చుచుండఁ బుట్టఁ బుట్టువానికూఁతురు నర్జునుభార్య యునగునులూపి బభ్రువాహనునకుఁ గాన్పించి తన్ను సాపత్నిగా నెఱింగించుకొని యర్జునుతో సమరమునకుఁ బురికొల్పెను.

బభ్రువాహనుండును నేను క్షత్రియుఁడన యనియర్జును నెదిరించి ఘోరరణము గావించి యర్జునాస్త్రములచేఁ దాను మూర్ఛమునుంగులోన తనయస్త్రములచేఁ బార్థుండు నగముచచ్చునట్లు సేసెను. పిమ్మట నులూపి సంజీవమణిం దెచ్చి సేదదేఱిన బభ్రువాహనునిచే నర్జునునెదపై నుంపించు నంతలో నర్జునుండు నిద్దురనుండి లేచినవానివలె లేచి యులూపిచే యావద్వృత్తాంతమును విని యానందించి యులూపీ చిత్రాంగదా బభ్రువాహనుల నగ్గించి వారల నశ్వమేధయాగమున కాహ్వానముచేసి పశ్చిమాభిముఖుండై యజ్ఞాశ్వమును వెన్నంటి పోయెను.

అట్లు పోయిపోయి యాతఁడు త్రిగర్తదేశముఁ జొచ్చెను. త్రిగర్తులకు నర్జునునకు నెడతెగని వైరము గలదు.

*త్రిగర్తాధీశుఁడగుసుశర్మ కురుక్షేత్రసంగ్రామమునఁ బదునెని మిదిదినములు స్వసైన్యసోదరుఁడై ఘోరముగఁబోరి యర్జునుని చేతనె మృతినొందెను. శ్రీకృష్ణునంతటి మహానుభావునిసయి తము సంశప్తకులచే నర్జునుఁ డేమయ్యెనోయని కంటనీరు వెట్టు నట్లు చేయఁగలిగినత్రిగర్తదేశీయు లశ్వముతో నర్జునుఁడే తెంచె నవివిని యూరకుందురా? తమపితృభ్రాతాదులర్జునుచేఁ జచ్చి నపగను మఱతురా? అశ్వమును బంధించి ఘోరసమరమునకు గడంగిరి. అర్జునుం డన్నయజాతశత్రునిసందేశము నెఱింగించి నను బితృపితామహాదుల మరణానుగ్లాని మెదల మెఱుగుచుం డుటచేఁ ద్రిగర్తనివాసులు సూర్యవర్మయను రాజుఁ బురస్కరిం చుకొని యర్జునుపైఁ గవిసిరి. ఆసూర్యవర్మయు నాతని సోద రులు కేతువర్మ ధృతవర్మలును వెనుదీయక ఘోర సతఁడుకరు ణ పెంపున వారికి నొవ్వడరకుండ యుద్ధముచేయుటచే బలహీన తగా నెంచి ధృతవర్మ యర్జును గాండీవము చేతనుండి పడున ట్లుగా నేసి యాతనికి గోపము దెప్పించెను. పిమ్మట నాతనిచే నేటులుపడి సోదరసైన్యసహితముగాఁ బరువిడఁ గొందఱుత్రి గర్తలు శరణుసొచ్చిరి. అందుల కాతండు వారలఁ గాంచి

---

* త్రిగర్తదేశము రాజపుత్రస్థానములోని కొంతభాగము. త్రి + గర్త=త్రిగర్త. గర్తమన గొయ్యి. సాంబరు, సరు, డిడ్వానా, యనుసరస్సు లగల ప్రదేశమే యీత్రిగర్తదేశము కావచ్చును.

కాచితి నని వారల నధ్వరమున కాహ్వానముసేసి సింధుదేశము నశ్వానుయాయియై ప్రవేశించెను.

సైంధవ తత్పితృవధలచే నెదలు విషాదకలితంబులగుడు సైంధవులు సైంధవపుత్త్రుం బురస్కరించుకొని సైంధవసమేతుఁడగు సైంధవారినరికట్టిరి. అర్జునుండును నయవాక్యంబుల వారిం దేర్పఁజూచినను వారు కలఁకఁదేఱక యులుకమెయి నలుఁగుల నాతని ముంచిరి. ఫల్గునుండు నఫల్గుబాణంబుల సైంధవులను ముంప నాయుంప వెల్లిఁ బటాపంచలగు సైంధవపుఁ బటాలంబులఁజూచి సైంధవసూనుఁడు హృదయ మవిసి యంతఃపురంబు చేరి యంతకపురి కరిగెను.

పతిపుత్త్రమరణంబులచే దుస్సహాశోకాంబుధినిమగ్నయగు దుస్సల బాలపౌత్త్రుఁ జేతులనుంచుకొని వైధవ్యపాదకుఁడగు నర్జునుపాదంబులపైఁబడి నిర్వంశముకాకుండఁగ నీని సుఁగు నీపౌత్త్రుంబోలె రక్షింపు మనఁ, దోడంబుట్టువునైన దయతలంపక వైధవ్యయుక్తంగాఁ జేయు క్షత్త్రధర్మము నెద నసహ్యించుకొనుచు "సోదరీ! నీపౌత్త్రుఁడు నాపౌత్త్రునట్టి వాఁడ. నామేనల్లుఁడేఁ"డన, దుస్సల దుఃఖాతిరేకంబుతో నాతనిదుర్మరణంబు విన్నవింప నాతం డెదురుశోకించి యామెనోదార్చి యుభయ మొసఁగి మంత్రిపురోహిత దండనాథాదులఁ బిలిపించి సైంధవపౌత్త్రుని సింధుదేశసింహాసనమునం దునిచి యీతండ యీదేశాధీశుండని యతని కభిషేచనముజేసి తనకరుణాళుతఁ జూపెను.

పిదప సైంధవవిషయంబు నతిక్రమించి శ్వేతవాహనుండు పంచనద విషయంబుం జొచ్చువాఁడు కట్టెదుర (1) "నిషాదస్థపతియు," నిషాదసైన్యంబుతోఁ గూడినవాఁడునగు నేకలవ్యపుత్రుతో మహాహవంబు సేయవలసివచ్చె. ఏకలవ్యునకు నర్జునునకు విద్యాభ్యాసనసమయమునుండియు వైరముగలదు గురుదక్షిణయనెడు నెపమున ద్రోణుఁడేకలవ్యునంగుష్ఠము గొట్టించుటకుఁ గారకుఁడర్జునుఁడె. శ్రీకృష్ణుఁడు జరాసంధునితోఁ బోరునపుడు జరాసంధపక్షమున వచ్చిన యేకలవ్యునంతకపురి కంపెను. కురుక్షేత్రయుద్ధమున నేకలవ్యపుత్రుని కేలనో ప్రవేశము గలుగలేదు. * సైంధవవధ నాఁటి మహారణము నిషాదదేశమున నయ్యె. పై కారణంబులచే నేకలవ్యపుత్రుఁడర్జునుని హితోపదేశము వినక యెదుర్కొని యాతనితో ఘోరసంగ్రామముఁ జేసి యోడి శరణన్న నాతఁడు నిషాదస్థపతిం గాంచి విడిచి యశ్వముతో గాంధారవిషయముఁ జొచ్చెను.

గాంధారరాజగు శకుని యాలోచనావిశేషమె కురుపాండవభేదహేతువు, లోకోపద్రవకరహేతువునయ్యెను. పాం

---

(1) నిషాదులకు రాజు (లేక) నిషాదుఁడైన రాజు. మఱియు నిషాదుఁడు రాజుగాఁ గలవాఁడు—అనునర్థములు చెప్పవచ్చును. బహువ్రీహియగుటఁ బొసఁగదు.

* ఈవృత్తాంతము సంస్కృతభారతమునఁ గలదు.

డవుల కపకృతిఁ జేసినవారిలో నగ్రగణ్యుఁడు శకునియె. కౌర వానీకములోఁ గడవఱకుఁ బోరినముఖ్యులు గాంధారాశ్వ కులె. సహదేవాదులు సంపూర్తిగ యుద్ధరంగగతులగు గాం ధారుల నున్మూలించిరి.

అట్టిరణహత సైనికులబంధువు లర్జునునామమాత్రశ్రవణముననే కినిసి కడవఱకుఁ బోరాడ శపథములు పూని విశ్వచ్ఛపాంత్వనోక్తులను వినక, అతనిని వివిధాయుధంబుల వేధంప, విజయుండును వివిధాస్త్రంబులఁ బ్రయోగించి విజితులఁ జేసి విజయంబు సేకొనియె. గాంధారరాజపౌత్రుని గాంధారీదేవి జ్ఞప్తికిరాఁ గరుణించి యామండలమున కధిపతిఁ జేసెను. తదనంతరము కాశ్మీరమున కేఁగి బాలుండగు ప్రథమగోనందు నాదరించె. ద్వారకనుండియే శుభాగమనవార్త నన్న కెఱుక పఱచుటచేఁ దనరాక కెదురుచూచు బంధుమిత్రాదులానంద పరవశులు, ప్రేమాంతరంగులు నగునటులు చేయుచు విజయుండు విజయంబులు సేకొని క్షతావయవంబులతో బడలిన యొడలితో నీఁతకాఁడొడ్డుసేరినరీతి సంతసిల్లుచు మాఘమాసాంతమునకె యశ్వముతో యాగశాలకేతెంచెను. ధర్మజుండును బుత్విక్పురోహితామాత్యులతోడను, విదురాదులతోడను నాతని నెదుర్కొని యాతని నమస్కృతు లందుకొని యాశీర్వదించెను.

పంచమానువాకము.

అశ్వమేధము.

అంతం జైత్రపూర్ణిమ యాసన్నంబగుడు ఋత్విగగ్రే సరుండగు ద్వైపాయనుండు సర్వఋత్విగనుమతిని గార్తాంతిక నిర్మితాసన్నముహూర్తము ధర్మజున కెఱింగించి శాలాప్రవేశ మునకాతనిఁ ద్వరపెట్టెను. ధర్మజుఁడును పవనజునాననంబా లోకించి "శిల్పులను రావించి యాగానీతరాజన్యవరులకు ఋషి వర్యులకుఁ దక్కుచాతుర్వర్ణ్యులకుఁ దగిన వసతుల నేర్పఱు పు"మని తాను శాలాప్రవేశమొనర్చెను. భీముఁడు పటశా లలను, పర్ణశాలలను నిర్మింపఁజేసి రాజన్యులను దదితరులను విడియించి భోజ్యంబులను చతుర్విధాన్నంబులను ఖాద్యంబు లను బేయంబులను బుష్కలంబుగఁ దృప్తినిగలిగించెను. లక్ష జనులు భుజింప నొక్కపరి మ్రోఁగు నొకఘంట నేర్పఱుప నది యాగాదినుండి యాగాంతమువఱ కన్నిదినములు నేకగతిఁ దెఱ పి లేకుండ మ్రోఁగుచునేయుండెను. ఎన్నిలక్షలజనులు భుజించి తృప్తినొందిరో లెక్కింప నశక్యమయ్యెను. యాగముదర్శింప నేతెంచిన 'గోనంద, బభ్రువాహన, వజ్రదత్త, మాద్రార్యాది మూర్ధాభిషిక్తులను, శ్రీకృష్ణబలరామ సాత్యక్యాదులను గవలఁ గూడి కరువలితనయుండగ్రజుననుమతింబెక్కువిధంబులగౌరవిం చెను. ఆయాగమునకు వచ్చినవారిలో సభోజ్యుఁడు ననలంక

తుఁడు నసంతృప్తుఁడు నసన్మానియు నొక్కఁడైన లేకుండెను. మీ కేమికావలయునో మోమోటము లేకుండ నడిగి యర్ధముంబొందుఁడని భీముఁ డర్థులకుఁ బ్రోత్సాహ మొనరించుచుండెను. అట్టియెడ ధర్మజుండు "ద్విసహస్రికనకేష్టికలచే నేర్పుఱుపఁబడి శ్యేనాకృతియు, చతుశ్చిత్యము గలిగి పదునెనిమిదిచేతుల పరిమితిగల వేదికతో" యజనంబొనర్చె, అచతుర్వేదియు, నషడంగవేత్తయు, నదేవగురుతుల్యుండు నగు ఋత్విక్కొక్కఁడును లేకుండుటచే నప్రాయశ్చిత్తముగాఁ బ్రవర్గ్యములు, సవనములు, యథావిధి నిర్వర్తించిరి. అందు ఖాదిర, బైదిల, పాలాశ, దేవదారు, శ్లేష్మాతక శాఖా కల్పితంబులగు యూపంబులు విధ్యుక్తంబులై నిరువదియొక్కటి నిర్మింపఁబడి, యందందంబుగఁ గనకయూపంబులు కొన్నినిలుపఁబడెను. వాసవిరక్షితంబును, వాస్తోష్పతితురగ సదృశంబును నగు వాజి, వాజిమేధవాటికాప్రవేశంబు నొందవచ్చి నప్రజలందఱు నాయశ్వమును దద్రక్షకుఁడగు నర్జునుశౌర్యవిక్రమాదులను వేనోళ్ళఁబొగడిరి. అయ్యాది యూపంబునకు గట్టంబడి త్రిశతపరిమితిగల చతుష్పాత్తులు, ఖచరములు, జలచరములు యథావిధిని జుట్టను నిలువవిరాజిల్లెను యాజకులు యథావిధిని గార్యకలాపంబులు పారాశర్యునానతిచే నిర్వర్తించిరి. అధ్వర్యుఁ డశ్వవిశసనకాలమునకు యాజ్ఞసేనిని రావించి యామెచే నశ్వంబునకుఁ బరిచర్యచేయించి శస్త్ర

హుతంబులును, యుక్తంబులు నగు నశ్వాంగంబుల నామెచే హోమంబుఁ జేయించె. తక్కిన యవయవంబులను ఋత్విక్కులు వేల్చిరి. వపాహోమముచే బయలు వెడలు పరిమళము నాఘ్రాణించి ధర్మరాజుఁడు నాతని సోదరులు దక్కంగల జనులు తమ సర్వపాపంబులు పరిహరింపఁబడినవని సంతసించిరి. సమ సజనులకు సమ్మోదహర్షధ్వనులు సెలంగ ధర్మరాజుఁడు సదస్యులకుఁ గోటి వేల నిష్కముల నిచ్చి ఋత్విగగ్రేసరుండగు వేదవ్యాసునకుఁ దన సామ్రాజ్యము నంతయు దక్షిణగా నీయనుంకింపఁ బారాశర్యుఁ డిట్లనియె. "రాజా! నీ యీ యాగమున కధ్వర్యుండగు యాజ్ఞవల్క్యుని గురువు జైమినిమహర్షి ఆతఁడు వేదోదితంబులగు కర్మములకు నిదానంబగు తనపూర్వమీమాంసాశాస్త్రమున నిట్లు చెప్పియున్నాఁడు. (i)"రాజు రాజ్యమును దానమిచ్చుట కర్హుఁడు కాఁడు. అది సర్వజనులకు సమానముగ ననుభవింపదగినది." తన్మూలసూత్ర భాష్యకర్తయగు శబరమహర్షియు (ii)"సార్వభౌమున కన్నిటిని దానము చేయుట కధికారము గలదా? భూమి

(i) నభూమిస్స్యాత్సర్వాన్ప్రత్యవిశిష్టత్వాత్. పూర్వమీమాంస. 6-7-3.

(ii) అత్రై విశ్వజిదాదౌ సంశయః. కింభూమిర్దేయా? నఇతి. కా పునర్భూమిరత్రాభిప్రేతా. యదేతన్మృదారబ్ధం ద్రవ్యాంతరం పృథివీగోలకం. న క్షేత్రమాత్రం. మృత్తికా వా. తత్ర కిం ప్రాప్తం. అవిశేషాద్దేయా ప్రభుత్వసంబంధేనహి. తత్ర స్వశబ్దో. వర్తతే శక్యతేచ మానసవ్యాపారేణ స్వస్య స్వతా నివర్తయితుమితి. ఏవంప్రాప్తే బ్రూమః. నభూమిర్దేయా ఇతి. కుతః క్షేత్రాణామీశతారో మనుష్యా దృశ్యంతే. నకృత్స్నస్య పృథివీగోలకస్యేతి ఆహ. య ఇదానీం సార్వభౌమః. సత్వార్హి దాస్యతి. సోపి న

నీయవచ్చునా? యనుప్రశ్నములుకలుగ, కాదని చెప్పుచున్నా ము. ఎట్టిభూమి? మట్టిమొదలు భూగోళమంతయు భూమియే. అందువలన నొక్కపొలముమాత్రమె కాదు. మట్టిమాత్రమె కాదు. (ఇంతకుముందు సార్వభౌముఁడు తనసర్వస్వము నీయ వచ్చునని చెప్పితిమి.) దీనివలన నేమిప్రాప్తించెను? ప్రభువునకు భూమియందు స్వత్వమున్నదిగాన తప్పక భూమి దానమీయ వచ్చునని ప్రాప్తించినది. స్వత్వత్యాగము మానసికముగా యుక్తమైనదియేగాని, భూమివిషయమై రాజునకు స్వత్వము లే దని చెప్పుచున్నాము. ఎందువలన ననఁ బ్రతిక్షేత్రమునకు య జమానులు వేఱుగ నుందురు. అందువలనరాజుప్రత్యేకముగా పొలమునీయుట కర్హుఁడుకాఁడు. తనపృథివీభాగమునంతయు నస్వాధీనముఁజేయుట కర్హుఁడై యుండఁడు. సార్వభౌముఁడెం తకాలము సార్వభౌమత్వ మనుభవించునో యంతకాలమె కాని, యాపై నతనికి భూమిపై నధికారములేదు. సార్వభౌము నకు భూమిపై విశేషించి మఱియొక యధికారమున్నది. వ్యవ సాయకులు పండించినదిశత్రువులుకొనిపోకుండఁగాపాడుటకై

ఇతి భ్రామః. కుతః యావతాభోగేన సార్వభౌమో భూమేరీష్టే తావతా అన్యాపి నకశ్చిద్విశేషః సార్వభౌమత్వే సత్యే తదధికం యత అసౌ పృథి వ్యాం సంభూతానాం వ్రీహ్యాదీనాం రక్షణేన నిర్దిష్టస్య భాగస్య ఈష్టే. నభూమేః. తన్నిర్దిష్టాశ్చ యేమనుష్యాః తదన్యత్సర్వప్రాణినాం ధారణ వికరణాది యద్భూమికృతం తత్రైశత్వం ప్రతి. నకశ్చి ద్విశేషః తస్మాన్నభూమి ర్దేయా॥ శాబరభాష్య॥

పండినపంటలో నిర్దిష్టభాగమున కధికారి. భూమియం దుండినప్రాణిసమూహమునందు మనుష్యులకే భూమిపై నధికారముగలదు. అందువలన రాజు భూమిని దానమిచ్చుటకర్హుఁడు కాఁడు."

అని చెప్ప ధర్మజుఁడు భూదానమే యన్నిదానముల కంటె శ్రేష్ఠ మనియు, యాగదక్షిణకై భూదాన ముత్తమ మనియు వింటి నన సాత్యవతేయుండు రాజు భూమిని దాన మిచ్చునెడల సార్జితమును, శత్రురాజులనుండి యపరాధము గాఁగొన్న గృహక్షేత్రాదులనే దానమీయవలయు నని చెప్పెను. అంత నజాతశత్రుఁడు "సామ్రాజ్యమునంతయు మీ కిచ్చి నేను వనమున మునివృత్తి నుండ మనస్సున సంకల్పించు కొంటిని. అట్టి మనఃప్రతిజ్ఞ నెట్టులుమానుదును. రాజునకుఁ బ్రతిజ్ఞానిర్వహణ ముత్తమము కాదా?" యని పల్క ద్వైపాయనుఁడు సామ్రాజ్యము నాకిచ్చితివే యనుకొనుము, బ్రాహ్మణుఁ డేయుగమునను రాజ్యంబుసేయ నర్హుండు కాఁడు. కాన భవద్దత్తరాజ్యమునకుఁ దగినవెల నిర్ణయించి యాధనము దక్షిణగా నిమ్ము. కాదేని క్షణమాత్రసమ్రాట్టునగు నా యానతిలో నుండుజనుఁడ వగుటచే నాయాజ్ఞ ననుసరించి నీవే ప్రభుత్వముచేయు మన వల్లె యని సామ్రాజ్యమును ధారవోసి దానికిఁ దగినవెలగా ననేకకోటుల కుప్యసువర్ణము నకుప్యసువర్ణము నిచ్చె. వ్యాసుండును ప్రధాన ద్వితీయ

తృతీయ చతుర్థాంతరములు గలబుత్విక్కుల కంతర్వభాగ ములచే నాధనమును బంచి తనభాగమునకు వచ్చిన కుప్యా కుప్యద్రవ్యమును స్నుషగాన కుంతి కిచ్చి సమునిబృందుఁడై వనంబున కరిగెను.

అధ్వరాహూతులగు దేశాధీశులు ధర్మజుచే సత్కృ తులై తమదేశంబులకు సంతసంబున నరిగిరి. తక్కినజనులుఁ దమతమనెలవులకు యాగనుత్యుపన్యాసంబు లొనర్చుచుఁ బోయిరి. బభ్రువాహనుండు హాస్తిపురియందుఁ గొంతకాల ముండి సోదరపుత్త్రుండు గానఁ బరిక్షిత్తు నెత్తి ముద్దాడి రత్నాభరణములచే నలంకరించి తల్లియగు చిత్రాంగదను, సాపత్నియగు నులూపిని నర్జునుకడ నునిచి కుంతీసుభద్రా దులచే నాదరింపఁబడుచుఁ బిమ్మటఁ బాండ్యదేశమునకుఁ బాండవులచే ననుజ్ఞాతుండై వెడలెను.

ష ష్ఠా ను వా క ము.

పరిక్షిత్తు బాల్యదశ, ధృతరాష్ట్రాదులమృతి.

అశ్వమేధాగతావనిపు లభిమన్యుపుత్త్రుం గనుఁగొని పితృపితామహచిహ్నంబు లాతనియం దుండుటఁ జూచి యీ తం డహితభీకరుండను, హితహితంకరుండు, వంశోద్ధారకుం డునగు నని యానందించిరి. అపార్థపౌత్రుండు శుక్లపక్షశశి

కరునిమాడ్కి దినదినప్రవర్ధమానుండై యేనవయేట నక్షర స్వీకృతిఁనొంది యచిరకాలముననే తగినయుపాధ్యాయులవలన విద్యంగఱచి యుచితకాలంబున నుపవీతుండై, సాంగవేద వేదియై రాజకుమారోచితవిద్యల నభ్యసించి, యుద్ధశాస్త్ర మును బితామహగురువగు కృపాచార్యునుండి తత్త్వజ్ఞానముతో నభ్యసించి, శస్త్రశాస్త్రముల నొందుటచే శస్త్రియు, శాస్త్రి యునై, ధర్మము నుధరించుటచే ధర్మియై నశ్వసాదియు గజ సాదియు నగుచుఁ బ్రజలకుఁ బ్రహ్లాదనమున శీతభానుండును బ్రతాపమునఁ దపనుఁడునై వేత్తలచే సదసత్తులుపదేశింపఁ బడినను సతునందే దృష్టిగలవాఁడై యలరారుచుండెను. ప్రతి విద్యయు నుపదేశించుకాలంబున నొజ్జలు తామే ప్రత్యుపదే శంబులఁ బరీక్షితుచే నొందితి మని తలఁచుచుండిరి. ఊనషో డశవర్షప్రాయమునఁ గాకపక్షశోభితమైన యాతనిమోము తమోభేదియగు రాకాశశివలెఁ దనరారెను. అతనిపితృమా తులాదుల యుద్ధవార్తలు, వారల దారుణమరణములు విన విన నాతనిహృదయమునఁ గరుణారస ముప్పొంగి పొరలుచు రణధర్మంబు గర్హింపఁబడు చుండెను.

యుద్ధాదినుండి పదుమూఁడేడులు నన విదురుండు తీర్థ యాత్రకై వెడలి మైత్రేయుకడ నేఁడాదికాలము తత్త్వజ్ఞాన మునభ్యసించి యుద్ధాదిగఁ బదునేడేండ్లు పూర్తియగునాఁటికి గజపురిం జేరి ధృతరాష్ట్రునొద్ద నెప్పటివలె నుండెను.

రణనిహతసుత హితాదులకై వైచిత్రవీర్యుండు దుఃఖం పకుండఁగ యుధిష్ఠిరుఁ డెన్నేని యుపచారముల నాతనికిఁ జేయుచుండెను. యుద్ధమృతుల పారలౌకిక క్రియలఁ జేయునపు డు ధృతరాష్ట్రుఁడు తలంచినవానికంటె వేయిమడుంగులు దానధర్మంబులు సేయించియు, నగ్రహారములు, గ్రామములు, నారామములు మొదలగువానిని నిర్మించునటులఁ జేయించియు నిశ్చింతమనస్కుంజేయుచు నతనిక్షేమమున నారతము నిర్నిద్రుఁడై విచారించుచుండెను. ధనంజయుండును ధర్మజు ననుకరించుచుండెను. కుంతీద్రౌపదీసుభద్రలు సగౌరవమనస్కులై గాంధారీధృతరాష్ట్రులకు భోజన మజ్జనాదుల కేలోపము లేకుండఁ జేయింతురు. కవలు నట్లసంచరింతురు. వారియెడ ధృతరాష్ట్రునకుఁ బ్రేముడి యుండెఁగాని, భీముం గన్నపుడుమాత్రము పుత్రహంతకుం డని మనంబున సక్రోధుం డగుచుండును. భీముండును నన్యసహితుండగు ధృతరాష్ట్రునెడ గౌరవయుక్తుఁ డగుచుండును గాని యేరును లేని సమయమునఁ బూర్వము ధృతరాష్ట్రుచేతను, ధార్తరాష్ట్రులచేతను దాము పడిన బన్నంబుల నుగ్గడించి యట్టిపీకుల కిప్పుడు తాము దిక్కగుచుంటి మనియు, నేరిచేఁ దాము భంగపడితిమో యట్టిధార్తరాష్ట్రుల ననిఁ జంపఁగలిగితి మనియుఁ, బగ నీఁదగలిగిన స్వభుజాదండములకుఁ జందనమాల్యాదుల నర్చించుచుంటిననియు దెప్పుచుఁ జీకులగు దంపతులమనంబులఁజీకాకుపఱచుచుక్షోభింపఁజేయుచుండెను

కవ లీసంగతిఁ గర్ణాకర్ణిగా వినియు విననట్లూరకుందురు. సేవకు లేమియు ననలేరకుందురు. ధర్మజ ధనంజయులకును, గుంతీద్రౌపదులకును నీవృత్తాంత మించుకేనియుఁ దెలియదు. భీమునియుల్లసంబులు విదురుఁడు తీర్థయాత్రనుండి వచ్చు నాఁటి కేకోత్తరాభివృద్ధి నొందెను. ధృతరాష్ట్రుఁడు పుట్టం ధుఁడు; పైపెచ్చు జరాభారక్లేశి, మఱియు సర్వసుత సుహృ ద్బాంధవ మరణజశోకభీతమనస్కుఁడు, పైఁగా నెవరికి నున్నవ కృతిఁ దానొసఁగుచుండెనో వారినుండి తాఁ బట్టెడన్నముఁ దినుచుండుట, మఱి యెవ్వనిఁ దా సహియించుచుండెనో యట్టి శత్రుని యుద్ఘాటిత వాక్యాకర్ణనము, ఇందొకటి యొక టియో దుఃఖసముద్రమున ముంచఁ గల్గు నవి. పరి యన్నియు నొక్కనియందే సమావేశమైనచో నట్టివానియవస్థ యవా ఙ్మానసగోచర మని వేఱుగఁ జెప్పవలయునా? అట్టి యన్న విషమస్థితిఁ గనుఁగొని విదురుఁడు రహస్యంబుగా నాంబికే యున కిట్లు లనియె.

శా. పుట్టంధుండవు, పెద్దవాఁడవు మహా
భోగంబులా లేవు, నీ
పట్టెల్లం జెడిపోయె, దుస్సహజరా
భారంబు పైఁగప్పె నీ
చుట్టాలెల్లను బోయిరాలు మగఁడుఁ
శోకంబున న్మగ్నులై

కట్టా దాయలపంచ నుండఁ దగునే
కౌరవ్యవంశాగ్రణీ.

క. పెట్టితిరి చిచ్చు గృహమునఁ
బట్టితిరి తదీయభార్యఁ; బాండవులకుఁ
గొట్టితిరి వారు మనుపఁగ
నెట్టయిన భరింపవలెనె యీపాపములన్.

క. బిడ్డలకు బుద్ధి సెప్పని
గ్రుడ్డికిఁ బిండంబు వండి కొనిపోఁ డిదె పైఁ
బడ్డాఁ డని భీముఁ డొఱ
గొడ్డెము లాడంగఁ గూడుఁ గుడిచెద వధిపా.

క. దేహము నిత్యము గా దని
మోహముఁ దెగఁగోసి సిద్ధమునివర్తనుఁడై
గేహము వెలువడు నరుఁ డు
త్సాహముతోఁ జెందు ముక్తిసంపద ననఘా.

ఇట్లు విదురుండు ధృతరాష్ట్రునకు ముక్తిమార్గం బుపదేశించిన నతండును బ్రజ్ఞాచక్షుండై సంసారంబు దిగనాడి, మోహపాశంబువలన నూడి, విజ్ఞానంబునం గూడి ధర్మజు రావించి యాతనికి డగ్గుత్తికతో నిట్లులనియె. "ధర్మజా! నిమ్ముఁ బెక్కిడుములఁ బెట్టిన మహాపకారి నగునాకుఁ బుత్రులులేని లోపంబు లేకుండఁగఁ బమనైదేండ్లనుండి నీవు కాపాడితివి. "జాతస్య మరణం ధ్రువ"మ్మను నానుడి నీకుఁ దెలి

యనిది కాదు. మునివృత్తి గలిగి యోగముచే నంతమునఁ దనువుఁ ద్యజించుట రాజశ్రేష్ఠుల కుచితంబు గాన నే నాకీ తిని బత్నితోఁ దపత్యాగముఁ జేయుటకు రాజ వగు నీయనుజ్ఞం గోరుచున్నా" నన, నాతఁడు కడు దుఃఖితుఁడై యెన్ని యోకీతుల నాటంకములఁ జెప్పుచుండఁ గృష్ణద్వైపాయనుం డచటి కేతెంచి ధర్మజుని సమాధానపఱప నాతం డంగీకరింపక యొల్లి విచారింతమనెను. పిమ్మట ధృతరాష్ట్రుఁడు పౌర ముఖ్యుల రావించి తనమనోరథముఁ జెప్పి వారలతో నిట్లనెను.

క. మహి నెల్లను రక్షించిన
మహితగుణుని యన్నకొడుకు । మనుమం డని నా
కు హితంబు గోరి కరుణా
సహితులరై యిం డనుజ్ఞ । సద్వ్రతమునకున్.

అన వారెట్టకేలకు సమ్మతించిరి. ధర్మజుండును "నిద మిత్థ" మని నిర్ణయింపక పోవుటచే నది యనుమతిగాఁ గొని యాయర్ధరాత్రంబున విదురుం గలిసి పురంబు వెలువడి హిమాలయప్రాంతంబున కరిగెను. గాంధారియు,

చ. వినుతకురాజ చొచ్చు రణ
వీరుని కైవడి రాజదండనం
బునకు భయంబు లేక వడి
బోయెడు ధీరునిభంగి నప్పుడ

వ్వనిత దురంతమైన హిమ
వంతముపొంత వనాంత భూమికిం
బెనిమిటితోడ నించుకయు
భీతివహింపక యేఁగెఁ బ్రీతితోన్.

మఱునాఁడు ధర్మజుండు కాల్యంబులఁ దీర్చి యెప్పటి యట్లఁ దండ్రికి మ్రొక్క వచ్చి శూన్యంబగు తద్గృహంబుఁ గాంచి సంజయుచే వారిపోకడఁ దెలిసి విషాదంబున సభాస్థలికేతెంచి సభ్యులకుఁ దద్వృత్తాంతం బెఱిఁగించి తమ్ములతో ధృతరాష్ట్రుని జూడఁ బ్రయాణమగుచు యుద్ధమృతులగు ధార్తరాష్ట్రవనితలు, సపుత్రయగు సుభద్రయు, కుంతీద్రౌపదులు మున్నగు నంతఃపురకాంతలు, సంజయుండును వారితోడన బయనమైరి. కొందఱు పౌరులు వారితోడన రాఁ దలంప ధర్మజుం డనుమతిసేసి పురరక్షణమునకు యుయుత్సుని నియోగించి యుచితపరికరంబులతో నెడనెడ విడియుచు హిమవంతంబుపొంత గంగాతీరంబున శతయూపమహర్షి యాశ్రమోపాంతంబునఁ గదలికావనంబునఁ బత్నీసహితుండై, ధృతరాష్ట్రుం డుండుటఁ దెలిసికొని యా యాశ్రమము సమీపించి యట విడిసెను. ధర్మజాదు లాశ్రమముఁ బ్రవేశించుసమయమునకు ధృతరాష్ట్రుఁడు గంగలోఁ గ్రుంకులిడి సకుశహస్తుండై గాంధారి నానుకొనివచ్చుట గాం దవ్వులఁగాంచి ధర్మజుండు రోదనముసేయుచు నాతనిహస్తములనుండి యుదకకలశముంగొని "ఓమహారాజా! నీకిట్టిదశ

ప్రాపించిన, విధి నేమనవచ్చును. ఇట్టియవస్థ నొందుట నీ కుచితమా ? అని పలుభంగులఁ బలవించుచు నాశ్రమంబున కేతెంచెను. అచట సమావేశమయిన నరనారీకమునకు ధృతరాష్ట్రునవస్థం జూచునపుడు కలిగిన రోదనంబులు యుద్ధాంతంబునఁ బాలికలనిరోదనంబులం దలఁపించుచుండెను. అంతటిరోదనధ్వని నంతకుమును వెలుఁగని పరిక్షిత్తు తల్లియొడిలోఁ జేరి యడలున వెక్కి వెక్కి యేడ్చుచుండెను. కొంతతడవునకు వారంద ఱుపశమిల్ల ధర్మజుండెవ్వియేని యుక్తులచే ధృతరాష్ట్రుని దిరిగి పురంబునకుం గొనిపోవఁ బ్రయత్నించెంగాని చిత్రకూటస్థుఁడగు రాముని భరతుఁ డయోధ్యకుఁ గొనిపోవఁ జేసిన ప్రయత్నమువలె నిదియు వ్యర్థమయ్యెను అంతలోఁ గృష్ణద్వైపాయనుఁ డేతెంచి వానప్రస్థుఁడగు వానిఁ దిరిగి పురప్రవేశంబు సేయించుట యనుచితంబని, ధర్మజుండట్టి యుయుత్సునకుఁ బట్టాభిషేకంబుసేసి నే నీయంధనృపతి కుపచారంబులు సేయుచు నిట నుండు నని ద్వైపాయనుండు వేదంబున * వైశ్యాపుత్రునకుఁ బట్టాభిషేకము సేయరాదని కలదు. కాన యుయుత్సుఁడెట్లు పట్టాభిషేకార్హుఁడగు ? క్షత్రియోచితంబగు ప్రజాపాలనంబె నీకుఁ గర్తవ్యంబు. పరిక్షిత్తుయుక్తవయస్కుండగుతరి నాతనికిఁ బట్టాభిషేకంబొనరించి నీవు నిట్ల సహోదర్యుండవై వనంబున కరుదెంతువుగాక యనుచు నెట్ట కేల కంగీకరించెను.

---

* "వైశ్యాపుత్రం నాభిషించేరన్" కృ. య.

పిమ్మటఁ బారాశర్యుండు ధృతరాష్ట్రుఁగని "పుత్త్రా! నీవు సర్వకామములను వర్జించునవసర మయ్యెఁగాన కడపటి దగు నీకోరిక యేదియో చెప్పుము. అది యెట్టిదుర్లభం బైనను దానిని దీర్ప నే నిచటికి వచ్చితి" నన నాతండు డగుత్తికతో "మహానుభావా! యుద్ధమృతులగు పుత్త్ర పౌత్త్రాదుల నొక్కపరి చూచునభిలాషము గలదు. గాంధారికి నట్టియభిలాషమే కల"దన నేఁటిసాయంకాలమున నట్టివినోదము గలిగింతు నన నచ్చటివారెల్ల నెప్పుడు సాయంకాల మగునా యని క్షణ మొకయుగముగాఁ దలంచునంతలో సూర్యాస్తమయ మాసన్నమయ్యెను. సాత్యవతేయుఁడు సాయంసంధ్యాక్రియలను నిర్వర్తించి, ధృతరాష్ట్ర ధర్మరాజాది పురుషులును, కుంతీ గాంధార్యాదులును, యుద్ధమృతులగు కౌరవవీరుల భార్యలును, నాశ్రమస్థమునివర్యులు వెంటరా గంగాతీరమునకేఁగి వారిఁ దత్తటంబున యథోచితంబుగఁ గూర్చుండనియమించి గంగాజలంబులదిగి యుద్ధమృతుల నాహ్వానించెను.

వ్యాసు డాహ్వానముచేయ నాగఁగనుండి భీష్మద్రోణులఁ బురస్కరించుకొని దుర్యోధన దుశ్శాసనాది గాంధారేయ శతకంబును, తత్పుత్త్రులును ద్రుపద ధృష్టద్యుమ్నాదిపాంచాలురును, విరాటాది మాత్స్యులును, శకున్యాదిగాంధారులును, బాహ్లిక సోమదత్తాది కౌరవులును, నభిమన్యు ఘటోత్కచాది పాండవ కుమారవీరులును, తక్కుంగల శూరులు

ను, యుద్ధప్రస్థాన దివసమున నేయే యుడుపులను ధరించిరో యెట్టిశస్త్రాస్త్ర నిషంగాదులను వహించిరో యేయే వాహనాదుల నధిరోహించిరో యాయుపకరణములతో నాకృతిని వెలువడి ప్రేక్షకుల యెనుటను, పతంగతులవలె భాసిల్లిరి.

ధృతరాష్ట్రునకు ద్వైపాయనుఁ డనుగ్రహించుటచే నాతండు తాత్కాలిక చక్షుష్మంతుండయ్యె. గాంధారియుం గంతలు విప్పికొని స్వర్గాసితరణవీరులను సభర్తృకయు సస్నేహయునై శోకానందాశ్చర్యభావశబలిత హృదయయై వీక్షించెను. తక్కుంగల కుంత్యాదివనితలు పాండవులుఁగూడఁ దాదృశావస్థనె పొందిరి. పరలోకనికులానాఁటిరాత్రి ప్రేక్షకనరనారీక మధ్యగతులగుటచే తన్నరనారీకమున కానాఁటిత్రియామ జీవితమునందమేయానందదాయినిగా నుండెను. అట్టి యానందము కౌరవపాండవుల జీవితకాలమున మహావైభవయుక్తమగు నింద్రప్రస్థపురింలోని రాజసూయాధ్వరముననె సంభవించెను. ఇపుడది నిర్జనారణ్యమధ్యమున వ్యాసమహిమముననె కలిగెను. ప్రేక్షకులు, వీరులు జీవించినకాలమున నెట్టి ప్రేమావస్థననుభవించిరో నేఁటిరాత్రియు నట్టియవస్థనే యనుభవించిరి. యుద్ధకాలమున నెట్టివైమనస్యములుండినను పరలోకాగతులయందు మందునకైన నట్టివైమనస్యము లేకుండెను.

వేఁగుఁజుక్క పొడముచును, పారాశరి ధర్మరాజాదుల కాకాలము నెఱింగించి పరలోకాగతులు పరదినమున నీలోక

మునునుండరామిఁ దెలిపి వారియానందమున కంతరాయమొన ర్చె. పిమ్మట నెప్పటివలెగంగావగాహనమునఁబరలోకాగతుల నామంత్రణముఁ జేసి యథాస్థానోద్వాసనముఁ గావించెను.

పరలోకాగతవీరు లంతర్హితులగుడు నొక్కపెట్టుగఁ గౌరవాంగనలలోరోదనధ్వనులుప్పతిల్లఁ జూచి పారాశరి యా ధృతరాష్ట్రస్నుషలంగాంచి మీాయందెవ్వరైనఁబతులతోఁ బర లోకమున సుఖింపఁగోరుదురేని, వారి నీగంగాముఖమునఁబం పుదు నన సంతోషితస్వాంతలై దుర్యోధనాదులవనిత లిహము నకు రోసి, ముని చెప్పినచొప్పున గంగఁ బ్రవేశించి పరలోకగ తలైరి. తక్కినవారు శతయూపాశ్రమముఁ జేరిరి. ఇది యంత యుఁ గాంచి పరిక్షిత్తు విషాదాశ్చర్యమగ్నమానసుం డయ్యె.

పిమ్మట వాసిష్ఠివచనంబులచొప్పున ధర్మజాదులు ధృ తరాష్ట్రు నామంత్రితుఁ జేసి స్వనగరంబున కేఁగునవసరం బగు డుఁ బృథాదేవి పుత్రులఁ గాంచి "పుత్రులారా! ఐహికముపై నాస వదలినది. తక్కుంగల వారిమరణంబులకంటె కర్ణాభిమ న్యుల మరణంబులు నాకు హృదయశల్యములై బాధించుచు న్నవి. ఈబాధనపనయించుటకు శాంతాశ్రమనివాసమునభగ వద్ధ్యానమే భేషజమని తలంచితిని" అని పలికెను. పిమ్మట భీమధర్మజు లడ్డఁకులెన్నియేనిఁ జెప్పిరి. కాని, కుంతి వారియు క్తులకుఁ బ్రత్యుక్తులఁ జెప్పి వారలను నిరుత్తరులం జేసి తా నప్పుడు బావకుఁ దోడునీడగ నుండెను. సంజయుఁడును ధృత

రాష్ట్రాదులకు మార్గదర్శిగా నుండ నంగీకరించి యచటనే నివసించెను. పరలోకాగతప్రదర్శనమునకుఁ బూర్వదినముననె విదురుఁడు ధర్మజాదుల యాశ్రమప్రవేశము నాకర్ణించుచు చతుర్థాశ్రమ స్వీకారముః నొంది యవధూతయై మానవ్రత మునననె పాండవులఁగాంచి ధర్మజు నెదుటనే యసువుల విడిచి పారాశగికిఁ దగినముక్తి నొందెను.

పిమ్మటఁ బాండవులు సపరివారులై గజపురిఁ బ్రవేశించినయనతికాలంబుననె నారదువలనఁ గుంతీ, గాంధారీ, ధృతరాష్ట్రులు దావాగ్నిచుట్టుముట్ట దానినుండి తప్పించుకొనువలనుగానక యోగసమాధి నొంది ముక్తశరీరులై, ముక్తి నొందినటులును గావల్గణి దావాగ్ని నొక్కవలనఁ దప్పించుకొని హిమాలయోత్తరభూమి కరిగి నటులును విని వారికై మిగుల విచారించి పారలౌకికక్రియలను పాలాశవిధిని నిర్వర్తించి నిష్పిత్ర్యాణులైరి. ధృతరాష్ట్రస్మృతిచే నిశ్శత్రుశేషులునైరి.

స ప్త మా ను వా క ము.

యాదవాంతః కలహహేతువులు, తన్మరణములు, కిరాతవిజృంభణము.

ధృతరాష్ట్రాదులు స్వర్గతులైనయచిర కాలముననే ద్వారకలో బహూత్పాతము లుద్భవించి వృష్ణ్యంధక భోజులకు భీతింగలిగించెను. యాదవులలోఁ గృష్ణ బలరామ సాత్యకిసాం

బప్రద్యుమ్నాదులు వృష్ణికులజులు. కంస కృతవర్మకూర శతధన్వాదులు భోజకులులు. యయాతిశాపంబున వృష్ణికులజులగు యాదవులకు రాజ్యార్హత లేదు. భోజులే రాజులు; ఆమర్యాద ననుసరించియే కంసుఁడు మధురలో రాజ్యము చేసెను. అతఁడు వృష్ణికులజులగు వసుదేవాదులను మిగులబాధించెను. శ్రీకృష్ణుఁ డుద్భవించి క్రూరుఁడగు కంసుని జంపి ప్రాచీనమర్యాదను నిలుపుతలఁపున యుయుధానుఁడను నామాంతరముగల యుగ్రసేనుని బట్టాభిషిక్తుం జేసి తాను మంత్రియయ్యె. కంసునిమామయగు జరాసంధుని బారికి జడిసి కృష్ణుఁడు మధురను విడిచి ద్వారకను రాజధానిగాఁ జేసెను.

సత్రాజిత్తనునాతఁడు భోజకులజుఁ డగుటను స్వజాతి ప్రముఖులగు శతధన్వకూర కృతవర్మలలో నొకనికిఁ దన కూఁతు రగు సత్య నిచ్చి పెండ్లిసేతు నని మాట నిచ్చియు శమంతకమణి వ్యవహారముచేఁ * కృష్ణున కామె నిచ్చి పెండ్లిచేయవలసివచ్చె. వాగ్వ్యభిచారి యగుటను సత్రాజిత్తుపై గోపమూని శతధన్వుఁ డాతనిని రహస్యమున సమయించి పిమ్మట శ్రీకృష్ణునిచే హతుఁ డయ్యె. ఆపగ యె కృతవర్మమనంబున నిడికొని కాఁబోలు కురుక్షేత్రసంగ్రామంబునఁ గృష్ణున కెదుటిపక్షమగు కౌరవపక్షమునఁ జేరె. మహాయుద్ధమునం జావక మిగిలిన కృతవర్మ ద్వారకం జేరెను. కృష్ణానుజుండగు

* వినాయకచతుర్థినాఁడు శమంతకమణికథను జెప్పుదరు.

సాత్యకికిఁ గృతవర్మపై నీసు మెండుగ నుండుటచేతనే కురుక్షేత్రసంగ్రామమునఁ బెక్కుసారులు కృతవర్మతోడనె పోరుచుండువాఁడు. వృష్ణి భోజకులజుల యంతఃకలహములు పెచ్చుపెరుఁగుచుండు సమయముననే యొకప్పుడు కణ్వ విశ్వామిత్ర నారద మహామునులు కృష్ణుఁ జూడ ద్వారక కేతేర కాలకర్మవశంబున మదోన్మత్తులగు యాదవకుమారులు పూర్వము శిశుపాలాపహృతయగు బభ్రుని భార్యయొక్క వేసమును కృష్ణపుత్త్రుఁడగు సాంబునకు వేసి యామునులకు మ్రొక్కించి "ఆర్యులారా! ఈమె బభ్రుని భార్య. నిండుచూలాలు ఈమెకు మగబిడ్డ కలుగునా యాఁడుశిశు వుదయించునా? జ్యోతిర్విదులగు మీరు సెలవియ్యవలయు" నన వారి ప్రల్లదంబులకు వారలిగి "ఈమెకడుపున ముసలాపత్యము జనించును. దానివలన యదు వృష్ణిభోజాంధకులు నశింతురు" అని ఘోరముగా శపించి వెడలిపోయిరి.

మునులు వెడలిన మఱునాఁడే సాంబుని గర్భమునుండి యశనిసదృశము నయోమయమునగు ముసల ముద్భవించెను. దత్వృత్తాంతము నెఱిఁగి వసుదేవుఁ డాయినుపరోకలిఁ దెప్పించి రజంబగునట్లు పొడిపించి శరధిలో విడఁజల్లించెను. అది కషలిలో మూఁడంచుల కనుపపులియై పెరుఁగుచుండెను. ఇటులుండ ద్వారకలో నేకోత్తరాభివృద్ధి యగు బహూత్పాతంబులకుఁదోడు మధుపానంబున మితిమీఱుటఁ గాంచి రా

జగు యుయుధానుండు (ఉగ్రసేనుఁడు) రామకృష్ణాదులగ్రహ ముఁలందొట్టి యేరియుండ్లయందును మధుపానంబు సేయరాద నియు నటులు చేసినవారు శూలారోపణశిక్షకుఁ బాత్రులగు దు రనియుం జాటింపించెను.

ఇటులుండ సముద్రతీరంబున నొక యుత్సవము సేయఁ దటస్థింప యాదవ్రలందఱు బంధుమిత్రులఁగూడి వాహ నాదులపై నచటికి నేగిరి. ద్వారకలో వసుదేవోగ్రసేనులు బాలికాబాలురు నబలలుమాత్ర ముండిరి. ఉత్సవప్రస్థానము న ద్వారకలో నిషేధింపఁబడిన మధుపానమును సముద్రతీర మునఁ జేయుకుతూహలముతోఁ బ్రతిశకటమునను మధుకుం భములు యాదవ్రలచే నిక్షిప్తములై తేఁబడెను. సముద్రతీర మున విడియుటతడవ్రగాఁ గృష్ణుఁడుదక్కఁ దక్కినవారందఱు నానావిధ మధువ్రల నాప్యాయనంబున నాస్వాదించిరి. దు ర్వ్యసనము శాసనమాత్రమున నొకపర్యాయమే విడఁవఁబ డదుగదా !

మధుపానముచేఁ దృప్తు లగువారు దృప్తు లగుటపింత యా ? మహావీరుండును గృష్ణభక్తుండు నగు సాత్యకి ప్రథ మమున నె మధుపానోన్మత్తతచే నవ్యక్తప్రలాపంబులాడుచు నహజశత్రుండగు కృతవర్మను దూషింప నారంభించెను. సర్వ విధముల నతని కీడగు కృతవర్మయు నతని నేకాక భూరిశ్రవసు వధమునం దగు కృష్ణచర్యనుగూడ నుద్ఘాటించి తూలనాడ, సాత్యకి కృష్ణువదనం బుపలక్షించె. కృష్ణున కామాటలు

రోష హేతువుగా నుంటయు, కృష్ణుని క్రోధవీక్షణములు భోజులపైఁ గూడఁ బ్రసరించియుంటయు సుఖలక్షణంబు చేతనే సాత్యకి తెలిసికొని కేలనున్న వాలుచేఁ దటాలునఁ గృతవర్మ తలను నఱికివైచియు క్రూరాది భోజులపైఁ గవియ వారును గాలకర్మవశంబున నొడళ్ళు తెలియక సాత్యకిఁ దుత్తునియలగు నటుల నసులచే నఱికి యసువులఁ బాపిరి. పిమ్మటఁ బ్రద్యుమ్న సాంబాదులును నాయుధంబులు లేకుండినను సమీపంబున మునిశాపజనిత ముసల చూర్ణోద్భూతమును నిశితధారా విరాజితము నగు మూఁడంచులతుంగం బెఱికి దానినె యాయుధముగాఁ గైకొని భోజులను మోఁది వారిచే మాఱుమోఁదులం బడి మడియించి తామును మడిసిరి. శ్రీకృష్ణు నెదుటనె యీదృశ్యము ఝుకీశర వేగంబులను మించి నిమిషార్ధముననె జరిగెను.

అమితసంఖ్యగల భోజకులజులు శేషించియుండుటయు స్వపుత్రపౌత్రాదులు వారిచే హతులగుటయుఁ గాంచి త్రివిక్రముండు త్రికాలవేది యయ్యుఁ దత్కాలోద్భూతక్రోధంబున మూఁడంచులతుంగ చేతనే శేషించిన ముక్కడి భోజకులజుల సంహరించి శవమయ మగు బట్టబయలఁ దిలకింప బభ్రు వను తనసాపత్నిసోదరుండును సారథియగు దారుకుండును మాత్రమే హతశేషులై కానుపించిరి.

ప్రలంబఘ్నుండు కలహారంభమునకుఁ గించిత్పూర్వమె పానసభను వదలి దాని కనతిదూరమున నున్న యొకవ

వస్పతిమూలముం జేరి యోగనిష్ఠాగరిష్ఠుం డయ్యె. శ్రీకృష్ణున కపుడు దుర్యోధనవధానంతరమున నుండిన కౌరవయుద్ధరంగ మును "జ్ఞాతులన్యోన్యము నీకతంబున కలహించి చచ్చినటుల నీజ్ఞాతులు నన్యోన్య కలహమునం జత్తు"రని తన్ను శపించిన గాంధారీశాపోక్తులును జ్ఞప్తికిరా భగవంతుండైనను మానుషరూపమును ధరించుటచే నాతనిమనంబునకు వేదనగలిగెను. అట్టితఱిఁ గేవలమనుష్యుండైన నేల్లుండునో! వాసుదేవున కప్పుడు ద్వారకలోని యనాథవనితలు నరక్షితబాలబాలికలు నపారధనరాసులు నశక్తులగు తలిదండ్రులు ద్వారకాపరిసరమున దస్యత్వమే వృత్తిగాఁ గలిగిన బలపత్కిరాతబృందము తలంపునకువచ్చి డోలాందోళిత మనస్కుం జేసె. పిమ్మటఁ గృష్ణుఁడు బభ్రుఁజేటి వేగమె నీవు కరినగరంబున కరిగి కట్టినిటకుఁ దోడితెమ్మన వాతండు వల్లె యని పోవుచుండఁగృష్ణున కెదుటనె కూఁతవేటుదూరమున నొకకిరాతుఁడు దబ్బాలున బభ్రువుపైఁ బడి మూఁడంచులతుంగచే మోఁది యాతని విగతాసువుం జేసెను. కృష్ణుఁ డాకిరాతుని వెనుదగుల నుంకించియు వాఁడు కనుమొఱగినందునను భవిష్యత్కార్యతంత్రాళుతచేతను కిరాతుని వెదకుటనుమాని దారకుం జేరం బిలిచి నీవు వేగమె యింద్రనందను ద్వారకకుం దోడితెమ్మనిపంపె.

కృష్ణుఁడు నిర్వీరవతియగు ద్వారకం బ్రవేశించి యుయుక్త యాదవమరణవృత్తాంతమును నన్న తపశ్చరణనియు

తుండగుటయు వసుదేవునకుఁ జెప్పె. మఱియు నిష్పురుషయగు ద్వారకలోఁ దానుండననియుఁ దాను నన్నవలె తపశ్చర్యకుం గడంగుదు ననియుఁ బార్థుం డింతకు నేఁగుదెంచి స్త్రీ బాల వృద్ధసంఘము నరసి రక్షించు ననియు నేఁటి కేడవనాఁడు ద్వారకసముద్రమగ్నయగుఁగాన నాఁటి కీపురిఁ గలుగు స్త్రీ బాలవృద్ధసంఘమును ధన ధాన్యాదులను తరలింపుమని నా మాటగఁ బార్థుతోఁ జెప్పునది యనియు మిథస్సంభాషణంబు నన తండ్రితో వాక్రుచ్చి యాదవనాశము గుప్తంబుగ నుంచు నది యని, వసుదేవునానతినొందియె త్వరితగతి నన్న యున్న తావున కేఁగ నాతఁడు యోగంబునన కృష్ణునెదుటనె పంచ భూతమయుండగుచు నాతని దేహంబునుండి యనంతరూపమగు భుజంగం బుద్భవించి యదృశ్యంబయ్యె.

దానిం గాంచి యచటనె వనస్పత్యంతరముం జేరి యుత్తానకృతదేహుండై శయనించి యొకజానువుపై రెండవజానువుం జేర్చి కృతమును స్మరించుచుండునంతలో దూరస్థుండగు నొక కిరాతుఁడు కృష్ణపాదాగ్రమును గలాపభృత్కలాపముగాఁ దలంచి తీక్ష్ణార్ధచంద్రవిశిఖంబు వింటం దొడిగి గాఢంబుగ నాటనేయ నది కలాపభృత్కలాపస్రవంతీ జనకంబగు నాపాదముంగాడి రక్తస్రవంతిం బుట్టించి యన్నమయంబగు నాతనిభౌతికదేహంబు నమృతమయం బగుటకుఁ గారణంబయ్యె. అంతలోఁ గిరాతుండేతెంచి తాఁ గొట్టినది కేకినిగాక శ్రీకృ

పింఛధారి నని నిర్విణ్ణుండై యల్లంతన యడలునఁ మొక్కుచు క్షమింపుఁ డనఁ గృష్ణుఁడు వానిని క్షమించి *దుర్వాసోముని శాపంబునఁ దనకట్లగుటఁ దెలసి, భౌతిక దేహంబు నీలోకమున విడిచి యమృతానందమయం బగువైకుంఠం బను స్వధామం బునకుఁ జేరెను.

అట దారుకుఁ డర్జునకొఱ కేగుచు మధ్యేమార్గంబున శ్రీకృష్ణసందర్శనమునకై ద్వారక కేతెంచు నర్జునుఁ దారసించి, కృష్ణాదేశంబును, యాదవనాశంబును జెప్ప నాతఁ డొడల నమ్ములు సూఁడిన ట్లుద్వేగమనస్కుండై ద్వారకకుఁ ద్వరిత గతినేగుదెంచి వసుదేవునకుఁ గానుపింప, నాతఁడు కృష్ణుని యాదేశంబును సూత్రప్రాయంబుగఁ జెప్పి తానప్పుడయర్జునుని సన్నిధిన యోగమార్గంబునఁ బరమాత్మంబొందెను. తన్మరణం బునకు శోకించి యర్జునుండు వసుదేవునకుఁ బ్రపౌత్రుఁడును ననిరుద్ధపుత్రుండు నగు వజ్రుని గర్తగఁ జేసి, యానకదుందుభికి నౌర్ధ్వదైహిక క్రియలం జేయించి వేవేగమె కృష్ణాన్వేషణంబు

---

* ఒకప్పుడు దుర్వాసుఁడు శ్రీకృష్ణుఁ బరీక్షింపనెంచి ద్వారక కేతెంచి కృష్ణునాతిథ్యము నొంది రుక్మిణిని గృష్ణునుఃపరీక్షకై కొన్ని బాధల నందించి, తనకు క్షీరాన్నాసక్తి గలుగుటం దెలిపినఁ గృష్ణుఁ డట్లు సేయింప, భుక్తశేషక్షీరాన్నముఁ దనయొడలికిఁ బూయుమనఁ గృష్ణుఁ డట్లు సేసె. కాని యధఃపాదంబునఁ బూయకపోఁగా గృష్ణుతో "నీ కెందును నాపద లేదుకాని యధఃపాదంబున లేపనంబు సేయమి నీకధఃపాదంబుననె శరఘాతంబున గండంబు గలుగు" నని శపించెనఁట !

నకై వనధితీరవనిం దఱిసి, కాక కంకావృతంబగు యాదవుల పాలికలనింగని యమేయదుఃఖాన్వితుం డయి పోవంబోవ నొక్కయెడ నచ్యుతాగ్రజు నస్థిపంజరంబును, దాని కనతి దూరంబున నచ్యుతుని భౌతికశరీరంబును గాంచి వెల్లివిరిసి వచ్చు దుఃఖాంబుధిలో మగ్నుండై హా! కృష్ణా! యని నేల పై వ్రాలి మూర్ఛిల్లి, కొంతవడికిం దెలిసి, యాతని చేంతలు నైకవిధముల నుగ్గడించుచు పునఃపునర్మూర్ఛలం దేలి తేలి తనది యరణ్యరోదన మనుకొని కరిష్యమాణకార్యం బూహించి సన్నిహితవనస్పతులనుండి సమిత్తులను సంగ్రహించి మథనాగ్ని చే నాపద్ధర్మవిధని సచ్చిదానందవిగ్రహులగు రామకృష్ణుల భౌతిక దేహంబులం జితాగ్నికర్పించి, యనృణుండ ననుకొనియెం.

పిమ్మట భవితవ్యంబునకై త్వరమాణమానసుండై ద్వారకం జేరి నేంటికి మూండవనాండె ద్వారక సముద్రంబుచే ముంపంబడుననియు, మీరందఱు ధనధాన్యంబులం బదిలంబుగం జేర్చుకొని యెల్లిసాయంకాలమునకె ద్వారకాపురిని నిర్గమించి యోజనంపు దూరంబున శిబిరంబుల విడియవలయు ననియు, ఇది కృష్ణాదేశం బనియుం జాటింపించి కృష్ణుభార్యలాదిగాంగల యంతఃపురకాంతలను శిబికల నాందోళికల రథంబుల నధిరోహింపంజేసి, అమితధనరాసుల నుష్ట్రంబుల, వేసడంబుల, వృషభంబుల, శకటంబుల గోనెల వేయించి

మోహించుకొనుచుఁ దాను వెనుకయై ద్వారకాబహిర్భాగం బునుండి యోజనదూరంబు నతిక్రమించి, యంతకుమున్న పరిజననిర్మితంబులగు పటకుటీరంబులఁ జేర్చెను. తక్కుంగల పౌరులును స్వవస్తువాహన నివహంబులఁ గొని యర్జునాను మతంబున నట్ల శిబిరంబులఁ జేరిరి.

మఱునాఁడు వేగుఁడు నుదధి తాళవృక్షోన్నత తరంగ మాలికలతో నుప్పొంగుచు బోరుకొలుపుచు ద్వారకాపుటభే దనంబు నొక్కపెట్టుగ నర్జునాదులు సూచుచుండ వారియెట్ట యెదుటనె ముంచి తత్పురోన్నతసౌధాదులతోడన లోనికిఁ గొనెను. స్వగృహాదులు జలమగ్నంబు లగుట దౌదవ్వులం గాంచి శిబిరస్థజను లొక్కపెట్టునం గొల్లుమని యేడ్చిరి. పిమ్మట నర్జునానుమతంబున వారు పయనంబై మరుస్థలమార్గంబున నింద్రప్రస్థపురివైపున కరుదెంచుచుండిరి.

యాదవు లన్యోన్యకలహంబునఁ జచ్చుటయుఁ గృష్ణ నిర్యాణంబును జంఘాలురగు బోయలవలనఁ బంచనదప్రాంత పుబోయలు తెలిసికొని వారు ద్వారకం గొల్లఁగొన నేతెం చుచు మార్గమధ్యంబున పలపలనిమూఁకతో రక్షింపఁబడుచు నర్జునునియాధిపత్యంబున వచ్చుచున్న కృష్ణ కృష్ణానుయా యుల వనితాసహస్రంబును, అగణ్యధనరాసులను గాంచి విమోహితులు లుబ్ధులు నగుటచే నాలుబ్ధకులు పార్థుం డొం టరి యనియు రక్షకభటు లల్పసంఖ్యాకు లనియుఁ దాము

వేనకు వేలుగ నుంటి మనియు దీమసమున నానారీమండలం బుపైఁ బడి యుండనంబుల మాఁడనవతులనుగూడ దోఁచికొన నారంభించిరి. అది తెలిసి రక్షకభటులను బురికొల్పి తాను కవదొనలును, గాండివంబును బూని వారిపై శరవర్షంబు గురియింప వేఱొకప్రక్క మఱికొందఱు కిరాతులు నారీమండలమును ధనరాసులఁ దోఁచికొనిరి.

వార్ధక్యవసుండు వృద్ధుం డగుటచేతను, తన బాహుబల విజృంభణమునకుఁ గారకుఁడగు కృష్ణుండును, తత్సహచరులగు సాత్యక్యాదులు పరాసువు లయిరను విచారముననువిస్సారుఁడై సవ్యసాచిత్వ, విజయత్వ, బీభత్సత్వ, ధనంజయత్వములను క్షాత్రముతోఁగూడఁ గోలుపోయెను. కర్ణద్రోణాదులపైఁ బ్రయోగించిన దివ్యాస్త్రంబులు ప్రతిభాషింపకుండెను. శరధులంబోని శరధులు శూన్యంబు లయ్యెను. దృష్టిముష్టి బలంబులు సడలెను. పురుషవిగ్రహుండై యయ్యెను.

బోయలు విజృంభించి యావద్ధనరాసులను చూఱఁగొనిరి. కొందఱువనితలఁగూడ నపహరించిరి. మఱికొందఱు మానినులా ఘోరసమయంబున మానంబులు దక్కవని యాత్మహత్యలఁ గావించుకొనిరి. కొందఱు దుష్టాంగనలుమాత్రము బోయలను స్వయముగాన కాముకత్వమున వరించి వెన్నంటిపోయిరి. అర్జునుం డీమహోత్పాతదృశ్యముఁ గాంచి యిది యంతయు భగవల్లీల యనియు, దైవికము దాఁట నే

రికి శక్యమనియుఁ దలఁచి గాండివంబుతోడన పెక్కండ్రను మోఁది యంతకపురి కనుచుచు శ్రీకృష్ణ బలరాముల యంతః పురాంగనలను కృతవర్మాక్రూర సాత్యకుల కుటుంబములను, వజ్రునిఁ గాఁచుకొని యెట్టకేలకు బోయల బారినుండి వెడలెను. అక్కిరాతులును, అపారధనంబులు దక్కుటం జేసితృప్తి నొంది తమదారిఁ బోయిరి. ఖిన్నమనస్కుఁడగు నర్జునుండు తనకంటె దైన్యముతోనున్న వజ్రాదులంగూడి యింద్రప్రస్థ పురిం జేరెను.

పిమ్మట నాతండు, మధురాపురీరాజ్యాంతర్భూతమై యొకప్పు డింద్రప్రస్థభూమి యుండుటచే యాదవుల కది “అభిజన” మగు నని తలంచి వజ్రున కింద్రప్రస్థమును, సాత్యకి సూనునకు సరస్వతీపురమును నేలుకొన నిచ్చి వార్ష్ణేయులు రాజ్యానర్హు లనెడి యాఁక్షను బోఁగొట్టెను. భోజులకు రాజుగఁ గృతవర్మపుత్రు నేర్పఱిచి, యాతనిని దక్షిణాపథము లోని మృత్తికావతపురమున కభిషిక్తుం జేసెను. భోజకులజులగు నక్రూరసంతతివారిని వజ్రుఁడు పోషించునటుల నాతని కిల్లడసేసెను. కాని వారు వజ్రపాలితులుగ నుండ నిష్టపడక స్వచ్ఛందచారులై యెటకో పోయిరి.

పిమ్మట నర్జునుం డవనతవదనుండై రుక్మిణ్యాది కృష్ణ మహిషీమణులకడ కేగి కృష్ణుం డని నిరుద్ధస్వరుం డగుడు వారు దానిచేతనే కృష్ణనిర్యాణముం దెలిసికొని భర్తృస్మర

ణంబు సేయుచు సహగమనంబు సేసిరి. సత్యభామాదులు తపశ్చరణంబునకై హిమవదుత్తరభాగమున కేగి తపశ్చరణంబునఁ గాలాంతరమునఁ గీర్తిశేషలైరి.

పిమ్మట నర్జునుం డన్న కిది యంతయు విన్నవింప కరినగరంబున కరుగుచు మార్గమధ్యంబునఁ బారాశర్యుఁగాంచి కృష్ణనిర్యాణాది సమస్తయాదవనాశమును, తద్వనితాపహారణమును విన్నవింప నాతం డిది దైవకృత్యం బనియు, దీనికై చింతింప నవసరము లే దనియు నోదార్చి తనదారిని దానుఁ బోయె.

అ ష్ట మా ను వా క ము.

పరిక్షిత్పట్టాభిషేకము.

యాతాయాత జనంబులవలన యాదవులనాశంబు వినియుఁ గృష్ణనిర్యాణంబు నెఱుంగక, దుర్నిమిత్తంబులు పొడసూప వికలహృదయుండై పార్థునిరాక కెదురుచూచుచు ధర్మజుఁడు భీమున కిట్లనియె.

మ. హరిఁ జూడ న్నరుఁ డేఁగినాఁడు నెలలే
డయ్యెంగదా రాఁడు గా
లరు లెవ్వారును యాదవుల్ సమదలో
లస్వాంతు లీవేళ సు
స్థిరులైయుండుదురా ? మురారి సుఖియై
సేమంబుతో నుండునా ?

మెర నై యున్నది చిత్త మీశ్వరకృతం
బెట్లోకదే మారుతీ.

మ. యవ పద్మాంకుశ చాప చక్ర ఝష రే
ఖాలంకృతంబైన మా
ధవు పాదద్వయ మింక మెట్టెడు పవి
త్రత్వంబు నేఁడాదిగా
నవనీకాంతకు లేదుపో మఱి మదీ
యాంగంబు వామాక్షి బా
హువు లాకంపము నొందుచుండు నిలకే
యుగ్రస్థితుల్ వచ్చునో.

ఇట్లనునంతలో ఖేదచేతస్కుండై, విన్ననగు మొగంబు గలిగి యర్జునుండువచ్చి యన్న కెఱఁగి కన్నీరు మున్నీరుగ నేడ్వ ధర్మజుం డాతని లేవనెత్తి యిట్లనియె.

శా. మున్నుగ్రాటవిలో వరాహమునకై
ముక్కంటితోఁ బోరుచో
సన్నాహంబునఁ గాలకేయుల ననిం
జక్కాడుచోఁ బ్రాభవ
స్కన్నుండై చను కౌరవేంద్రుపనికై
గంధర్వులం దోలుచోఁ
గన్నీరెన్నఁడుఁ దేవు తండ్రి చెపుమా
కల్యాణమే చక్రికిన్.

అని పలికినం గన్నీరు కరతలంబునం దుడిచికొనుచు నర్జునుం డిట్లనియెను.

క. మనసారథి మనసచివుఁడు
మనవియ్యము మనసఖుండు, మనబాంధవుఁడుఁ
మనవిభుఁడు గురుఁడు దేవర
మనలను దిగనాడి చనియె మనుజాధీశా.

చ. అటమట మయ్యె నాథజన
మంతయు భూవర నేఁడు చూడుమా
యిటువలె గారవించు జగ
దీశుఁడు కృష్ణుఁడు లేనిపిమ్మటం
బటుతర దేహలోభమునఁ
బ్రాణము లున్నవి వెంటఁబోక నేఁ
గటకట పూర్వజన్మమునఁ
గర్మము లెట్టివి చేసినాఁడనో.

శా. కాంతారంబున నొంటి దోడుకొని రాఁ
గాఁ జూచి గోవిందు శు
ద్ధాంతస్త్రీలఁ బదాఱువేల మదరా
గాయత్తులై తాఁకి దా
చెంతం బోయలు మూఁగి పట్టికొన నా
సీమంతినీసంఘముల్
భ్రాంతిం భామినిభంగి నుంటి విడిపిం
పన్ లేక ధాత్రీశ్వరా.

శా. ఆతే రారథికుండ నాహాయము లా
యస్త్రాసనం బాశర
వ్రాతం బన్యులఁ దొల్లి చంపుడుఁ దుదిఁ
వ్యర్థంబులై పోయె మ
చ్చేతోధీశుఁడు చక్రి లేమి భసిత
క్షిప్తాజ్య మాయాతిమా
యాతంత్రోషరభూమిబీజముల మ
ర్యాదన్ నిమేషంబునన్.

అని చెప్పుచుండునపుడె ధర్మజుఁడు మూర్ఛిల్లి కొంత వడికిఁ దెలిసి పరిపరివిధముల విచారించి శ్రీకృష్ణునిచేఁతలు, నాతఁడు తమ కొసరించిన యుపకృతులు పేర్కొని యాతఁడు లేని యీలోకంబున నుండుటకు రోసి వైరాగ్యమార్గమునఁ దనువుఁ ద్యజించుట యుక్తమని భీమాదిసోదరుల కావృత్తాం తము నెఱింగింప వారును నన్నతో ననుయాయు లగుట కుద్య మింప ద్రౌపది యనుగమనంబున కొడంబడ, ద్రౌపదీసహితు లగుపాండవులు మహాప్రస్థానముసేయ నుద్యమించిరి.

పిమ్మట ధర్మజుఁడు విధివత్తుగా గురువులవలన విద్య నేర్చినట్టియు,యువయు యుగవ్యాయతబాహువుఁ, బరిణద్ధకం ధరుఁడు, అంసలుఁడు నగుటను రాజ్యభారధూర్వహణసమర్థుఁ డును, రాజ్యలక్ష్మీపరిగ్రహణయోగ్యుఁడు నగు పరిక్షిత్తును

మంత్రి సామంత దండనాథ పురోహితానుమతంబుగాఁ బౌరజ
నసమ్మతిని బొంది రాజ్యాధీశుం జేయ నిశ్చయించెను.

ధర్మరాజానుమతి నొందినపరిక్షిత్తు శాంతిక పౌష్టిక క్రియలు నిర్వర్తింపఁజేసి, మొదట ఔదుంబర దారునిర్మితమగు నాసందిపై వన్యజంతువులలోను బశువులలోను క్షాత్రము కలదగుటచే వ్యాఘ్రచర్మము నుత్తరలోమముగాను బ్రాచీనగ్రీవముగాను బఱచి యవ దూర్వ వ్రీహ్యా ద్యోషధీ తోక్మములను దధి మధు ఘృతాదికమును, యథావిధిగ నమర్చి పురోహితులాయా వస్తువినియోగపూర్వక కర్మములను జేసినపిమ్మట పరిక్షిత్తు "నేను రాజ్యముకొఱకు, సామ్రాజ్యముకొఱకు, భౌజ్యముకొఱకు, స్వారాజ్యముకొఱకు, వైరాజ్యముకొఱకు, పారమేష్ఠ్యరాజ్యముకొఱకు, మహారాజ్యాధిపత్యముకొఱకు నన్ను నేను వశముఁజేసికొనుటకొఱకు దీని నధిష్ఠించుచున్నా"*నని యాసందిపైనున్న వ్యాఘ్రచర్మోపరిభాగంబున నెడమమోకాలిపైఁ గుడికాలిపిక్కనాని కూర్చుండెను. క్షత్రియుఁ డభిషేకముఁ జేయవలయుఁ గాన, ధర్మజుఁడు మంత్రపూతోదకము గల కలశమును దెచ్చి యౌదుంబరపర్ణమునగ్గఁ నుంచి యీయర్థము గలమంత్రములఁ జదివెను. "ఈయుదకములు శివతమములు, అన్నిటికి భేషజములు. ఇవి రాష్ట్రమును వృద్ధి నొందించునవి. ఇవి రాష్ట్రభృత్తున కమృతములు."

---

* ఐతరేయబ్రాహ్మణమున నీయంశము కలదు.

ప్రజాపతి యేయుదకములచే నింద్రుని, సోముని, వరుణుని, యముని, మనువును నభిషేకించెనో యట్టి యీయుదకములచేతనె యీతని నభిషేకించుచున్నాను. నేను నిన్ను రాజుల కధిరాజ వగుమనియు, ఋషుల కింద్రుఁడ వగుమనియు, భూములకు సమ్రాట్టు వగుమనియు, కోరుచు, బలముకొఱకు, శ్రీకొఱకు, యశస్సుకొఱకు, అన్నాదులకొఱకు, ఆయువుకొఱకు సవిత్రాది దేవతలఁ గోరుచు నభిషేకించుచున్నాను.

అని పరీక్షిత్తు నభిషేకింప నాతఁడు చేయఁగల విధుల నిర్వర్తించి *సభాసమితులు నాకు సుముఖములై యుండుఁగాక యని ప్రజల కభిముఖుఁడై పలుకుచుఁ గనకసింహాసనము నెక్కెను.

అపుడు ధర్మజుం "డో పరీక్షిత్తా! అర్థులు పూర్ణకాములై గృహమునుండి ప్రతినివర్తు లగుటయే నీకులధర్మము. అదియే హితము ఇష్టము తపము నగును." అని యుపదేశింపఁ బరీక్షిత్తు సమభావంబున గుర్వాజ్ఞను శిరసావహించితి ననెను. పిమ్మట ధర్మజుఁడు పౌర జానపదులకుఁ దమ మహాప్రస్థానమునుగూర్చి తెలిపి తదనుమతి నొంది ద్రౌపదితోఁ

---

* అథర్వవేదమున రాజు సభాసమితులంగూర్చి చెప్పు వాక్యములు కాన్పించును. సభలోనివారు సభ్యులనియు, సమితిలోనివారు సామిత్యులనియుఁ బేరు కలిగి యుండురఁట! (అవి హౌసాఫ్ కామన్సు, హౌసాఫ్ లార్డ్సువంటివి కావచ్చును.)

దమ్ములతోఁ బయనంబయి, పరిక్షిత్తునకు నదనదువదేష్టగాఁ గులాచార్యుఁడగు కృపుని నియమించెను. తమతో రా నుద్యుక్తురాలగు సుభద్ర నర్జునుఁడు యదువంశకరీరమగు వజ్రుని పాండవవంశకందళమగు పరిక్షిత్తుని గాపాడ నియోగించి, ఉలూపీ చిత్రాంగదలను బభ్రువాహానుకడ నుండ నియమించి పాండ్యదేశమున కనిచెను.

న వ మా ను వా క ము.

పాండవుల స్వర్గారోహణము.

ధర్మజాదులు జ్యేష్ఠానుక్రమముగాఁ బూర్వాభిముఖులై మహోదధిని జేరునపు డగ్నిదేవుఁడు బ్రాహ్మణరూపంబున వారిం దారసించి యభిమానధనుండగు ధనంజయుండు గాండీవంబు విడువకుండుటఁ జూచి "అర్జునా! మహాప్రస్థానివగు నీకు గాండీవధారణం బుచితంబుగాదు. శ్రీకృష్ణుఁడు చక్రంబుఁ గొనియే పరలోకగతుఁ డయ్యెనా?" అన నాతండు దానికి నంతసించి మహానుభావా! నీవెవ్వండ వన, తాను ధనంజ

యుం డగుట నెఱిఁగించి వరుణుం జేరుటకుఁగాను గాండివ మును సముద్రమున వైపించి యంతర్హితుఁడయ్యె.

జ్యేష్ఠానుక్రమంబుగ నడచు ధర్మజ భీమార్జునాదులకు హాస్తిపురినుండియే యొకసారమేయము పృష్ఠగామియై వచ్చు చుండెను. ఇట్లు వారు ప్రాగ్దక్షిణ పశ్చిమసముద్రతీరములఁ జూచుచుఁ బశ్చిమసముద్రతీరమున జలధిమగ్నయగు ద్వారకా పురిం జూచి, కృష్ణునిఁ దలఁచుకొనుచుఁ గ్రమంబుగ హిమవం తంబుఁ గడచి, జన్మస్థానమగు శతశృంగముఁ జూచిరి. అంత వెనుకను నడచు ద్రౌపది తటాలున భూమిపైఁబడి యసువుల ను విడిచెను. ఆవిధమును భీముఁ డన్నకెఱిఁగించి "ఈమెయం దేమి దోష మున్నది? సర్వసుగుణసంపద గల్గు నీమె యిట్లు పడుటకుఁ గతం బేమి ?" అన నజాతశత్రుం డాతనితో నిట్ల నియె. "భీమసేనా! ద్రౌపది మనయందఱియందు సమాన ముగ వర్తింపవలసియుండియు నర్జునునియందు మనంబునఁ బ క్షపాతంబు వహించియుండు. అకృతంబున నీమె ముందుగ నసు వుల విడిచినది" అని నిలువక పోవుచుండఁ గొంతదడవునకు సహదేవుఁడు భూమిపై వ్రాలెను. అది యెఱిఁగి భీముఁ డన్న తో "సహదేవుఁడు భూమిపైఁ బడుటకు హేతు వెయ్యది? జ్ఞాని యగు నీతఁడు నిర్దోషుఁడే కదా" అన సమవర్తిసుతుండు "వృకోదరా! సహదేవుఁడు జ్ఞానంబునఁ దనకుఁ దుల్యు లెవ్వ రును లే రని ప్రతిజనుని ధిక్కరించును. అదియే యాతని ప్రా

జ్మరణమునకుఁ గారణము" అని చెప్పి నిలువక పోవుచుండఁ గొంతదడవునకు నకులుఁ డసువుల విడిచి భూమిపైఁ బడెను. భీముఁ డెప్పటివలె "అన్నా! కోమలహృదయుఁ డగు నీతఁ డేల పొలిసెను?" అన, యుధిష్ఠిరుఁడు "పావనీ! నకులుఁడు సౌందర్యవంతుఁడ నని తక్కుఁగలవారిని మానసంబున ధిక్క రించుచుండును. అదియే యాతని పతనకారణము" అని నిలువక నడచుచుండఁ గొంతదడవునకు విజయుఁడు విశ్వంభరపైఁ బడి విగతజీవుం డగుడు వృకోదరుం డెప్పటి యట్ల యన్నతో "సకలగుణాభిరాముండును గృష్ణాశ్రితుఁడు నగు నీవిజయుఁ డేల విగతజీవుఁ డయ్యెను?'' అనఁ, బరేతరాట్సూనుఁడు "మారుతీ! పార్థుండు కురుసైన్యంబుల నొక్కనాఁడ గెల్తు నని చెప్పి యట్లు చేయలేకపోవుటచే నీతఁడు ముందుగ మృతి నొందుటకుఁ గారణ మయ్యె. మఱియు నీతండు తనకు సాటిధనుర్ధరు లెవ్వరు లేరని ప్రతివీరుని ధిక్కరించుచుండును. అందుచేత నివ్వచ్చుఁడు విగతజీవుఁ డయ్యెను." అని వెనుకఁజూడక పోవుచుండెను. కొంతతడవునకు భీముడును గూలంబడి "అన్నా! నే నెందుల కిట్లు పడిపోవుచున్నాను?" అనఁ బితృపతిసూతి "పావనీ! నీచరితంబు పావనంబె యయ్యు నభిమానధనుండ వగు నీ వమితభోజివి. మఱియుఁ బరులబలంబును దృణీకరించి నిందించు దోషంబు నీయందుండుటం జేసి నీ కిట్టిపాటు కలిగెను." అని యాతనివలని నైనఁ జూడక ధీరస్వాంతుండై

సారమేయద్వితీయుండై చనఁజన, నింద్రుండు మాతలిచోదిత రథం బెక్కి ప్రత్యక్షుం బగుడు ధర్మజుండు వినతి నొనర్ప నిం ద్రుండు "ధర్మరాజా! ఏతద్రథం బధిరోహింపుము. నీసచ్చ రితంబునకు సశరీరస్వర్గంబ యుచితం"బనుడు శమనసూనుండు "స్వర్పతీ! సోదరభోగ్యంబు, పత్నీభోగ్యంబు గాని నాకభో గంబు నాకభోగ్యంబు. నాపత్ని సోదరు లీభూలోకంబునఁ బడి యుండ నే నెట్లు స్వర్గంబునకు రాఁగల"నన నింద్రుఁడు "ధ ర్మరాజా! నీపలుకులు ధర్మయుక్తంబులు. నీపత్నిసోదరు లిట భౌతికశరీరములను విడిచి యింతకుమున్న పరలోకంబున నున్న వారు. నీవట వారిం జూతు"వనెను. అప్పలుకులకు సమవర్తి సూతి సంతసించి సారమేయమునకుఁ గూడ రథారోహణమున కనుజ్ఞఁగోర నాకపతి నవ్వి "మంత్రపూత పురోడాశము కుక్క కర్హమగునే? స్వర్గ మెక్కడ? సారమేయ మెక్కడ? సకలధర్మవిదుఁడ వగు నీ వీట్లాడ నుచితంబే?" అన సమ వర్తిసూతి తనసమవర్తిత్వముఁ గనఁబఱుచుచు విశ్వాసియగు కుర్కురమును విడువరామిం దెల్పి దీర్ఘముగ వాదింప నిం ద్రుం డాతని ధర్మబుద్ధికి మెచ్చె. సారమేయము సమవర్తియై శమననందనా! నీయోగ్యతం బరీక్షింప నిట్లు వచ్చితి నని స్వస్వరూపముఁ జూపి యంతర్హితుం డయ్యెను. అంత నింద్ర సహితుండై ధర్మజుఁడు త్రివిష్టపంబుఁ జేరెను.

"రాజ్యాంతే నరకంధ్రువ"మ్మనునానుడి సార్థకము సేయ ధర్మజుఁ డింద్రునానతి నరకముఁ జూడనేఁగుచు స్వర్గంబున నొక్కయెడ భోగియగు దుర్యోధనుఁగాంచి యీసునకుఁ బుట్టినిల్లును, బహువీరహానన హేతుభూతుండు నగు నీతండిట్లు స్వర్గసుఖమునొందఁ గారణం బేమని విచారించుచు, రౌరవ, తామిస్ర, కుంభీపాకాది నరకంబులఁ జూచుచు యాతనాదేహంబుల నొంది యాతనల ననుభవించు జీవులయార్తనాదంబుల నాలకించి యుద్విగ్నమానసుండై పోవంబోవ నొక్కయెడ నపూర్వ దృష్టస్వరూపంబుల నొంది యెదుగురుపురుషులు, నొకవనితయు, "మహానుభావా! యుధిష్ఠిర మహారాజా! అట నించుక నిలునిలు, నీదర్శనమాత్రంబున, నీగాత్రపుగాలి సోఁకినంతమాత్రమున మాయాతన లుపశమిల్లుచున్న"వని శ్రుతపూర్వస్వరంబులం బలుకుచు శామని నిర్విణ్ణుండై "మీరెవ్వ?" రన "నేను కర్ణుండ, భీముండ, అర్జునుండ, నకులుండ, సహదేవుండ, ద్రౌపదిని" అని పాఠరనిరి. ధర్మజుఁ డామాటల నాలించి దుఃఖార్తుండై కూలఁబడునంతలో దేవదూత యేతెంచి "మహారాజా! దేవేంద్రుఁడు దేవలోకంబునకు రమ్మని యానతిచ్చుచున్నాఁ"డన, ధర్మజుఁ డాతనితో నిట్లనియె. "ఓయీ! నాసతీసోదరులిట నరకయాతన లనుభవింపుచుండ నేనెట్లు స్వర్గంబునకు రాఁగలను? నాకిదియే స్వర్గము. నేను రానని బిడౌజునిఁబలుకుము" అన

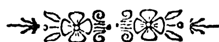
నాతండు పోయిన యనతికాలంబున కింద్రుండే తెంచి "రాజా! నీ సతీసోదరులు స్వర్గమును జేరిరి. కర్ణ, భీమ, అర్జున, నకుల, సహదేవులు, ద్రౌపదియు గ్రమముగా జ్ఞాతి సోదరాపకృతి చేతను, పరధికార్కారపారుష్యంబునను, అన్యధానుష్కధికారంబునను, స్వసౌందర్యపు గర్వంబునను, జ్ఞానంభావాహంభావమునను బార్థుపైఁ బక్షపాతంబునను దాత్కాలికపునరకము నొందిరి. అది యిటమీఁద లేదు. రా రమ్మన సంతసించి సునాసీరా! దుర్యోధనుం డేల స్వర్గము నొందె నన, పురందరుం డోయుధిష్ఠిరా! దుర్యోధనునం దెన్నిదోషంబులున్నను నాతండు సుయోధనుండై రణహతుం డగుటచే వీరస్వర్గముఁ జూఱఁగొనె. నీ వింకను మానుషదేహంబు నొంది యుండుటచే నీర్ష్యాసూయలు నిన్ను వదలలేదు. పురోదృశ్యమాన వియద్గంగలోఁ గ్రుంకు మన నతండట్లు చేసి దేవత్వమొంది సూర్య పవ నేంద్రాశ్వినులఁ గూడిన కర్ణ భీమ పార్థ యమళులను మహాశక్తిం గలిసిన ద్రౌపదింజూచి సంతసిల్లి యనిర్వచనీయమోక్షము నొందెను. ఇటఁ బరిక్షిత్తు నారదాదులవలనఁ బితామహులు సన్యస్తులై స్వర్గమునొందుట విని నారాయణబలి విధానమున నిష్పిత్రాణుండయ్యె.

ప్రథమప్రపాఠకము సమాప్తము.

ద్వితీయ ప్రపాఠకము.

ప్రథమానువాకము

పరిక్షిద్రాజ్యపాలనము.

పరిక్షిత్తు పితామహదత్తమగు రాజ్యమునొంది "*దినాంతమున సూర్యునిచే నిహితమగు తేజమునొందిన యగ్నివలెఁ" ప్రకాశించెను. ఆతనికి, బాల్యముననె కురువీరుల శిరోంబరములం బొమ్మపొత్తికలగాఁ జేసికొన నభిలషించి తదభిలాషమును నెఱవేర్చుకొనిన యుత్తర, కన్నతల్లి. పదునాఱవయేఁటనె యతిరథ మహారథులను వేలకు గోలకుఁ దెచ్చి భీష్మద్రోణాదులచే ననఘుగాఁ డీతఁ డని నుతింపఁబడిన యభిమన్యుఁడు తండ్రి. ముక్కంటితో నెక్కటికయ్యమునఁ బోరి మెప్పొందిన విజయుండు పితామహుండు. వీరసోదరి వీరపత్ని వీరప్రసవ యగు సుభద్ర పితామహి. భీమసుయోధనాద్యాది మహావీరులకుం గురువగు కృపాచార్యుండాచార్యకుండు. తాను విద్యచే మనశ్శక్తిని, సాముగరిడీలచే శరీరశక్తిని, శస్త్రాస్త్ర విద్యాభ్యాసములచే శస్త్రాస్త్రశక్తిని, పరిశ్రమచే దృఢముష్టిలక్ష్యలాఘవములను నలవఱచుకొనినట్టి దిట్ట

---

*"సూర్యుని తేజస్సు రాత్రి యగ్నియందుఁ బ్రవేశించునని వేదమునఁగలదు.

అయినను బరిక్షిత్తు పరరాష్ట్రముల నాక్రమించుట యుక్తము గాదనుకొనెను. కారణ మేమన, కురుపాండవయుద్ధ ఫలిత ముగా దేశము నిర్మనుష్యకల్పమై, జీవించిన పాండవేతరపక్ష మువారు పుత్రకళత్రాదులతోఁ బరిదేవించుచుఁ బాండవభీతి ని బలాయితులై పరదేశముల కేగుటచేతను, కృషి పాశుపా ల్యాది వృత్తులు గలవారు సేనాశిబిరాది పరివారముగా సుయోధనునిచే నియమింపఁబడి యాధివ్యాధులచే నశించు టచేతను, పరిసరములఁ జెలరేఁగిన కిరాతులు దారి దోఁపు డుగాండ్రయి జనపదముల దోఁచికొన, నజ్జనపదవాసులు పలాయితు లగుటచేతను, కురుదేశమున వ్యవసాయము నన్న గిలినది. వృత్తులు నశించినవి. దీనికిఁ దోఁడు వడగండ్ల వానచేఁ బంటలు నశించినవి. * చాక్రాయణుఁడను "ఉషస్తి" ఋషి 'అటకి' యను భార్యతోఁ గురుదేశములో నొకగ్రామమున నేనుఁగులకాపరి యెంగిలి "అలచందల"ను దినవలసివచ్చినది. అట్టిపరిస్థితులం గాంచియుఁ జిన్నతనమునుండియు మహాయు ద్ధమువలన నగు దుష్ఫలితములం దలంచియు మనస్సుకరఁగి పరిక్షిత్తు పరరాష్ట్రాక్రమణేచ్ఛను మాని ప్రజారంజన తత్ప రుండై స్వరాష్ట్రాభివృద్ధికర కార్యములనునిర్వహింపఁగడంగె.

తొలుదొల్తను దేశమును విడిచి పోయిన కౌరవులను సన్మానించి రప్పించి వారు గృహములు కట్టుకొని పాడిపంట

---

* ఈకథ ఛాందోగ్యోపనిషత్తున వర్ణింపఁబడెను. ఈ కథ జనమేజ యునిపుత్రునికాలమున జరిగెనని పక్షాంతరము.

లనుభవించు రీతిని సముపాయములఁ జేసెను. అందుల కాకుటుంబములవా రానందించుచుండిరి. ఆవృత్తాంతము నొక ఋషి యిట్లు గానముఁ జేసియున్నాఁడు.

(1) "పరిక్షిత్తు సింహాసనమెక్కి మాకు క్షేమముఁ జేయుచున్నాఁడని యింటిని గట్టుకొనుచు, నొక కౌరవ్యుఁడు భార్యతో ననుచున్నాఁడు"

"నీకేమి కావలయును పెరుఁగా? పాయసమా? మద్యమా? దేని దెత్తు నని పరిక్షిద్రాజ్యమునందు భార్య భర్త నడుగుచున్నది."

కౌరవకుటుంబముల నిట్లుల సంతోషపెట్టి నదులనుండి నీటిని గాలువలమార్గమున భూమిపైఁ బ్రవహింపఁజేసి సస్యములు వృద్ధియై పంట లభివృద్ధి నొందునట్లుఁ జేసెను. ప్రజలు సుఖముగనుండిరి. ఆవృత్తాంతమును వేఱొక ముని యిట్లుల గానముఁ జేసెను.

(2) "ఏ భూమియందు సముద్రము నదులు నీటి నిచ్చుచున్నవో, ఏ భూమియందు దున్నుటచే నన్నము లుత్పన్నము

---

(1) "పరిక్షిన్నః క్షేమమకరోత్తమ ఆసన మాచరన్ కులాయం కృణ్వన్ కౌరవ్యః పతి ర్వదతి జాయయా"

"కతరత్త ఆహరాణి దధిమన్థాం పరిస్రుతం జాయాః పతిం విపృచ్ఛతి రాష్ట్రే రాజ్ఞః పరిక్షితః॥ అథర్వసంహితా 20-128.

(2) యస్యాం సముద్ర ఉత సింధు రాపో యస్యా మన్నం కృష్టయ స్సంబభూవుః॥

లగునో, అట్టిదీభూమి—బీటలోనుండి పండిన యవధాన్య మూకాశమునందలి వెలుఁగుకొఱకు పైకిఁ బొడుచుకొని వచ్చుచున్నది. పరిక్షిత్తు పాలించుచున్న రాజ్యమునఁ బ్రజలు సుఖముగా వృద్ధినొందుచున్నారు !”

యవలు మాత్రమె కాదు, వడ్లును బండుచున్న వనియు వర్షోదకముచే విరివిగా వ్యవసాయము చేయఁబడుచున్నదనియు నొకముని గానముఁ జేసియున్నాఁడు.

(1) “ఏభూమియందు వడ్లు యవలు నాహారములగునో ఏభూమియందు విరివిగా వ్యవసాయము చేయఁబడుచున్నదో మంచివానలుగలపర్జన్యపత్నియగు నాభూమికినమస్కారము.”

పరిక్షిన్మహారాజు కలియుగారంభపురాజు, ద్వాపరాంతమున యవలు గోధుమలు పల్లెలయందుఁ బండు ననియు జనులాగ్రామముల నాశ్రయింతు రనియుఁ గలియుగవృత్తాంతమనుపేర మహాభారతమున నిట్లు సూచింపఁబడెను.

“ (2) యవలు గోధుమలు నాహారముగాఁగల జనపదములను జనులు చేరుదురు.”

అభీవస్వః ప్రజిహీతే యవః పక్వః పథోబిలం। జన సభద్ర మేధతే రాష్ట్రే రాజ్ఞః పరిక్షితః॥ అథర్వ సం॥ 20-128.

(1) యస్యామన్నం వ్రీహియవాః యస్యా ఇమాః పంచ కృష్టయః భూమ్యై పర్జన్యపత్న్యైనమోస్తు వర్షమేదసే॥ అథ, 12-14.

(2) శ్లో. యేయవాన్నా జనపదాగోధూమాన్నాస్తథైవచ। దేశాన్ సమాశ్రయిష్యంతి యుగాంతే పర్యుపస్థితే॥ మహాభారతవనపర్వము.

హిమవత్పర్వత పరిసరమున నుండిన రాజ్యము కురు రాజ్యము. ఆరాజ్యభూమి పాడి పంటలు, బంగారము, ఇనుము రత్నములు గలిగి రథమార్గములు బండిదారులు కాలిదారులు కలిగి జనపదముల కష్టసుఖములఁ దెలిసికొను స్థానిక పాలనసంస్థలు కలిగి నానాదేశముల వారు వచ్చిపోవుచు వర్తకము విరివిగా జరుగుచుండుటచే వివిధభాషలు మాటలాడువారు కలిగి చోరభీతి యెడనెడ మార్గములలోఁ గలుగుటచేఁ దన్నివారణోపాయములు కలిగి యందఱు సమానముగా సుఖము ననుభవించురీతి విరాజిల్లుచుండె నని యొక ఋషి పృథివీసూక్తమను పేర నిట్టుల గానముచేసెను.

(1) "భూమి బాధలు లేకుండునట్లు మానవుల నొక్కెడఁ గూర్చుచు నందఱు సమానముగా జీవించుటకుఁ దగియుండి నానావిధ బలముల నిచ్చు నోషధులను ధరించుచున్నది. ఆభూదేవి మనుష్యులను రక్షించుగాక."

(2) "చిన్నరాళ్లు పెద్దరాళ్లు ధూళి కలభూమి మనుష్యులను భరించుచున్నది. అట్టి యీభూమి బంగారము హృదయ

(1) అసంబాధం బధ్యతో మానవానాం యస్యా ఉద్వతః ప్రివత స్సమంబహు నానాపర్యా ఓషధీర్యా బిభర్తి పృథివీ నః ప్రిథతాం రాధ్యతాం నః॥ అథర్వవేద. కాండ 12. సూక్త 1 ఋక్కు 26.

(2) శిలాభూమి రశ్మాపాంసుః సాభూమి స్సంభృతా భృతాతస్యై హిరణ్యవక్షుస్యై పృథివ్యా అకరం నమః॥

స్థాపమునందుగలది. ఆబంగరుగనులు గల యీభూమికి నమస్కారము."

(1) "ఏభూమినందు వృక్షములును, పుష్పింపక కాచెడి (మఱ్ఱిమొదలగు) వృక్షములును వ్యాపించియున్నవో యనేకవిధములుగా నినుమును ధరించియున్నదో యట్టిభూమి రక్షించుఁగాక.''

(2) "తేజస్సును బలమును గలిగించు నన్నభాగమును నేతినొసఁగు నోభూమీ! నిన్ను స్తుతించుచున్నాము.''

(3) ''ధనము రత్నములు బంగరు దొరకెడి నిధులను గుహలను ధరించెడిభూమి మంచిమనస్సుతో నాకు ధనము నొసంగుఁగాక."

(4) "అనేకభాషలను మాటలాడుచు నానావిధధర్మములు గల జనులకు వారివారి స్థితుల కనుకూలముగానుండిన యీభూమి గోవు పాల నిచ్చునటుల సహస్రవిధములుగా ధనము నొసఁగుచున్నది.''

(5) "ఓదేవా! ఏమార్గములు నిశేషముగా జనులచే నడవఁబడుచుండెనో యారథమార్గములు బండిదారులు కాలి

---

(1) యస్యాం వివృక్షా వనస్పత్యా ధ్రువా స్తిష్ఠంతి విశ్వహా పృథివీం విశ్వధాయసం భృతా మచ్ఛావదామసి॥ (2) ఊర్జం పుష్టం బిభ్రతీ మన్న భాగం ఘృతం త్వాభినిషీదే సుభూమే॥ (3) నిధిం బిభర్తి బహుధా గుహావసు మణిం హిరణ్యం పృథివీ దదాతు మే వసూని నో వసుదా రాసమా వా దేవిదదాతు సుమనస్యమానా॥ (4) జనం బిభ్రతీ బహుధా వివాచ

దారులు మంచివారికిఁ జెడువారికి నుపయోగపడుచున్నవి. ఆదారులయందుశత్రువులునుదొంగలును లేకుండఁగఁగా పాడుము. ఈభూమియం దేది మంచిది కలదో దానిని మాకిమ్ము."

(6) "భూమిమీఁదఁ గల గ్రామములలో నరణ్యములలో సభలలో జనసమూహములలో సమితులలో మేము నీకుఁ బ్రియమైనటులు మాటలాడుదుముగాక !"

(7) "ఓ భూమీ ! నీయందుఁ గల హిమవత్పర్వతములు, అరణ్యము ఆనందము నిచ్చుఁగాక. పచ్చని నల్లని యెఱ్ఱని రంగులు గలుగు ననేకవిధ క్షేత్రములు గలిగి యింద్రునిచే రక్షింపఁబడుచున్న యీ భూమి జన్మాంతమువఱకు నానంద మిడుఁగాక.

పరిక్షిత్తుచు స్తోత్రము చేసిన యెడల పశు భాగ్యాభివృద్ధి యగు ననియు దేవతల స్తవముతో నది నమ మనియు నాఁటి

సం నానాధర్మాణం పృథివీయథౌకసం । సహస్రం ధారా ద్రవిణస్య మే దుహాం ధ్రువేవ ధేనురనపస్ఫురంతీ॥ (5) యేతే పంథానో బహవో జనాయనా రథస్య వర్త్మానసశ్చ యాతవే యైస్సంచరం త్యుభయే భద్రపాపా స్తంపంథానం జయేమా నమిత్ర మతస్కరం యచ్ఛివం తేన నోమృడ॥ (6) యేగ్రామా యదరణ్యం యాస్సభా అధిభూమ్యాం యేసంగ్రామా సమితయ స్తేషు చారు వదేమతే॥ (7) గిరయస్తే పర్వతా హిమవంతోఽరణ్యం తేపృథివీ స్యోనామస్తు బభ్రుం కృష్ణాం రోహిణీం విశ్వరూపాం ధ్రువాం భూమిం పృథివీ మింద్రగుప్తాం అజీహతోఽక్షతోఽభ్యష్ఠాం పృథివి మహమ్॥

ఋషులే తలంచుచుండిరి. మఱియు నాతఁడు సర్వసముఁ డని యు నందఱకుఁ బ్రేమాస్పదుఁ డగురా జనియు, వేయునేల, భగవత్సముఁడేయని యజ్ఞకర్మలయందు బ్రాహ్మణాచ్ఛంసి "న్యూంఖ"గా గానము చేయుచుండెను. పరిక్షిత్తన్నవము గల భాగము "నారాశంసి"యందురు. పరిక్షిత్తన్నవముగల ఋక్కులకు "కుంతాపసూక్త" మనిపేరు. పరిక్షిత్తునందుండు గౌరవాతిశయముచే "మహీదాస" మహర్షి తన "ఐతిరేయబ్రాహ్మణము"లో (1) పరిక్షిత్తనఁగా నగ్ని యనియు, అగ్ని ప్రజలఁ జుట్టుకొని యుండునటులఁ బరిక్షిత్తు ప్రజలఁ జుట్టుకొని యుండు ననియు లేక ప్రజ లగ్నిని మూఁగినటులఁ బ్రజలాతని చుట్టు మూఁగుదు రనియు లేక పరిక్షిత్తన సంవత్సరమనియు సంవత్సరము ప్రజలఁ జుట్టుకొనినటులఁ బరిక్షిత్తు ప్రజలనావరించు ననియు లేక ప్రజలు సంవత్సరమును జుట్టునటులఁ బరిక్షిత్తుం బ్రజలు చుట్టుదు రనియు బ్రాహ్మణించియున్నాఁడు.

"అంగిరస్సు" అనుముని తనయథర్వవేదమున నిట్లు పరిక్షిత్తును గుఱించి చెప్పెను.

---

(1) "న్యూంఖః పారిక్షితీః శంసత్య గ్నిర్వై పరిక్షిద్ అగ్నిర్హీమాః ప్రజాః పరిక్షే త్యగ్నిం హీమాః ప్రజాః పరిక్షయంత్యగ్నే రేవ సాయుజ్యం సరూపతాం సలోకతా మశ్నుతే. యఏవంవేద. యదేవ పారిక్షితీః 3 సంవత్సరో వై పరిక్షి త్సంవత్సరో హీమాః ప్రజాః పరిక్షేతి సంవత్సరం హీమాః ప్రజాః పరిక్షయంతి సంవత్సరస్యైవ సాయుజ్యం సరూపతాం సలోకతా మశ్నుతే యఏవంవేద॥ ఐతరేయబ్రాహ్మణ 6-6.

(1) "ఓగాయకుఁడా! పశువులను భాగ్యమును సము కూర్పఁగల బుక్కును బఠింపుము. విలుకాఁడు విశిఖమును గుఱిపెట్టునటుల దేవతలకుఁ బ్రార్థనను సిద్ధము చేయుము."

"పరిక్షి త్స్తవమును వినుఁడు; ఆతఁ డందఱు ప్రజలకుఁ బ్రేమాస్పదుఁ డగు రాజు, మానవులకు భగవంతుఁ డగు నగ్నివలె నధికుఁడు."

పరిక్షిత్తుచేఁ బాలింపఁబడెడి కౌరవ్యులుకూడఁ గౌరవముగానే చూడఁబడినటులు "మహీదాస" మహర్షి కౌరవశబ్దమునుగూడ న్యూంఖగా నుచ్చరింపవలయు ననుటచే నూహింపఁబడుచున్నది. కౌరవ్యులు కల్యాణమగు కర్మమును జేయువారని, 'ఐతిరేయబ్రాహ్మణము'న నిట్లు చెప్పఁబడెను.

(2) కౌరవ్యశబ్దమును న్యూంఖగా నుచ్చరింపవలెను. దేవత లేకల్యాణకర్మమును జేసిరో యది కౌరవ్యులచేఁ బొందుచున్నారు. అట్లే, యజమాను లేకల్యాణకర్మమును జేయుచుండిరో యది కౌరవ్యులచే యజమానులుపొందుచున్నారు."

---

(1) పరిరేభగం భరస్వ గోవిదం వసువిధం । దేవత్రేమాం వాచం కృధోషునవీరో అస్తా॥ రాజ్ఞో విశ్వజనీనస్య యోదేవో మర్త్యా అతి । వైశ్వానరస్య సుష్టుతీమాః శృణోతా పరిక్షిత॥ అథర్వ. 20-127.

(2) బ్రా॥ న్యూంఖః కౌరవ్యాం శంసతిదేవావై యత్కించ కల్యాణం కర్మా కుర్వం స్తత్కౌరవ్యాభి రవాప్నువం స్తథైవై తద్యజమానాః యత్కించ కల్యాణం కర్మా కుర్వంతి తత్కౌరవ్యాభిరాప్నువంతి॥

ఐ. బ్రా. 6. 54.

పైయంశముఁబట్టి పరిక్షిత్తునకు లోఁబడిన కౌరవులు గౌరవకార్యములఁ జేయుచుండి రని తోఁచును. మఱియు "అంకురారోపణము" (గింజలను మొలపించుట) కల్యాణకర్మముగా యజ్ఞములయందును వివాహాది శుభకర్మములయందును నెంచఁబడును. కాన కౌరవ్యులు వ్యవసాయకులైనఁ గావచ్చును. యజమానునకుఁ గల్యాణకర్మమును జేయువా రనుటచేఁ బరిక్షిత్తునకు భృత్యులైన నగుదురు. 'న్యూంఖ' యను గౌరవబిరుదము కౌరవ్యుల కుండుటచే, పరిక్షితుకడ కౌరవ్యులు రాజపురుషులైనఁ గావచ్చును. ఇట్లు సర్వసమ్మతముగ సుఖకరముగ రాజ్యపాలనావ్యవహారములను స్థిరపఱచి దేశము ధన ధాన్య ప్రజాసంపద్యుక్తముగాఁ జేసి పరిక్షిత్తు వినుతినొంది సంతుష్టుఁడయ్యెను.

ద్వితీయానువాకము.

మాద్రవతీపరిక్షిత్తుల వివాహయత్నము.

ఆశ్రమచతుష్టయములో గార్హస్థ్యము తక్కిన యాశ్రమత్రయమునకు నాధారభూతము. అందువలననే "బధిర పంగ్వంధ భిక్షుక బ్రహ్మచారి జటి పరివ్రాజకాదు"ల కాధారభూతము గృహస్థాశ్రమ మని యొకకవి చెప్పెను.

గృహస్థాశ్రమమును స్వీకరించుటకుఁ బూర్వము ముప్పదియారు లేక పదునెనిమిది కాకున్నఁ దొమ్మిది సంవత్సర

ములు గురువుకడ వేదాధ్యయనముఁ జేయవలయు నని మన్వాదులు విధించియున్నారు. అట్లే పరిక్షిన్మహారాజు ముప్పది యాఱేండ్లుత్తమవిధినే బ్రహ్మచర్యము నవలంబించి యధీతవేదవేదాంగుఁడై "ఫలవదర్థావబోధ పర్యంతము" రాజనీతి నభ్యసించి గార్హస్థ్యముచే "పురుషార్థత్రయమును" సాధింపఁదలఁచెను.

(1) "ఏస్త్రీయందు మనస్సు కన్నులు నిబద్ధమైయుండునో యాస్త్రీయందే సంతానాద్యభివృద్ధి యగును." అనియు రూప శీలాదులు గలుగునామె నుద్వాహము కావలెననియు మహర్షులు వక్కాణించుటచే నట్టి యామె "ఉత్తరమద్రదేశము" నేలినట్టి "శల్యునకుఁ" బౌత్రిఁడగు నుపశల్యునికుమార్తె మాద్రవతి యనునామె కల దని విని యామె వృత్తాంతము నరసిరమ్మని విదుషీమణులగు నంతఃపురపరిచారికల నంప వారు మాద్రవతినిజూచి కతిపయదినంబుల కేతెంచి పరిక్షిత్తు మోఱలఁ దమయభిప్రాయముల నిటుల విన్నవించిరి. "మహాప్రభూ! శిరీషకుసుమకోమలయు సర్వాంగసుందరి యునగు మాద్రవతి తన్వి, శ్యామ, సుభ్రువు, కేకికచ, మంజుభుజ, శిఖరిదశన, పక్వబింబాధరోష్ఠి, చకితహరిణీప్రేక్షణ, ఉడురాజముఖ, మృగరాజకటి, గజరాజరాజితమందగమన; పలుపలుకు లేల? అచ్చెలువలకొలికి పలుకులఁ బలుకుల వెలం

(1) "యస్యాం మనశ్చక్షుషోర్నిబంధ స్తస్యా మృద్ధిః"॥ ఆ. గృ॥

దని, రూపునఁగలుముల చెలిని దలఁపింపఁజేయుచు యువతీసృష్టిఁబక్కిఁడా శ్వేలుపుపొక్కిలిపసిబిడ్డండాదినెయీామెను సృష్టించెనో యనునట్లుండును. ఆమె యాకారమునకుఁ దగినవిద్యయు విద్యకుఁదగిన ప్రజ్ఞయుఁ బ్రజ్ఞకుఁదగిన సౌశీల్యమును సౌశీల్యమునకుఁదగినచేతలు కలిగి సర్వవిధముల నీకుఁ దగియున్నది. ఆమెయు నీవును గూడిన సరస్వతింగూడిన బ్రహ్మవలె, లక్ష్మింగూడిన విష్ణువలె, గౌరిం గూడిన గిరీశునివలె నుందువు''

అని చెప్పి మాద్రవతీచిత్రపటం బొందు సమర్పింపఁ బరిక్షిత్తు చిత్రదర్శనంబునన దృగవస్థను బిమ్మట మనస్సంగసంకల్ప జాగరావస్థల నంది మఱుచటి మధ్యాహ్నమునకె కార్శ్యము నొంది యరతిచే నాహారాభావము గలుగ సాయంకాలమువఱ కెట్టెటులో విరాళిని సహించి, హ్రీత్యాగముఁ జేసి, యయ్యరాతిభీకరుండు రాతిరి (1) "రాతితో మంతనం బుండి" మాద్రవతి నుద్వాహ మగుట కుద్యోగించి మఱునాఁడు మంత్రవంతులు ప్రయాణయోగ్యోచిత వస్తుసమన్వితులు నగు కృపాదివృద్ధులఁ గొందఱ సుహృత్తులను దనకొఱకు మాద్రవతి యను కన్యను వరింపుఁడని పంప వారు కతిపయదినంబులకు మద్రపురి కేగి తద్దేశాధీశ్వరుం గాన్పించి.

"ఓమహారాజా ! ఆంగీరస గౌరవీత (2) సాంకృత్య

(1) "రాతినా సంభావ్య యథార్థం గచ్ఛతి" అ. గృ. సూ:

(2) భీష్మ ధర్మజులు వైయాఘ్ర గోత్రజులని భారతమునఁ గలదు.

ప్రవరాన్వితుఁడును వైయాఘ్రగోత్రజుండును, పాండురయశో విరాజితుఁడగు పాండువర్మకు నప్తయు, దుర్జనసంతర్జనుండగు నర్జునవర్మకుఁ బౌత్రుండును, వీరాధివీరుం డగు నభిమన్యువర్మకుఁ బుత్రుండును గృష్ణీకృత శత్రుయశస్కుండును గృష్ణపరీక్షితుండు నగు పరీక్షిద్వర్మకు మీపుత్రికాలలామయగు మాద్రవతిని వరింపవచ్చితి మనిరి.

ఆయుపశల్యుండు పాండు, నకులులకుఁ దమయాఁడుబిడ్డల నిచ్చుటచేఁ బూర్వసంబంధ మని సంతసించి వృద్ధమంత్రిపురోహితులకును దనరాణికి నెఱిఁగించి మాద్రవతీకావృత్తాంతముఁ జెప్ప నంతకుముందె పరీక్షిద్రూపగుణసంపదలను విని పరీక్షితునకు సమానమగు ననంగదశలననుభవించు నామాద్రవతి యత్యంతానందము నొంది చూపులచేతనే సమ్మతిఁ దెలుప నుపశల్యుండు గౌర్యాది పూజలఁ గావింపఁజేసి కృపాదులకు సమ్మతిఁ దెలిపి కులవృద్ధ పురోహితులతో వారికడ కేతెంచి, "కాశ్యపా వత్సారా సిత" ప్రవరాన్వితుండును గాశ్యప గోత్రజుండునై శత్రుహృదయ శల్యుండగు శల్యవర్మకు నప్త్రియు నిర్నిద్ర పరాక్రముండగు మద్రవర్మకుఁ బౌత్రియు నతామిత్ర

భీష్మతర్పణవిధిని జెప్పు స్మార్తానుక్రమణికాదులలో భీష్ముఁడు సాంకృతిప్రవరాన్వితుఁ డని చెప్పఁబడెను. ఆపస్తంభ ఆశ్వలాయన ప్రవరఖండలలో వైయాఘ్రగోత్రము మృగ్యము. సాంకృతిప్రవరకలదు. ఆప్రవరయిచట గ్రహింపఁబడెను.

వైశల్యకరణియగు నుపశల్యవర్మకుఁ బుత్రియు సర్వమంగళ గుణములచే, సర్వమంగళాసమానయగు మాద్రవతిని పరిక్షిద్వర్మ కిచ్చుచుంటి మని చందనతాంబూలాదుల నిచ్చి బహూకరించి కార్తాంతికులను రావించి ముహూర్తముఁ దెలుపుఁడన వారు "జామిత్రశుద్ధియుఁ బంచకరహితము శుభగ్రహదృగ్బలము గల లగ్నము" నిర్ణయించి యాసన్నముహూర్తమునె తెలుపఁ గృపాదు లాశుభవార్తను వేవేగమె పరిక్షిత్తునకుఁ దెలుప జంఘాలుర ముందంపి వెంటఁ దామును గతిపయప్రయాణంబులు చేసి హస్తిపురిం జేరి యంతకుఁ బూర్వమె శుభవార్తఁ దెలిసిన పరిక్షిత్తునకు సవిస్తరముగఁ దాము పోయివచ్చినయంశముల నెఱింగించి సంతసింపఁ జేసిరి. ఉత్తరాసుభద్రలు కృపునిచే యావద్వృత్తాంతముఁ దెలిసి కలిసిన సంబంధమే యని సంతసించిరి.

తృతీయానువాకము.

పరిక్షిత్తు మాద్రవతిం బెండ్లియాడుట.

పరిక్షిత్తుచేఁ గృప యుయుత్సులు వివాహమంగళోచిత కర్మకలాపంబులు నిర్వర్తింప నియుక్తులై మిత్ర బంధుసామంత దండనాథాదులకు శుభలేఖలను వ్రాయించియుఁ గులవృద్ధుల నంపియుఁ దరలిపోవుదివసంబునకుఁ బూర్వదినంబుననె వారు వచ్చునటులు చేసిరి. యుయుత్సుచే స్వయముగ నాహూతుం

డగు బభ్రువాహనుండు సపరివారుండై రాఁ బరిక్షిత్తు, తండ్రి యభిమన్యుండె వచ్చినటులు సంతసిల్లెను.

పెండ్లికి, పెద్దలు వృద్ధులగు నైదువలు ముద్దియలు విద్దల వారి తేటిన సద్గురువులు వివాహకర్మకలాపంబులు నిర్వర్తించు పురోహితులు మంత్రి దండనాథులు సహోధ్యాయులు సతీర్థులు మిత్రులు భృత్యులు పరిచారికా పరిచారకులు వీరభటులు పాచకులు వీణా వేణు భేరీ కాహాళాది మంగళవాద్యనాదకులు పయనం బయిరి. వారిలో వివాహములకు సాధారణముగ వచ్చు 'పాత్రేసమ్మితులు' గాని 'దేవానాంప్రియులు' గాని లేకుండిరి. వారు రథములపై వాహనములపై శకటములపై నడకలపైఁ బ్రయాణంబులు సాగింపఁ దివురుచుఁ దోనే తేరఁ బరిక్షిత్తు నీలనీరదసన్నిభంబులగు ఆజానేయములఁ బూన్చిన తేరిపై మృగరాజలాంఛనం బగు కేతనంబు నెత్తించి శుభాలంకృతుండై, యుచితపరికరంబుల నవలంబించిన సూతునితోఁగూడిన యారథము మంగళవాద్యంబులు భూనభోంతరాళంబు మాఱుమ్రోయ నధిరోహించి యింద్రునివలెం బ్రకాశించుచు మద్రపురీ పరిసరంబుం జేరెను.

ఉపశల్యుండును మహోత్సాహంబున బంధుమిత్రామాత్య పురోహితాదులతో నెదురుసన్నాహంబుఁ జేసి యాచ్ఛాదనాలంకరణంబులం బరిక్షిత్తును బభ్రువాహనుఁదక్కుం గలవారిని గౌరవించి, పిమ్మట "ముక్తాఫల స్రజ్మణి చిత్రర

థ్యయు, తప్తకార్తస్వర వేశ్మజాలయు, మహేంద్ర నీలోపల హార్మ్యమాలయు, చంద్రాశ్మ సౌధాంతర లోలడోలయు, లస త్పతాకామలకాభిరామయు నగుట నశేష మనోభిరామ యగుచు స్వలంకృతమగు తనపురిలో నొక్కయెడ విశాలచామీకర చంద్రశాలయు, ఇందుకాన్తోపల బద్ధకుడ్యయు, చంద్రాశ్మనీలోపల స్తంభంబులపైనున్న కృత్రిమపుత్రికల హస్తంబుల నొప్పారు దీపికలచేఁ బ్రకాశమాన మగు నొక ప్రాసాదమునఁ బరివారసహితంబుగఁ బరిక్షిత్తును విడియించి పెండ్లివారికిఁ దగినయాహారోపహారాదుల నేర్పఱచెను.

పిమ్మటఁ గార్తాంతికు లాసన్నముహూర్తముం దెలుప మంగళస్నాతులు నలంకృతులునగు మాద్రవతీ పరిక్షిత్తులను ముత్తెంపుముగ్గుల రతనంపుతోరణంబుల శాతకుంభ స్తంభంబులఁ జిత్రవిచిత్ర కృత్రిమపుత్రికలచేతులం గల కరదీపికలచే విరాజిల్లు కల్యాణమంటపము నుభయపక్షములవారును జేర్చ బ్రాహ్మణులు స్వస్తివాచకంబు లనువదింపఁ బరిక్షిత్పురోహితుండగు "సుధౌమ్యుఁడును" నుపశల్యపురోహితుం డగు సుమంతుండును బ్రహ్మపీఠంబుల నధివసించి "ప్రధమాన కైతకశిఖాలీలాయితసుస్మితు" లగు దంపతులఁ బెండ్లిపీటలకుఁ దెచ్చిరి. సుమంతుండు ప్రాచీనగ్రీవము నుత్తరలోమము గలుగు "అనడుహ" చర్మముపైఁ బరిక్షిత్తు నుపవిష్టుం జేయించె. ఉపశల్యుండు తనజాయ సువర్ణకలశంబున నుదకంబు పోడఁ బ్రి

క్షిత్పాదంబులఁ గడిగి తడియొత్తి యాతనిచే వార్పించి మధుపర్కప్రాశనముంజేయించి విష్ణుస్వరూపుండవగు నీకు నాపూర్వులు పదితరములవారును నాతరమున వచ్చు పదితరములవారును నేనును శాశ్వతబ్రహ్మలోకము నొందుటకై కనకసంపన్నురాలును కనకరత్నాభరణయుక్తయునగు నీమెను దానమిచ్చుచున్నానని పరిక్షిత్తు పలికియుండ (శ్రీ)ఖండఫలయుక్తమగు మాద్రవతీహస్తపుటము నాతని హస్తములలో మంగళవాద్యములు బోరుకొన నుంచెను. ధర్మము చేయుటకొఱకుఁ బ్రజాసంతతికొఱకు నీమెం బరిగ్రహించుచుంటి నని పరిక్షిత్తు పరిగ్రహించెను.

మున్ను ప్రధానహోమ మొనర్చిన పరిక్షిత్తు మాద్రవతితోఁ గూడి ప్రవేశహోమముఁ జేసి విధ్యుక్తముగా దేవతల నీరీతిం బ్రార్థించెను. (1) "ఓ వరుణదేవుఁడా! ఈమెను అభ్రాతృకనుగాఁ జేయకుము. ఓ బృహస్పతీ! ఈమెను బతిహీనఁ గాఁ జేయకుము. ఇంద్రుఁడా! ఈమె నసుతఁగాఁ జేయకుము." అని పిమ్మట మాద్రవతితో "ఓ కన్యకా! నిన్ను పితృగృహమునుండి తప్పించి నాగృహమునకుఁ దీసికొనిపోవుచున్నాను. అచటినుండి నీవు విడివడ వీలులేదు. నిన్నచ్చటనే స్థిరముగా

(1) అభ్రాతృఘ్నీం వరుణాపతిఘ్నీం బృహస్పతే: ఇంద్రాపుత్రఘ్నీం ......కురు॥ ఏకాగ్ని కాండ॥

నుండునటులు చేయుచున్నాను." అని "ఓయింద్రా! ఈమె సుపుత్రురాలనుగాను మంచిభాగ్యము గలదానినిగాను జేయుము." అని ప్రార్థించెను. పిమ్మటఁ బెండ్లికి వచ్చినపెద్దలనుద్దేశించి "ఆర్యులారా! ఈమె మంచిమంగళములతోఁ గూడినది. ఈమెను మీరాశీర్వదించి చేరి యైశ్వర్యయుతో నీమెకూతున టులఁజేసి మీగృహముల కేగుఁడు." అనెను. పిమ్మట యథావిధిగ (1) "నాజీవమునకు హేతువగునీమంగళసూత్రమును నీకంఠమునఁ గట్టుచున్నాను. ఓసౌభాగ్యవతీ! దీనితో నూఱేండ్లు జీవింపుము" అని మంగళసూత్రధారణ మొనర్చె. పిమ్మట నుపశల్యుండు దాస దాసీజనమును రథ గజతురగాదులను, రత్నాభరణములను, అల్లునకు చూపఱు లమితానందము నొందురీతి నమితముగ నిచ్చి కొమరితకు సరణముగా నమూల్యవస్త్రాభరణముల నొసఁగి కన్యాదాన ఫలావాప్తికై షోడశవిధ మహాదానములను బ్రాహ్మణుల కొసఁగెను. ఎడనెడ వధూవరులు, లాజహోమము, సప్తపదులు మొదలగు క్రియలఁ జేయునపుడు వధూవరులు ప్రేమను దృఢపఱచునట్టివియు నెప్పుడు విడనాడరానట్టివియు నగు వివిధపరిహాసము లఁజేసిరి. అందీక్రింది భర్తృవాక్యముచే భార్యకు సర్వాధికారమిచ్చిన ట్లెంచఁబడెను.

---

(1) శ్లో. మాంగల్య తంతునా నేన మమ జీవనహేతునా॥ కంఠే బధ్నామి సుభగే త్వంజీవ శరదాంశతం॥

(1) "ఓకన్యకా! నీ కీపతికులమునందుండు ప్రేమ సంతానముతోఁ గూడ వృద్ధియగుఁగాక! ఈగృహమందు గృహయాజమాన్యము కొఱకు జాగరూకురాలవై యుండుము." (2) "ఓనారీ! నీవు మామగారియందు రాణివి కమ్ము. అత్తగారియందు రాణివి కమ్ము. ఆఁడుబిడ్డలయందు రాణివి కమ్ము. బావమఱఁదులయందు రాణివి కమ్ము!"

ఇట్లు పెండిలితంతు జరుగుచుండ నడనడ బ్రాహ్మణులయొక్క వేదోక్తాశీర్వచనములు కవులయొక్క కృత్యాశీర్వచనములు పెద్దల యాశీర్వచనములు వందిమాగధుల స్తుతిపాఠములు నొందుచు దంపతులు లక్ష్మీనారాయణాంశముచే విరాజిల్లిరి. ఉపశల్యుండా వరసంబంధుల నమేయామూల్య వస్త్రాభరణాదులచే సత్కరించెను.

పిమ్మటఁ బరీక్షిత్తు సపరివారుండై సమోషతో హస్తిపురికేతెంచి యుత్తరా సుభద్రలకు నవవధువుఁ గూడి మ్రొక్కి వారల నానందాంబుధినిమగ్నలం గావించెను. హస్తిపురియందుఁ గురుదేశమునందును మహారాజపరిణయ చిహ్నముగాఁ బెక్కుటుత్సవములు విందులు నాట్యములు విరాజిల్లెను. పరీక్షిత్తు తన పరివారమునకే కాక దేశస్థులకం

---

(1) ఇహప్రియం ప్రజయా తే సమృధ్యతామస్మిన్ గృహే గార్హపత్యాయ జాగృహి. (2) సమ్రాజ్ఞీ శ్వశురే భవ సమ్రాజ్ఞీ శ్వశ్ర్వాం భవ ననాందరి సమ్రాజ్ఞీ భవ సమ్రాజ్ఞీ అధిదేవృషు. ఋ 10-85-46.

దలకు వివిధ బహూకారముల నొసఁగి సత్కరించెను. మా
ద్రవతియుఁ గ్రమంబున మహారాజునకుం దగినమహిషి యని
పించుకొనుచుఁ బ్రజలకుఁ గన్నతల్లివలె ననేకోపకార కార్య
ములఁ జేయుచు మహారాజుచేఁ జేయించుచు ధర్మార్థ కామ
ములఁ బరిక్షిత్తుం బరితృప్తుం జేయుచుఁ దాఁబరితృప్తి నొం
దుచుఁ బరిక్షిత్తునకు ఛాయవలెఁ బ్రవర్తిల్లుచు ననంత శ్రీమ
తియని ప్రఖ్యాతి నొందుచు గర్భవంధ్యయుఁ గాకవంధ్య
యుఁ గాక, 'జనమేజయ, శ్రుతసేన, భీమసేనో, గ్రసేను,
లను పుత్రరత్నంబుల నలువ్వరఁ గ్రమంబునం గని యానంద
వాహిని నోలలాడి పతిని బ్రజల నోలలాడించెను. అన్నలువురు
పుత్రులు క్రమంబున విరాజిల్లిరి.

చ తు ర్థా ను వా క ము.

గోపరిపాలనము.

భారతీయులకు గోవుకంటెఁ బవిత్రమగు వస్తువేదియుఁ
గానరాదు. వేదములు—యజ్ఞములు—పురాణములు—
వ్రతములు— శుభకర్మములు— అశుభకర్మములు—వ్యవ
సాయము— ఐశ్వర్యము—భోజ్యము—భోగ్యము— ఇది
యది యన నేల—సమస్తము గోవుతో సంబంధించియే
యుండును—

జీవించినంతకాలము గోవుచేఁ దరించితి ననుకొనెడి
యార్యమతస్థుఁడు చచ్చినపిమ్మటఁగూడ గోదానము చేసినన

కాని పరలోకమునందలి *"వైతరణీనది"యను నరకము దరిం పలేనని తలంచుట గోమహిమాతిశయమునకు నిదర్శనము గాదా! గోదానవిశేషముచే నృగేంద్రద్యుమ్నాదు లతిశయ కీర్తినొందిరి. గోవిషయక వివాదములచే విశ్వామిత్రుఁడు శాంతి ప్రధాన మగు ఋషిత్వ మొందుటయుఁ బరశురాముండు శాంతిని వీడి యుగ్రత్వము నొందుటయుఁ గలిగె. (1)"సత్య కాముఁడను జాబాలి పుత్రుండు (జాబాలి) శూద్రత్వము వీడి బ్రాహ్మణ్యము నొందుట గోపరిపాలనముచేతనె తటస్థించెను.

కాన గోవు భారతీయులలో నెట్టి మాన్యనైనఁ గలి గింపఁగలదు. గోసంబంధమగు నన్నివస్తువులు భారతీయులకుఁ బరమపవిత్రములు. గవ్యమెకాక గోమూత్రము గోమయము కూడ పవిత్రములుగా నెంచఁబడును.

పంచగవ్యప్రాశనము పవిత్రకార్య మని యార్యులు త లంతురు. (2) "ఏగతోఁగూడిన యొక్కయాలైన నెవనియిం టనుండదో వానికి శుభమెట్లగును? అజ్ఞానమెట్లుపోవును?" అనిస్మృతి గోసంరక్షణము ప్రతిగృహస్థునకును విధియని చెప్పు చున్నది. నేఁటికాలమునం బాశ్చాత్యులు, మహమ్మదీయులు

* మృతినొందినవాఁడు వైతరణీనదిని దాఁటునిమిత్తము దినవార కర్మములో గోదానముఁ జేతురు. దానికి వైతరణీగోదానమని పేరు.

(1) ఛాందోగ్యోపనిషత్తున నీగాథకలదు.

(2) శ్లో॥ యస్యైకాపిగృహే నాస్తి ధేను ర్వత్సానుచారిణీ । మంగ ళాని కుతస్తస్య కుతస్తస్యతమఃక్షయః॥ అత్రిస్మృతిః॥

గోవును హింసించుటచే వారి నార్యమతస్థు లనుమానదృష్టితో వీక్షించుటకుఁ గారణమై గోవునందుండు గౌరవముచే "గోసంరక్షకసమితు" లుద్భవించుటకు హేతు వగుచున్నది. గోహత్యను జేయకున్న యెడలఁ దురుష్క భారతీయ వివాదము లంతరించి దేశ మిత్యోధికాభివృద్ధి గలదై యుండును. గోమాత తనబిడ్డకుఁ బాల నీయక మనుష్యుల బ్రతుకునకై ప్రాణాధారక మగు పయస్సు నిచ్చుటచేతనె పరోపకారపారీణ యని తలఁపఁబడును. అట్లే బ్రాహ్మణుఁడును స్వార్థమును వీడి పరార్థపరుండగుటచేతనే గోవునకుఁ బిమ్మటఁ బవిత్రుఁడుగా నెంచఁబడును. అందువలననె సద్ద్విజుఁడు ప్రతిదినము ప్రాహ్ణమధ్యాహ్న సాయాహ్నముల సంధ్యావందనమును ముగించునపుడు (1) నాలుగు సముద్రములపర్యంతము నుండు గోబ్రాహ్మణులకు శుభమగుఁగాక" యని చెప్పును. గోసంరక్షణమును గుఱించి ప్రాచీనఋషులు రాజులు విశేషశ్రద్ధాళులై యుండిరి.

(2) అత్రి కణ్వ జమదగ్నులు గోరోగోత్పత్తి హేతువగు క్రిమిజాతిని నశింపజేయు సాధనములం గనిపెట్టి రనియు "అల్గండు, కురూరు, శలులా" అనుక్రిములవలన గోవులకు రోగము లుద్భవింపుచున్న వనియు వేదమునం గలదు. వేద

(1) చతుస్సాగరపర్యంతం గోబ్రాహ్మణేభ్యశ్శుభంభవతు॥

(2) చూడుఁడు నాచేరచింపఁబడిన వ్యవసాయచరిత్ర.

ములో గోపూజాసంబంధ మగు పెక్కు సూక్తములుగలవు. గోవు తల్లి, వృషభము తండ్రి యని భారతమునఁ గలదు. వృషభమునుగుఱించియు వేదమున విశేషముగా నున్నది. ప్రతివత్సరము మనదేశమున మకరసంక్రమణకాలమున నాఁబోతుల నలంకరించి చేయు నుత్సవములు పరిక్షిన్మహారాజు కాలమునుండియే చేయఁబడుచుండెను. వృషభసూక్తమని పేరు గలిగిన వృషభస్తవరూపక మగు నీక్రింది ఋగర్థము మనోహరముగ నుండును.

(1) "ఈవృషభము తన నాలుగుపాదములచేతను ఆ లక్ష్మిని ద్రొక్కివేయుచు భూమిని కర్షణవ్యాపారముచే భేదించుచుఁ గర్షణాదివ్యాపారములచేఁ గష్టపడిన వ్యవసాయకుని ఖేదమును బోఁగొట్టుచున్నది." గోవును దన్నుట మహాదోషమని యథర్వవేదమునను శ్రీమద్రామాయణమునను నిట్లు చెప్పఁబడెను.

(2) "ఎవఁడు కాలితో గోవును దాఁకుచున్నాఁడో, సూర్యునికెదురుగ మలమూత్రములను విడుచుచున్నాఁడో వానిమూలమును నశింపఁజేయుచున్నాను."

---

(1) పద్భిః సేది మవకామ న్నిరంజంభూభి రుత్థిదన్ శ్రమే ణాన డ్వాన్ కీలాలం కీనాశ శ్చాభిగచ్ఛతః॥ అథ 4-11-10.

(2) యశ్చ గాం పదాస్ఫురతి ప్రత్యఙ్ సూర్యంచ మేహతి తస్య వృశ్చామి తేమూలం. అథర్వ 18-1-56.

(1) "ఆర్యుఁడగు శ్రీరాముఁ డరణ్యమున కేగుటకు నేనిష్టపడియుంటినేని, పాపాత్ములకు సేవకుఁడ నగుదునుగాక. సూర్యుని కెదురుగ మలమూత్రములను విడుతునుగాక, నిద్రించు గోవును కాలితోఁ దన్నుదునుగాక." (ఇది శ్రీరాముఁ డరణ్యమునకుఁ బోవుటకు నే నిష్టపడియుండలే దని భరతుఁడు కౌసల్యకడఁ జేసిన ప్రమాణములలోనిది.)

ఎంతయో గోవు గౌరవింపఁబడుచుండు పరీక్షిద్రాజ్య సమయముననే కురుజాంగలమునఁ గొన్ని ప్రదేశములలో ధర్మవిరుద్ధములు జరుగుచున్నవనియు రాజశాసనవ్యతిరేక కార్యములు చేయఁబడుచున్న వనియుఁ బరీక్షిన్మహారాజు విని రాజపురుషులచేఁ బ్రతిక్రియలఁ జేయించిన, జరుగుచున్న యధర్మములకుఁ దోడు రాజపురుషుల యతిచారములు కొన్ని ప్రజోపద్రవకరములై యుత్పత్తిల్లుట లోకస్వభావమని యెఱిఁగిన ధర్మప్రభువగుటచే స్వయముగనే పోయి తదధర్మముల నణఁపఁదలఁచి యుచితపరికరంబుల ధరించి రథారూఢుండై పోవఁబోవ నొక్కెడ భూధర్మదేవతారూపంబులనున్న గోవృషంబులఁ గలిప్రవిష్టుండను రాజలక్షణలక్షితుండును నగు క్రూరుండగు శూద్రుండు సమీపించి,

---

(1) ప్రేష్యం పాపీయసాం యాతు సూర్యంచ ప్రతిమేహతు హంతు పాదేన గాం సుప్తాం యస్యార్యోనుమతే గతః॥ రామా. అయో 75-22

శా. కైలాసాచల సన్నిభంబగు మహా
గంభీర గోరాజమున్
గాలక్రోధుఁడు దండహస్తుఁడు నృపా
కారుండు క్రూరుండు జం
ఘాలుం డొక్కఁడు శూద్రుఁ డాసురగతిం
గారుణ్యనిర్ముక్తుఁడై
నేలం గూలఁగఁ దన్నెఁ బంచితిలఁగా
నిర్ఘాంతపాదాహతిన్.

మఱియును

శా. ఆలోలాంగక నశ్రుతోయకణజా
లాక్షిన్ మహాంభారవన్
బాలాదూష తృణావళీ కబళలో
భవ్యాప్తజిహ్వాగ్ర నాం
దోళస్వాంత సజీవవత్స నుదయ
ద్దుఃఖాన్వితన్ ఘర్మకీ
లాలాపూర్ణశరీర నామొదవు ను
ల్లంఘించి తన్నె న్వడిన్.

ఇట్లా ధేనువృషభంబుల రెంటిని గంటకుండై తన్నుచున్న రాజలక్షణముద్రితుఁడయినశూద్రునిం దాదవ్వులంజూచి సువర్ణపరికర స్యందనారూఢుండగునభిమన్యునందనుండు కోదండంబునగుణంబుచేసి మేఘగంభీరరవంబులగువచనంబులనిట్లనియె.

శా. నిన్నుం గొమ్ములఁ జిమ్మెనో కదిసెనో
 నిర్భీతివై గోవులం
దన్నం గారణ మేమి మద్భుజసనా
 థక్షోణి నవేళలం
ను న్నేరంబులు సేయరా దెలుఁగవా
 భూ ర్తత్వముఁన్ భూమిభృ
త్సన్నాహంబు నొనర్చె దెవ్వఁడవు ని
 శ్శాసించెదన్ దుర్మతీ.

ఓరిదుష్టా! దండింపఁదగనివారల దండించిన నిన్ను దండింతు నని వృషభంబు నుద్దేశించి యిట్లనియె.

మ. కురుధాత్రీశ్వర బాహువప్రియుఁగఁ గు
 ప్తక్షమామండలిం
బరికింపన్ భవదీయ నేత్రజనితాం
 భశ్శ్రేణిఁదక్కన్ జనుల్
దొరగం జేయ రధర్మసంజనిత జం
 తుశ్రేణిబాష్పంబులన్
గురుభక్తిన్ విదళింతుఁజూడు మితని
 గోమూర్తి దేవోత్తమా!

అని భూదేవత యగు గోదేవితో నిట్లనియె.

క. సాధువులగు జంతువులకు
 బాధలు గావించుఖలులు భంజింపనిరా

బాధము వాయుస్స్వర్గ
శ్రీధనములు వీటిఁబోవు। సిద్ధము తల్లీ.

క. దుష్టజన నిగ్రహంబును
శిష్టజనానుగ్రహంబుఁ। జేయఁగ నృపులన్
సృష్టి విధించెఁ బురాణ
ద్రష్టలు సెప్పుదురు పరమ। ధర్మము సాక్షీ.

అని యిట్లు ధరణీధర్మదేవతల బుజ్జగించి మహారథుం డగు ధనంజయపౌత్రుండు క్రోధాగ్నిమొఱుంగుఁ తెఱంగు ధిక్కరించు తేజంబుతో దిక్కులకు వెక్కసంబయిన కలిని రూపు మాప నుద్యోగించిన, వాఁడును రాజరూపంబు విడనాడి వాడినమొగంబుతోడ భయవిహ్వలుండై హస్తంబులు సాఁచి తద్రాజపాదమూల విన్యస్తమస్తకుండై, ప్రణామంబుసేసి చంపకు మోరాజతిలకా! శరణాగతు రక్షింపుము. ఈ తప్పు క్షమింపు మనినఁ బరిక్షిన్మహారా జిట్లనియె.

క. అర్జునకీర్తిసమేతుం
డర్జునపౌత్రుండు భయర। తావృతజనులన్
నిర్జితులఁ జంప నొల్లఁడు
దుర్జనభావంబు విడిచి। తొలఁగు దురాత్మా.

నీవు పాపబంధుండవు. మదీయబాహుపాలితం బయిన మహీమండలంబున నిలువవలవదు. రాజదేహంబున వర్తించు నిన్ను నసత్య లోభచౌర్య దౌర్జన్య దురాచార మాయా

కలహకపట కలుషాది ధర్మేతర సమూహంబు లాశ్రయించు. సత్యధర్మంబులకు నివాసంబగు నీదేశంబున నుండరా దని వాని దేశాంతరగతుం జేసి భూధర్మదేవతలం గాపాడె. ఇట్లు పరిక్షిత్తు సధర్మముగా సకలజనులకు నానందకరముగా నఱువదేండ్లు రాజ్యముం జేసెను.

పంచమానువాకము.

మృగయావ్యసనము

వేఁట సప్తవ్యసనములలో నొకటి యని ధర్మశాస్త్రజ్ఞులు వక్కాణింతురు. సింహ వ్యాఘ్రాది ప్రాణిహింసక జంతు సంతతిని వేఁటాడుట ప్రజాపరిపాలనమున కొకర్వాడు ధర్మము యగును. (1) "దుర్బలకులజిఘాంసువు లైన ఝషంబులను నీడద్రుమపీడాకరంబు లైన నీడజంబులను, ననవద్యతృణహింసా నృశంసంబు లగు మృగంబులను మృగయావినోదంబున వధియించి మహీధవుండు కిల్బిషంబును బొందఁడు" అని రాజునకు వేఁట ధర్మకార్యముగా నొకఁడు చెప్పెను. ప్రభువు (2) "భోగి యై బలిసిన, వేఁటచే మేదశ్ఛేదకృశోదరుఁడగుఁ గావున లాఘవము చేన శ్వాద్యుత్థాన యోగ్యశరీరముకలవాఁడగును. మఱియు

---

(1) శ్రీహర్షుని మతము. (2) కాళిదాసుని మతము.

జంతువుల భయక్రోధాద్యవస్థలఁ గాంచవీలగును. బాణముల గుఱిచూచి కొట్టుటలో లక్ష్యశుద్ధిని గావించుకొనవచ్చును. కాన రాజులకు వేఁట దుర్వ్యసనమనంజనదు.” అని మఱియొక మహామహుఁడనెను నిర్బాధకజంతుసంతతిగూడ వేఁట నెపమున వధింపఁబడుట యెట్టిధర్మమో ?

మఱియు నేది హింస్రకజంతువో యేది కాదో యాయుధాక్షేపణముఁ జేయు వేఁటగాఁ డెటులు నిర్ణయింపఁగలఁడు? పూరిమేసి యేరునీరు ద్రావెడి యేణగణంబుల వధించుటలో నెట్టిధర్మంబు కలదు? గడ్డిని దినుటయె మృగంబులకు దోషంబగునెడల సదా యోషధీచ్ఛేదనంబున నెయుదరంబు నింపుకొనెడి మనుజసంతతికూడ మనుష్యేతరజాతికి నధర్మియె యగుఁగాదె? కావుననె యహింసాతత్వవేత్తలు వాతాంబు జీర్ణపర్ణాశను లగుచున్నా రను వాదము కూడ చేయఁబడుచున్నది. వాతాంబువులలోఁగూడ సూక్ష్మక్రిమిసంతతి లేదా? దానిచే నెట్లు హింస సిద్ధించు నని * “ధర్మవ్యాధుండు” వచించె. ఎట్లయిన రాజులకుఁ గృతయుగమునుండి నేఁటివఱకు వేఁట ప్రజాసంరక్షణపరత్వము కంటె వినోదముకొఱకె ముఖ్యముగాఁ జేయఁబడుచున్నది. ఎటులైన నతివేలమగు వేఁట దుర్వ్యసన మనంజెల్లు. సకల ప్రాణిసాధారణానందకరమైన వసంతమునను నీటికొఱకు

* ధర్మవ్యాధునిచరితము మహాభారతమునఁ గలదు.

క్షోభించెడి గ్రీష్మమునను దప్పిచే నోరెండ నీరెచ్చటలభించు నా యని కొలఁకులమేరనుండి వాపోవుచు వచ్చుమృగంబులం బొంచి వధించుటలో నెట్టిధర్మము, వినోదముఁ గలదో మృగయానిపుణులగు ధర్మప్రభువులకె విశదముకావలయును. నేఁటికాలమున నీమృగయావినోదమునకై కొందఱు ప్రభువులు కొన్నిలక్షలరూప్యములను వెచ్చించి యరణ్యముల యందు నీటిపట్టువుల గొన్ని యంత్రసాధనములఁగూడ నేర్పఱిపించుచుండిరఁట !

సాధుజంతువులగు గోవృషభంబుల పీడనుజూచి సహింపని పరీక్షిత్తు ఒకనాఁడు ధర్మమనియే ధనుర్ధరుండై మున్యాశ్రమోపద్రవకర శ్వాపదశిక్షణమునకై మృగయావ్యవహారోచిత వేషభాషాదికములు గలుగు పరివారముతోఁగూడి, శ్వగణి వాగురికులచేఁ బరివేష్టితమగు గహనముఁ బ్రవేశించి భూరి భూదారంబుల నక్షీణైణంబుల, హింస్రకసింహంబుల, మాయక గోమాయువుల, జిఘాంసువ్యాఘ్రంబులఁ దక్కుంగల ముక్కడిమృగములఁ బెక్కుభంగులఁ జంపియు జంపించియు మృగపరిశ్రయంబుఁ గావించి కసిదీఱమి నొక్కమృగంబువెంట ధూర్జటి యజ్ఞమృగంబును వెంబడించిన రీతిని వెంబడించి యేయనదియలక్ష్యంబై కించిద్ఘాతం బగుటఁ బడక యదృశ్యం బగుడు నది యవమానకరం బనిదాని న్వెదకి పట్టఁగొన నెంచి మిట్టుపల్లంబులు వెదకుచు దారితప్పి దప్పిక వొడముడు, దాని నెందుం గానక ఘోలాందోళిత

మానసుండై పిపాసచే నెక్కడేని మృగంబుగాని పానీయంబుగాని కాన్పించునా యని వ్యసనపిపాసలు పురిఁగొన నరయుచుఁ బోయెను.

అట్లు పోవంబోవ మొదవులచన్నులను వత్సంబులు గుడుచునప్పు డుద్గతం బగు ఫేనంబు లాహారంబుగాఁ గొని విజనంబగు నొకస్థానంబున నిజితేంద్రియుండై తపంబుసేయు వృద్ధుఁడగు "శమీకుని" సమీపించి 'విప్రోత్తమా! నాచే నేటువడిన మృగం బిమ్మోడ కరుదెంచెనా?' అనుడు మౌనవ్రతంబున నుండుటయె కాక బహిరింద్రియంబులను సంయమించి చిత్తంబు నీశ్వరాయత్తంబు సేసియుండుటచేఁ బరిక్షిత్తు నీక్షింపక, వానిపలుకులు వినక స్థాణువువలెనె శమీకుం డుండఁ బరిక్షిత్తు చూచి యాతఁడు తన్నవమానించెనని తలంచి ఋషియని సమాధినిష్ఠాగరిష్ఠుఁడని వృద్ధని రాజు సత్పురుషు నవమానింపరా దని తలంపక సమీపంబునఁజచ్చి దుర్గంధమిళితంబగు సర్పశవంబును వింటికొపున నెత్తి శమీకునఁ మెడం బెట్టి యవమానించె. వ్యసని కుచితానుచితపరిజ్ఞానము సున్నయగుఁగాదె? అప్పుడైన నాశమీకుఁడు స్థాణువువలెనే యుండంజూచి పరిక్షిత్తు కించిద్విచారసంసక్తమానసుం డయ్యును రాజసంబున సర్పంబుం దిగఁద్రోయక యె తనచక్కిం జని హాస్తపురిం బ్రవేశించి యథోచితంబుగ రాజ్యంబుసేయుచుండె.

షష్ఠానువాకము

పరిక్షిత్తు శాపతప్తుం డగుట.

శమీకునకు శృంగియను కుమారుఁడు గలఁడు. అతం డవంధ్యకోపి, తపస్వి, వాగ్మి, మేధావి, యువ, అతఁడు స్వాశ్రమంబునఁ గృశుండను మునిపుత్రుతో నాడునపుడు కృశుండోడ శృంగి యాతని నెకసక్కెమాడె; అపుడు కృశుండు శృంగిం జూచి తండ్రియఱుత నొకరాజు చచ్చినపాము నిడ నాఁడుదానివలె మిన్నకుండిన నీ కెట్టిగౌరవ ముండె నన శృంగి సక్రోధుండై "ఏమేమీ ! నాతండ్రి కంధరంబున నొక్కరాజకిల్బిషుండు మృతసర్పంబు వైచెనే ! చెప్పు సెప్పు" మని కృశునిచే సవిస్తరంబుగఁ బరిక్షిత్తుచే శమీకుం డవమానితుం డగుటఁ దెలిసికొని మాతండ్రి నవమానించిన యధమావనిపుఁ డేడుదినంబులలోఁ దిగ్మతేజస్వి యగు తక్షకుని విషంబున నవశ్యంబు మృతుం డయ్యెడు మని జలంబు లెత్తి శపించెను. పిమ్మటఁ దండ్రికడ కేగి యప్పటికిని వెలిని మఱచి లోన మనంబును బరమేశ్వరునందు సక్తంబుసేసిన తండ్రింగాంచి ఖేదమానసుండై తండ్రి యంసంబున వ్రేలు మృతసర్పంబు నవలఁ బాఱఁజిమ్మె. కొంతదడవునకు శమీకుండు బహిరింద్రియంబులను మనంబును బ్రవేశపెట్టి మెల్లన కాలుసేతులు కదలిచి కనులువిప్ప నాత

నితో శృంగి పరిక్షిత్తునుద్దేశించి యతనివర్తనంబును దా నాతనికిచ్చిన శాపంబును విన్నవించిన శమీకుండు దుఃఖితుండై యిట్లనియె.

క. క్రోధము తపముం జెఱచును
క్రోధము యణిమాద్యులైన గుణములఁ బాపున్
క్రోధము ధర్మక్రియలకు
బాధ యగుం గ్రోధగాఁ దపస్వికిఁ జనునే ?

క. క్షమ లేని తపసితపమును
బ్రమత్తు సంపదయు ధర్మబాహ్యప్రభురా
జ్యము భిన్నకుంభములతో
యామాలప్త్రుల యధ్రువంబులగు నవియెల్లన్.

"శృంగీ! క్షమ విడిచి నీవు క్రోధంబు చేకొని సకల క్షమారక్షకుండైన పరీక్షిత్తుం బరీక్షింపక శాపంబిచ్చితివి. చెట్టచేసితివి. రాజరక్షితులయికాదె మహామును లధికతపంబులుసేయుచు వేదవిహితానుష్ఠానంబుల నడపుచు మహాశక్తిమంతులై యున్నవారు. అట్టిరాజుల కపకారంబుఁ దలంచునంతకంటెను మిక్కిలియగు పాతకంబొండెద్ది. మఱియు నరాజకంబైన రాజ్యంబున ననేకదోషంబు లుత్పన్నము లగును. ఉద్వృత్తులను రాజు శాసించి ధర్మంబును నిలుపును. కాన రాజును ధిక్కరింపరాదు. రాజుచే ధర్మము ప్రతిష్ఠింపఁబడును. రాజుచే యజ్ఞక్రియలు నిర్విఘ్నము లగును. యజ్ఞములవలన దేవతలు

నిలిచిరి. దేవతలవలన వాన కురియును. వానవలన సస్యములు పండును. సస్యములవలన మనుష్యాదులు జీవింతురు. కావున రాజే సమస్తజీవులకు నాధారము. దానంజేసి రాజునకు ద్రోహముం దలఁపరాదు. మఱియుఁ బరిక్షిత్తుండు రాజమాత్రుండె? భరతకులపవిత్రుండు ప్రపితామహుఁడగు పాండుభూపతి వలె మనలఁ గాపాడుచుండెను.

ఉ. క్షత్రియవంశ్యులై ధరణి
గావఁగఁ బుట్టినవారు బ్రాహ్మణ
క్షత్రియ వైశ్య శూద్రులనఁ
గా గలజాతులవారలన్ స్వచా
రిత్రముఁ దప్పకుండఁగఁ బ
రిక్షితు కాచినయట్లు రామ మాం
ధాత్ర రఘుక్షితీశులు ము
దంబున గాచిరె యేయుగంబునన్.

"ఆతండు వ్యసనాసక్తుండు గావున రాజస్వస్థాలిత్యంబు నొంది నన్నవమానించి యుండును. అట్టిమహారాజు వచ్చినప్పు డాతిథ్య మీయకపోవుట మనతప్పుకాదె? ఏదేనిప్రక్రియ నా లోచించి శాపంబునకుఁ బ్రతిక్రియ సేయుట లగ్గు" అన శృంగి పశ్చాత్తప్తుండయ్యె నిప్పటికె నాశాపోక్తులచేఁ దక్షకుండను జ్వలదహనాకృతి నొంది పరిక్షిద్వధోపాయంబున నుండు నిం కేలయుడుగు. నావచనంబు మోఘంబుగా దనె. శమీకుండు

చింతించి తనశిష్యుఁ డగు గౌరముఖుం డనువానిం బిలిచి నీ వరిగి పరిక్షిత్తుతో యావద్వృత్తాంతముం జెప్పి తక్షకవిషాగ్నికిఁ దగినమంత్ర తంత్రౌషధ క్రియలఁ గావించుకొమ్మనియు జాగరూకతను మెలఁగు మనియుఁ జెప్పు మన వాఁడేగి గుర్వాజ్ఞతిఁ బరిక్షిత్తునకు విన్నవించి క్రమ్మఱ గురుసన్నిధిం జేరెను.

స ప్త మా ను వా క ము

పరిక్షిత్ప్రయత్నములు

ఆకార్యకరణంబునకుఁ గించి త్పశ్చాత్తప్తుండగు పరిక్షిత్తు తనచే శమీకుఁ డవమానితుం డయ్యు సత్వగుణప్రధానుండు నతిరాజభక్తితత్పరుండును నై యవమానించిన తన్నుఁ బ్రాణావనోద్యుక్తుంగాఁ బురికొల్పుచుఁ బంపిన సందేశంబున కమితాశ్చర్యానందంబుల నొందె. శృంగియొక్క కోపప్రసాదంబునకు మిగులఁ గుందె. పిదప, తక్షకునిబారినుండి తప్పించుకొను నుపాయంబుల మంత్రులతో నాలోచించి పురపరిసరమునందుండిన పుణ్యప్రవాహినియగు విష్ణుపదీస్రవంతిలో నేక స్తంభ నిర్మితంబగు ప్రాసాదంబును నిర్మింపఁ జేసి తత్ప్రాసాదంబున నేకతమ మంత్రులతోఁగూడి రాజకార్యముల నడపుచు జాంగలికులు నగదంకారులు మంత్రతంత్రౌషధక్రియానిపుణులు, యోగులు మునులు దక్క నన్యుల కప్రవేశం బగునటు

లు ద్వారికులకు శాసించి సీమాంతముల శత్రునివారణమున కుఁ దగు సైన్యములఁ గాపుంచి యనుమానితులఁ బరిశోధింపఁ గంటకశోధకులకు జాగ్రత్తసెప్పి,మనుష్యశక్తికిఁ దగినరీతిని బ్రాణ రాజ్యత్రాణములకై జాగరూకుఁడుగ నుండియు "జాతస్య మరణం ధ్రువ" మ్మనునానుడికూడ వేళోక తప్పక మను బుద్ధికొలుప నాధ్యాత్మిక చింతానిమగ్నుం డయ్యెను.

యోగీశ్వర సార్వభౌముండగు శ్రీశుకుండు తత్కాలాగతుం డగుటచేఁ బరీక్షిన్నృపాలు తనభాగ్యవిశేషంబునఁ దలఁచి యథోచితోపచారంబులు నబ్బాదరాయణి నర్చించి తనకుఁ గలిగిన వ్యసనాతిరేకము, శమీకున కొనర్చిన యుపచారము, శృంగికోపప్రసాదము శమీకుని సాత్వికానుగ్రహము, తనజాగరూకతయుఁ, జెప్పి తనకు ముక్తిగలుగున ట్లుపదేశంబుఁ జేయుఁడని ప్రార్థింప నమ్మహర్షి యిట్లని వైరాగ్యోపదేశము నొనర్చెను.

అష్టమానువాకము

శ్రీశుకోపదేశము.

క. గోవిందనామకీర్తన
గావించి భయంబుఁ దక్కి ఖట్వాంగధరి
త్రీవిభుఁడు మూఁడుగొనియెను
గైవల్యము తొల్లి రెండు గడియలలోనన్.

కావున నీ కేడుదినంబులు వ్యవధి యున్నది. ఇంతలో నింద్రియదమనంబు సేసి హరిపాదాంబుజంబుల నాశ్రయించిన ముక్తి దొరకుట యరుదే? అని తనవాక్పుణ్యాంబువులచే సద్బోధంబు చేయుచు నెడనెడఁ బరీక్షిత్తుసేయు సంప్రశ్నంబుల కుత్తరంబులు సెప్పుచు సాంఖ్యతత్త్వము నిట్లు చెప్పెను.

—। సాంఖ్యదర్శనము ।—

సాంఖ్యవిద్యావిధానమును వినుము. పురుషప్రకృతులనఁ జేతనజడములు. ఇవి యనాదులు, స్వయంభువులు, సర్వసృష్టియుఁ బ్రకృతినుండిజన్మించినదే కాని పురుషకృతము కాదు. దేహమునందుఁ బురుషుఁడు(ఆత్మ) నిమిత్తమాత్రుఁడై యుండి ముక్తిసమయమున నందుండి వేఱైపోవును. ప్రకృతి గ్రుడ్డివాని వంటిది. ఆత్మ కుంటివానివంటిది. స్వతంత్రముగా గ్రుడ్డివాఁడు గాని కుంటివాఁడుగాని నడువనేరఁడు. కాని గ్రుడ్డివానిభుజముపైఁ గుంటివాఁడు కూరుచుండి తప్పుత్రోవను బోకుండఁ గనుపెట్టి యెంతదూరమైనఁ బోవచ్చునుగదా! అట్లే తటస్థుండగు పురుషుండును జడమైన ప్రకృతియుఁ గలిసి యీప్రపంచమంతయు నిర్మించుచున్నారు యజ్ఞ యాగాదికర్మములవలన ముక్తిలేదు. పురుషుఁడన నీశ్వరుఁడు కాఁడు. జీవుఁడె యగుఁ గాన పరోపకారాదులవలననె ముక్తి కలుగు నందురు. వీరు నిరీశ్వరవాదులు. వీతన్మతప్రవక్త కపిలమహర్షి.

బౌ ద్ధ మ త ము.

జీవేశ్వరులకుఁ గలసంబంధము లతీంద్రియములు. అవా జ్ఞానసగోచరములు. అజ్ఞేయములు, కాన వానినిగుఱించి తెలిసికొనుట యనావశ్యకము. ప్రత్యక్షానుమానములే ప్ర మాణములు; వేదాదిశబ్దములు ప్రమాణములుగావు. అని బౌద్ధులముఖ్యాభిప్రాయము. సౌగతులమతమున సృష్టినిగుఱిం చి నాలుగుముఖ్యసిద్ధాంతములుగలవు. అవి 'భావన' లనఁబ డును. అవి యెవ్వియన,

(1) "సర్వం దుఃఖం దుఃఖమ్ (2) సర్వం క్షణికం క్షణికమ్. (3) సర్వం స్వలక్షణం స్వలక్షణమ్ (4) సర్వం శూన్యమ్ శూన్యమ్॥

అనఁ బరిక్షిత్తు విని వాని యర్థము వివరింప వేఁడు చుంటినన నిట్లు శుకయోగీంద్రుఁడు వివరించె.

(1) సర్వం దుఃఖమ్మన సంసారమంతయు దుఃఖమయ మనియు నీసంసారమున సుఖము లేదనియుఁ దాత్పర్యము.

(2) సర్వం క్షణికమ్మనఁ బ్రతిపదార్థము క్షణకాలము మాత్రమె యుండును. ఉత్తరక్షణమున నుండదు. ఆత్మయును నది యొకస్వతంత్రద్రవ్యము కాదు; విజ్ఞానము, వేదన, సంజ్ఞ, సంస్కారము, రూపము నను పంచస్కంధముల పరిణామము. ఇపు డాలోచించునాత్మ పైక్షణమున నుండదు. క్రొత్తది వ చ్చును. ఇది విజ్ఞానమయము. పూర్వవిజ్ఞాన ముత్తరవిజ్ఞానము

నవలంబించి తా నంతరించును. ఇట్లు విజ్ఞాన మెప్పుడును బ్రవహించుచుండును. ఇది యొకనదివంటిది. ఎప్పటి కప్పుడు నవీనోదకము వచ్చుచుఁ బ్రాంతనీరు పోవుచున్నను నదీసంజ్ఞ యొక్కటిగానె యుండురీతి నాత్మ యొక్కటియే యని చెప్పుట వ్యావహారికము. ఇది సౌగతమత సాధారణధర్మ మగుటచే వీరికి క్షణికులను నన్వర్థనామము గలిగెను.

(3) సర్వం స్వలక్షణ మ్మనుటలో సృష్టిలోని యొక వస్తువుతో నింకొకవస్తువుం బోల్ప వీలు లేదు. ఈవస్తు వావస్తువువలెనున్న దనుట తప్పు. కావున నేవస్తులక్షణమా వస్తువుదే యగు, నన్యవస్తువునకుఁ జెల్లదు.

(4) సర్వం శూన్యమ్మన నేదియు లేదని యర్థము. సర్వశూన్యవాదులలో (౧) యోగాచారులు (౨) మాధ్యమికులు (3) సౌత్రాంతికులు (౪) వైభాషికులు నను చతుర్విధవాదులుకలరు. (౧) యోగాచారులు బాహ్యశూన్యత్వము నంగీకరించి విజ్ఞానము సత్య మనిరి. (౨) మాధ్యమికులు సర్వము శూన్యమే యనిరి. దీనింబట్టియే బౌద్ధమతమునకు సర్వశూన్యమత మని లోకంబునఁ బ్రసిద్ధి కలిగె.

(3) సౌత్రాంతికులు, బాహ్యార్థములు కేవల మనుమేయములు; ప్రత్యక్షములు కా వనిరి. (౪) వైభాషికులు బాహ్యార్థములే ప్రత్యక్షములు. విజ్ఞానమే యనుమేయ మనిరి.

ఇందువలననే బౌద్ధులు బాహ్యావాదు లను పేరుపెట్టి తది తరమతస్థులు వారిని "బాహ్యాకు" లనిరి.

బౌద్ధమతమునఁ గర్మమున కెక్కుడు ప్రాముఖ్యము గలదు. కర్మ మన యజ్ఞయాగాదికము గాదు. మనుజుఁ డొ నరించు పనులన్నియుఁ గర్మము లనియే యర్థము మనుజుఁడు తానొనరించు సదసత్కర్మములఫలము ననుభవింపక తప్పదు. దానికిఁ బ్రాయశ్చిత్తము లేదు. తప్పించుకొన వీలు లేదు. అందులకై పునర్జన్మముల నెత్తవలసి యుండును. కాన జన్మ రాహిత్యముఁ గోరువారు కర్మసన్న్యాసముం బొందవలయును. ఈబౌద్ధమతమునకుఁ గలియుగమునఁ బ్రచార మెక్కువ కాఁ గలదు. ఈమతప్రవక్త శాక్యుఁడు.

పూర్వమీమాంస.

ఇది వేదప్రధానమతము. సాంఖ్య, సౌగతమతముల నిట్లిది ఖండించుచున్నది.

(1) "సుగతుఁడే (బౌద్ధమతప్రవక్త) ధర్మజ్ఞుఁ డందుమా; కపిలుఁడు (సాంఖ్యమతప్రవక్త) ధర్మజ్ఞుఁడు కాఁ డనుట కే మైన కథగలదా ? వా రిద్దఱు ధర్మజ్ఞులే యందుమా ? వారి కభిప్రాయభేద మేల కలుగవలెను ?"

కావున సాంఖ్య సౌగత మతములు ముక్తి నొసంగఁ జాలవు.

---

(1) శ్లో. సుగతో యది ధర్మజ్ఞః కపిలో నేతి కా కథా
తావుభౌ యది ధర్మజ్ఞౌ మతభేదః కథం తయోః.

(1) వేద మంతయు ధర్మమునకు మూలము. దానిం దెలిసినవారు చెప్పు స్మృతులు వారి చర్యలును ధర్మమునకు మూలము. సాధువుల యాచారములును ధర్మ మన నొప్పు. ధర్మముఁ జెప్పువారు లేనపు డాత్మకుఁ దృప్తి నొసఁగు కర్మమును ధర్మమె యగును.

కాన వేదోదిత నిత్య నైమిత్తిక కర్మముల నాచరింప ధర్మమను నొక దేవతావిశేష ముద్భవించి మరణానంతరము స్వర్గాదిసుఖముల నొసంగును. అని పూర్వమీమాంసాశాస్త్రజ్ఞులు నుడువుదురు. "ఏతన్మతప్రవక్త జైమినిమహర్షి."

యోగసిద్ధాంతము.

ప్రాణాయామాది సాధనములవలన నంతర్బాహ్యేంద్రియములను స్వాధీనపఱచుకొని సమాధినిష్ఠాగరిష్ఠుండై ముక్తి నొందవలయు నందురు. తన్మతప్రవక్త "పతంజలిమహర్షి."

న్యాయదర్శనము.

యథార్థజ్ఞానసంపాదనమునకై ప్రత్యక్షము, అనుమానము, ఉపమానము మొదలగు వానిగుఱించి చెప్పుచు నెదుటిపక్షములవారి సిద్ధాంతములను ఖండించు యుక్తులే యిందు విపులముగాఁ గాన్పించును. ఈశ్వరతత్వ మిందు మృగ్యమై యున్నది. ఏతన్మతప్రవక్త "గౌతముండు."

---

(1) శ్లో. వేదోఖిలో ధర్మమూలమ్ స్మృతిశీలేచ తద్విదామ్
ఆచారశ్చైవ సాధూనా మాత్మనస్తుష్టిరేవచ. (హారదత్తుఁడు)

వైశేషికదర్శనము.

ఇది న్యాయదర్శనమును సర్వవిధములం బోలియున్నది. ఇందు బరమాణువాదము ముఖ్యము. పరమాణువులు, అణుకద్వ్యణుకాదిక్రముగ మాఱి యీప్రపంచముగా సృష్టింపంబడెను. జగత్తునందుండు ప్రతిపదార్థము నణుమయము యగు. అణుసంయోగమువలననే సుఖదుఃఖములు, ధనికనిర్ధనికత్వములు, రోగములు, తన్నివారకౌషధములు మొదలగునవి కలుగుచున్న వనియుం బ్రళయకాలమున నీపదార్థములన్నియు నశించి యీప్రపంచము పరమాణువులుగా మాఱుననియు, వీరిమతము. ఈమతమున నీశ్వరనామమె న్న్యాగ్య ముగుట నీమతము నిరీశ్వరమతమునం జెల్లును. ఈమతప్రవక్త "కణాదుండు." పై న్యాయ వైశేషికదర్శనములను, తర్క-శాస్త్ర మందురు.

ఉత్తరమీమాంస.

(వేదాంతము)

ఇది మత్పితృపాదు లగు బాదరాయణులవారు ప్రవక్తగాం గలది. జీవబ్రహ్మసంబంధములగు నుపనిషద్వాక్యముల నేఱి బాదరాయణసూత్రము లనుపేర మద్గురుపుంగవుం డొనరించెను. ఈసూత్రములకె బ్రహ్మసూత్రము లని పేరు. ఇందుం జేర్పంబడిన యుపనిషద్వాక్యములను "ఉపబృంహిత వాక్యము" లందురు. ఇం దాత్మానాత్మవివేకము జీవబ్రహ్మసంబంధము విపులముగాం జెప్పంబడెను. ఈమతముపై ద్వైతాద్వైత విశిష్టాద్వైతాభిప్రాయములు గలవు.

ద్వైతము.

జీవుఁ డెప్పుడు నీశ్వరుఁడు కానేరఁడు. యాతనాదేహధారియై పరలోకమున జీవుఁడు సుఖదుఃఖము లనుభవించు ననియు జీవుఁ డుత్కృష్టపుణ్యకర్మములచే నీశ్వరసాన్నిధ్యము నొందు ననియు ద్వైతమతము చెప్పును.

అద్వైతము.

ఈమతమున జీవుఁ డీశ్వరుఁ డగుటకు సత్కర్మముల నాచరించుచుఁ దత్కర్మఫలత్యాగి కావలయు నని చెప్పఁబడును. శివ విష్ణ్వాది భేదము లనవసరము. ఏదేవుం బూజించినఁ బూజింపవచ్చు నని యద్వైతమతము చెప్పును.

విశిష్టాద్వైతము.

ఇందు జీవుఁ డీశ్వరుఁడు కానేరఁడు గాని జీవుఁడు ముక్తిసమయమున నీశ్వరునకు సాటియగు స్వరూపము నవలంబించు నని చెప్పఁబడును. కొందఱీమతస్థులు లక్ష్మీసమేతుఁ డగు విష్ణువే పరతత్వ మందురు వారిని వైష్ణవులనం జను. మఱికొందఱు పార్వతీసమేతుఁడగు శివుఁడే పరతత్వ మందురు. వారిని శైవులనం జను.

ద్వైతాద్వైతవిశిష్టాద్వైతమతమునకు నుపనిషత్తులు, బ్రహ్మసూత్రములు మాత్రమె కాక యుపనిషత్సారమగు నర్జునుండు కురుక్షేత్రసంగ్రామసమయంబున స్వపరజన సంహారకారణం బగు పరివిదారణంబునకు విచారించుచు మో

హాోపహతచేతస్కుఁ డగునపుడు ముహూర్తమాత్రింబుననే తన్మోహమును మాన్చిన శ్రీకృష్ణభగవానుని యుపదేశవాక్యములును బరమప్రమాణములు, వానికి భగవద్గీత లని పేరు. ఏమతమైనను ముక్తినొంద ననువగును. కాని భక్తిమతమె త్వరితముగ మనుజు ముక్తి నొందించుటకు దగ్గఱదారిం జూపు నని శుకుండు చెప్పఁ బరిక్షిత్తు, భక్తిమతమున కెట్టి సాధకము లుకలవు? ఎట్లు దేవదేవుని భజింపవలయు నని యడుగ శుకయోగి యిట్లు సెప్పెను.

మనోవాక్కాయకర్మములచే సఖ్యము, శ్రవణము, దాసత్వము, వందనము, అర్చనము, సేవ, ఆత్మలో నెఱుక, సంకీర్తనము, చింతనము నను నీ తొమ్మిదిమార్గములచే శ్రీహరిని నమ్మి సేవించినయెడల ముక్తి నొందఁగలవు.

అని హరిసేవావిధానంబు లుపదేశించి పరమేశ్వరుని విరాట్స్వరూప మభివర్ణించి పరిక్షిన్మనంబునఁ బరమేశ్వరభక్తితత్త్వంబు పాదుకొనం జేసి యాతనితో శుకయోగి మఱియు నిట్లనియె.

ఉ. ఏను మృతుండనౌదు నని
యింతభయంబు మనంబు లోపలన్
మానుము సంభవంబుగల
మానవకోట్లకుఁ జావు నిత్యమౌఁ

గాన హరిం దలంపు మీఁకఁ
　　గల్గకు జన్మము నీకు ధాత్రిపై
మానవనాథ ! పొందెదవు
　　మాధవలోకనివాససౌఖ్యముల్.

అని చెప్పి శుకయోగి యథేచ్ఛముగఁ జనఁ బరిక్షిత్తు దేహపతనపర్యంతము సేయఁగల యుచితకర్మములఁ జేయుచు,

ఆ. సుతుల హితుల విడిచి । చుట్టాల విడిచి యి
　ల్లాలి విడిచి బహుబ । లాళి విడిచి
　రాజు హృదయ మిడియె । రాజీవనయనుపై
　ధనము లిడిచి జగ్గుఁ । దనము విడిచి

నవమానువాకము.

తక్షకునిప్రయత్నములు.

తక్షకుఁడు శృంగిచేఁ బ్రేరితుం డై పరిక్షిత్పితామహుం డగు నర్జునుండు తొల్లి, ఖాండవదహనంబునఁ దనకును దన యనుయాయులకు నిక్కట్టు కలుఁగఁ జేసి, యపకారంబు సేయుటయకాక, అప్పుడ తనజ్ఞాతియగు నశ్వసేనుతల్లిని వధించియుఁ గర్ణయుద్ధంబున నశ్వసేను వధించియుఁ దనజాతి కె మహాపకారకార్యంబులఁ జేసియుండుటచే నాతనిపౌత్రుఁ డగు పరిక్షిత్తునైన వధించి పగ నీఁగుదు నని తలంచి, ప్రత్య క్షయుద్ధంబునఁ బరిక్షిత్తుఁ జెనక శక్యంబుగాదని స్వభావంబు

సని కుటిలవర్తనుండగుటచేఁ గుటిలవర్తనముననే యాతనిం జంప నిశ్చయించి తనకుఁదోడుగఁ గొందఱు భుజంగులఁగొని మాఱువేసంబుల నవలంబించి హాస్తిపురి కేతెంచుచుండెను.

కశ్యపుని కథ.

తక్షకుఁడు విషప్రయోగంబువనే పరిక్షిత్తును వధించునని కురుదేశమునం దంతటను జనులు చెప్పుకొని పరిక్షితుపై గలభక్తిచే విచారమగ్నులగుచుండ "జాంగలికుండును మహాతపస్వియు నగు కశ్యపుండను విప్రుండు విని విస్మయంబు గాన పరిక్షిత్తునకు విషప్రయోగంబైనఁ దాను బ్రతికించి దేశోపకారమును జేసి రాజుచే నమితమగు బహుమతి పొందవచ్చునని తలంచి విషాపనోదకములగు మణిమంత్రౌషధాదులఁ గొని యొకజనపదంబునుండి హాస్తిపురి కేతెంచుచుండెను. అట్లు వచ్చు కశ్యపుని దక్షకుఁడు హాస్తిపురికి గవ్యూతిమాత్రదూరంబున దారసించి విప్రోత్తమా! మీ రేదేశమువారు? ఇచ్చటి కేఁగుచుంటి రే? యేవిద్యల నభ్యసించితి రని ప్రస్తావన పూర్వకంబుగ నడుగ నాతం డిట్లనియె.

కశ్య— దేశమును సుభిక్షముచేసి సత్పరిపాలనముసేయు శ్రీమత్పరిక్షిన్మహారాజు నొకవేలయగు విప్రుఁడు శపించి, కురుదేశముపైఁ గన్నువైచి యెట్లులైన నీదేశమున కుపద్రవముగల్పింపఁదలఁచు తక్షశిలానగరాధీశుండగు తక్షకుఁడిప్రోత్సహింప భుజఁగుండను రంధ్రాన్వేషియు నగు నాతక్షకుండు

ప్రత్యక్షంబుగఁ బరీక్షిత్తుతో ననిసేయలేక విషప్రయోగంబు నఁగుటిలగతి నామహారాజుం జంపయత్నించుచుండెనని వింటిని.

తక్ష—అగుఁగాక మీ కందుఁ బ్రసక్తి యేమున్నది.

కశ్య—నేను జాంగలికుఁడను. ఎట్టివిషప్రయోగంబు నైనఁ బ్రుటిలోఁ బాపఁగలను. నాప్రభువునకు యట్టియిక్కట్టులు సంభవించిన నాప్రజ్ఞం గనఁబఱచి నే నాతని విషవిముక్తుం జేతును.

త—తక్షకుం డాశీవిషాగ్రేసరుఁడని యెఱుఁగుదువా?

క—అగుఁగాక నే నాతని తాతను. మఱియు నాతని విషంబులఁ ద్రుటిలో నివారింపఁగలను. నా రాజునకు దేశమునకు సంభవించు నుపద్రవంబులు బోఁగొట్టి సంరక్షింప సిద్ధముగ నుంటిని.

త—(కశ్యపుని రాజభక్తికిని దేశభక్తికిని మెచ్చి) కశ్యప స్వామీ! నీ దేశభక్తికి రాజభక్తికి మెచ్చితిని. నేన యా తక్షకుండ. నీ వెంతవాఁడ వయ్యును నావిషాగ్ని నార్ప లేవు. నిదర్శనముఁ జూపు మని సన్నిహితంబును బెక్కులూడలతో జంతువులతోఁ గూడినదియు నగు నొక్క న్యగ్రోధముపై దనవిషంబును పయోగింప నది భగ్నమై మండి భస్మశేషంబయ్యె. దానిఁ దక్షకుండు కశ్యపునకుఁ జూపి దీని కెట్టిచికిత్సఁ జేయఁగలవని యెను.

క—చూడుము నాప్రజ్ఞనని యాభస్మముఁ జక్కఁగఁ బ్రోగుఁ జేసి మంత్రోదకముం బ్రోక్షింప నది యంకురించి

యంతన ద్విదళితంబై విటపియై యెప్పటివలెఁ బెద్దమఱ్ఱియై సక లజంతు సంతానముతోఁ గూడియుండె. ఆవృక్షంబున నంతకు ముందు మత్తాకులమై హస్తిపురినుండి వచ్చి చెట్టునధిరోహించిన శ్రోత్రియబాలుండును జచ్చి తిరుగ బ్రదికి విటపాంతర్హితుండై వీరలనుడువులు వినుచు నేనఁ దేయుచుండెను.

త—(ఆశ్చర్యాతిశయంబు నొంది) విప్రోత్తమా ! నీ మహిమ కత్యానందాశ్చర్యములం బొందితిని; పరిక్షిత్తిచ్చు ధనముకంటెఁ బెక్కు మడుంగులు ధనము నీకిచ్చెదను. పరి క్షిత్ప్రాణసంరక్షణోద్యమమును మాత్రము మానుము.

క—నీవు సేయుపని నాదేశమునకు ముప్పుఁగలిగించును. నాదేశ మిప్పుడు రాజన్వంతము. నీవు పాండవులు పరలోక ప్రాప్తినొందినసందుఁ జూచి శకునిపౌత్రుని మోసగించి గాంధార దేశమును ధ్వంసముఁజేసి తక్షశిలారాజ్యమును స్థాపించితివి. అట్లే మాకురుదేశముఁగూడ ధ్వంసముఁ జేయఁదలఁచితివా ? నీవుపాలించినయెడల రాజన్వంతంబగు కురుదేశము జిహ్మగుఁడవగు నీచే రాజవంతమె యగును గాని రాజన్వంతము కానేరదు.

త—నీరాజభక్తికి మెచ్చితిని, నీజాతివాఁడు-తపస్వి-వృద్ధుఁడు-అనపరాధియునగు శమీకు నవమానించినరాజు నిన్నుఁ రే పవమానింపఁ డనుట కేమి నిదర్శనము ? నేనుమీ జాతియందుఁ బ్రేమకలవాఁడనై శృంగియుపదేశముచేత నె

పరిక్షిత్తుఁ జంప నేతెంచితిని. గాంధారరాజ్యము నాక్రమించి నటులు మీకురురాజ్యము నాక్రమింపను

క—దేశమున కుపద్రవమువచ్చినపుడు జాతిమతవివక్షత లుండరాదు. కుటిలగమనుఁడవగు నిన్నుఁ బ్రేరేపించిన మాశృంగియు నాకు శత్రుండ. ఏమైనంగానిమ్ము నీవు మాదేశము నాక్రమింప వనుటకు నమ్మక మేమి? నీమాట కేనొడంబడను

త—(తనలో) ఈతనకిఁ బట్టుదల మితిమీఱియున్నది. పరిక్షిత్తును నేను చంపినను, అతఁడు చేసిన లోకోపకారకార్యములచేఁ బ్రజల కాతనిపై భక్తి మిక్కుటమై యున్నది. అందువలన నాగులు దేశ మాక్రమింప దేశస్థు లంగీకరింపక తిరుగఁబడి నాతక్షశిలారాజ్యము నె ధ్వంసముఁ జేసి నన్ను రాజ్యభ్రష్టునిగఁ జేయంగలుగుదురు. అందు కీబీద బాఁపని వాక్యములె తార్కాణములు. ఎటులైన మిత్రుఁడగు శృంగికుని నెఱవేర్పవచ్చిన నేను మోఘకార్యుండ నని నాగు లను కొనకుండఁ దగిన యుపాయము కావింపవలయును. ఇట్లు దప్పక సేయుదును.

(ప్రకాశముగా) కశ్యపా! నీవాక్యముల కానందించితిని. నీ వొకపని నే నొకపని చేకొని చేయుట యుక్తము. నీవు చెప్పిన చొప్పున నీదేశమువంకం దేఱిచూడను. రాజప్రాణములనుమాత్రము నాకు వదలుము. నీదారిద్ర్యవిచ్ఛిత్తి

యగునంతకంటె మితిమీఱిన ద్రవ్యము నీ కొసంగెదను. ప రిక్షిత్తుకుమారుఁడే రా జగును. నేను మీ దేశమున కుపద్రవముం గావింపను. నమ్ముము. దీనికి నీ వంగీకరింపుము. నా వారియెడుటఁ జేసినప్రతిన నెఱవేర్పనిమ్ము. దీనికి నీ వాటంకపఱచిన యెవరిశక్తి వారు చూచుకొనవలసియుండును. నా సైన్యముతో మీ దేశముపై దండయాత్ర నలిపెదను. భవిష్యత్తు దైవాధీనమ యగు. నేను నొక రాజపుత్రుఁడ, ప్రతిజ్ఞానిర్వహణము నాకు విధి యని తలంపుము

క—(తనలో) వీఁడు కుటిలగముడుండు. దేశముపై దండయాత్ర నడపిన దేశోపప్లవ మగుచు. ఆడినమాట తప్పకుండఁగ నితఁడు పరిక్షిత్తునుమాత్రము వధించినఁ గొంత మేలె యగు. అనపరాధి నవమానించినందుల కాతఁడు ప్రతిఫల మనుభవింపఁదగు. అయిన నాతనికుమారుఁడు రాజు కాఁగలఁడు కదా! నా కమితధనముకూడ లభింప నున్న దని తలంచుచుఁ దక్షకునితో(ప్రకాశముగా) తక్షకా! నీవు నీద్విజిహ్వతఁ జూపిన నామంత్రతంత్రములచే నిరాజ్యము న నిన్నును నశింపఁజేతును. కాన మాట నిలుపుకొమ్ము. పరిక్షిత్తు నీ వెటులుసేసిన నే నంగీకరింతును. అనపరాధి యగు తపస్వి నవమానించినందుల శాపఫలము పరిక్షిత్తనుభవించుగాక. తత్కుటుంబముువారి కుపద్రవము రానీయకుము. నీ

వును మద్గోత్రిజుండ వగుట నీవ్రితినను నిర్వహింపఁ జేయు టయు నాకు విధియే. నా కెంత ధన మిచ్చెదవు ?

త—నీచెప్పినచొప్పునఁ జేయుదును. కురురాజ్యము నకుఁగాని పరిక్షిద్వంశజులకుఁగాని యెట్టి యుపద్రవమును రానీయకు, నీకిదె కోటినిష్కములు నిచ్చుచున్నాను. అని తన భృత్యులచేఁ గొనిరాఁబడు ధనంబులోఁ గోటినిష్కంబుల నెంచి వేసడంబులపై వేయించి పరిరక్షకులతోఁ గశ్యపునిం టికిఁ జేర్ప నాజ్ఞాపించెను. కశ్యపుఁడుం దనజీవితంబున నంత టి ధనరాశిం జూడనివాఁడగుట నత్యానందంబుం బొంది స్వజనపదంబునకు వెడలిపోయెను.

భేదోపాయముచే నట్లు కశ్యపుని లోఁబఱచుకొని త క్షకుఁడు, అనుయాయులతో హస్తిపురిం జేరి రాజప్రాసాద దముఁ జేరునుపాయంబులఁ గానక రాజు మంత్రితంత్రౌషధ విదులగు వనాటబ్రాహ్మణులకు బైరాగులకుమాత్రము ప్రి వేశము నిచ్చుచున్నాఁడని విని తనయనుయాయు లగు నాగ కుమారులకు మునిశిష్యుల వేషములు వేయించి మంత్రోద కములు, మంత్రించిన ఫలములు ఓషధులు వారు తమయా శ్రిమమునుండి తెచ్చినటు లభినయింపఁజేసి పంపెను. అట్లు పంపఁబడినపండ్లలోఁ గొన్నివిషప్రయుక్తం బగునటులు విష క్రిమిదష్టంబు లైనవియు, మఱికొన్ని మూర్ఛనినంతన చం పువిషముం బ్రవేశపెట్టినవియుఁ గలవు. ఇట్లు నాగల నంపి

తాను తిరస్కరణీవిద్యచేఁ బై నుండెను. ఆనాగులు ద్వారకులచే ఋష్యాశ్రమములనుండి విషాపనోదకమంత్రోదకఫలాదులు దెచ్చితి మని రాజునకుఁ గబు రంపి ప్రవేశమున కనుజ్ఞ నొంది ప్రవేశించి (1) "దీర్ఘమాయురస్తు" అని కపటాశీర్వచనంబుఁ జేసి యివి మున్యాశ్రమానీతంబులు మా గురువులు మీ కంపి రని యానామతరు లగు మునులపేరులఁ జెప్ప, కాలకర్మవశంబున నాతండు వానిని స్వీకరించి వారి నిర్గమనంబున కనుజ్ఞ నిచ్చి శుకోపదేశంబున నిట్లు పరమేశ్వరుని ధ్యానించుచుండెను.

— పరమేశ్వరనుతి, పరీక్షిన్మరణము —

ఉ. ఏవిభు వందనార్చనము
లేవిభుచింతయు నామకీర్తనం
బేవిభు లీల లద్భుతము
లెవ్వఁడు సంశ్రవణంబుసేయ దో
షావలిఁ బాసి లోకము శు
భాయతవృత్తిఁ జెలంగునండ్రు నే
నావిభు నాశ్రయించెద
నఘౌఘనివర్తను భద్రకీర్తనున్.

(1) దీర్ఘం + ఆయుః (లేక) దీర్ఘ + మాయుః, అనిపదవిభాగము (మాయుః=పైత్యరోగము.)

ఉ. ఏపరమేశు పాదయుగ
　　మెప్పుడుఁ గోరి భజించి నేర్పరుల్
లోపలిబుద్ధితో నుభయ
　　లోకములందును జడ్డుఁ బాసి యే
తాపము లేక బ్రహ్మగతిఁ
　　దారు గతశ్రములై చరింతు రే
నాపరమేశు మ్రొక్కెద
　　నఘౌఘనివర్తను భద్రకీర్తనున్.

చ. తపములఁ జేసియైన మఱి
　　దానము లెన్నియుఁ జేసియైన నే
జపములఁ జేసియైన ఫల
　　సంచయ మెవ్వనిఁ జేర్చకున్న హే
యపదములై దురంతవిప
　　దంచితరీతిగ నొప్పుచుండు న
య్యపరిమితున్ భజించెద
　　నఘౌఘనివర్తను భద్రకీర్తనున్.

మ. అణువో, కాక కడున్ మహావిభవుఁడో
　　యచ్ఛిన్నుఁడో, భిన్నుఁడో,
గుణియో, నిర్గుణుఁడో, యటంచు విబుధుల్
　　గుంఠీభవత్తత్త్వమా

ర్గణులై యేవిభు పాదపద్మభజనో
త్కర్షంబులం దత్వవి
క్షణముం జేసెద రట్టివిష్ణుఁ బరముణ్
సర్వాత్ము సేవించెదన్.

ఉ. ఎవ్వనిచేఁ జనించు జగ
మెవ్వనిలోపల నుండు లీనమై
యెవ్వనియందు డిందుఁ బర
మేశ్వరుఁ డెవ్వఁడు మూలకారణం
బెవ్వఁ డనాది మధ్యలయుఁ
డెవ్వఁడు సర్వముఁ దాన యైనవాఁ
డెవ్వఁడు వాని నాత్మభవు
నీశ్వరునే శరణంబు వేఁడెదన్.

అని పరిక్షిత్తు పరమేశ్వరుఁ బ్రార్థించుచుఁ గుహానా మునికుమారులు సన్నిధినుంచిపోయిన ఫలంబులం దత్కాల సన్నిహితులగు మంత్రులకుఁ గొన్నియిచ్చి యందుంజూపున కందంబుగ నున్న ఫలం బొండు తీసి మూర్కొనుడు నందుం డుపరిమళమిళితమైనవిషము శ్వాసనాళములలోనికిఁ జొచ్చి రక్తప్రసారమునాఁపుచుండె. అంతలో రాజు మూర్ఛనొందు చు నందుండు క్రిమిసంఘాతపుఁగాటుచే నసువులను విడిచెను. సన్నిధి నున్న మంత్రులు స్వహస్త స్థితఫలంబు లట్టివ యగు నని వానిం బాఱవైచుచు విషవైద్యులఁ బిలుచుతోం

దరలో నుండఁ దక్షకుఁ డాతనిపై పుత్ర్యముచే నాప్రాసాదం బున కగ్నిఁ దరికొల్ప నదియొకక్షణమునన రాజభవంబులో భస్మపటలం బయ్యె. తత్ప్రాసాదస్థ పరివారం బెటులనో ప్రాణంబులతో నీవలంబడిరి. భయభ్రాంతులై వారు చూచు చుండఁగనే తక్షకుండును మాయామాణవక వేషధారు లగు నాగులు నల్లనిదీర్ఘదేహంబులతో నంతలోన యదృశ్యులైరి. హాహాత్కృత మగు నీదారుణకర్మమునకుఁ బ్రతిసేయనేరక రాజకుటుంబరక్షణమును రాజ్యరక్షణమును నమాత్యులు జాగరూకులై చేయుచుఁ బంచశరద్వయస్కుఁడు బాలుండు నగు జనమేజయుపైఁ గర్తవ్యముంచి పరిక్షిత్తునకుఁ బారలౌ కికక్రియలు పురోహితుఁడు సేయునటులఁ జేయించిరి. పితృ మేధానంతరమునఁ బౌరపురోహిత మంత్రిదండనాథులుకూడి జనమేజయునిఁ గురురాజ్యమునకుఁ బట్టాభిషిక్తుం జేసిరి.

ఇది

శ్రీమత్కౌండిన్యగోత్ర పవిత్ర పెండ్యాల వేంకయాఖ్యపుత్త్ర,
మహాభారతచరిత్ర వ్యవసాయచరిత్రాది వివిధగ్రంథప్రణేతృ
వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి విరచితంబగు
పరిక్షిచ్చరితంబు సర్వంబును
స మా ప్త ము.

లఘుటిప్పణి.

అ

అంసలుఁడు = బలిసినవాఁడు

అగదంకారుఁడు = వైద్యుఁడు

అటమటము = వ్యర్థము

అతివేలము = హద్దుమీఱినది

అనుయాయులు = కూడవచ్చువారు

అనువాకము = కొన్నిపనసలుగలవేద భాగము

అఫల్గుబాణములు = వ్యర్థముకానిబాణములు

అలక్ష్యము = కనఁబడనిది

అవంధ్యము = వ్యర్థముకానిది

అశ్వసాది = గుఱ్ఱపురౌతు

అసదు = తక్కువ

అహంభావము = గర్వము

ఆ

ఆందోళిక = అందలము

ఆకర్ణనము = వినుట

ఆజ్యము = నేయి

ఆశీవిషము = పాము

ఆసంది = నాల్గువైపులను సమముగ నుండు మంచమువంటి యొకయాసనము

ఇ

ఇల్లడ = పదిలమని చెప్పి యొప్పగించుట

ఇతోధికము = ఇంతకంటె హెచ్చు

ఈ

ఈఁగు = తొలఁగించు

ఉ

ఉత్తరలోమము = పైనిరోమములు కలది

ఉత్తానీకృతము = వెల్లికిలచేయబడినది

ఉద్ఘాటితము = దెప్పిపొడవఁబడినది

ఉద్వృత్తులు = గర్వముకలవారు

ఊ

ఊనషోడశము = పదునాఱింటికిఁ దక్కువ

ఊషరము = చవిటినేల

ఏణము = లేడి

ఒ

ఒఱగొడ్డెము = మనసును నొప్పించెడి మాట

ఔ

ఔదుంబరము = మేడిచెట్టుసంబంధమైనది

క

కంధరము = మెడ

కదళీవంధ్య = అరటిచెట్టువలె నొకసారిప్రసవించినస్త్రీ

కనగ్రాహి = కప్పముపుచ్చుకొనువాఁడు.

కరీరము — మొలక

కలాపము = నెమలిపురి, చంద్రుఁడు
కలాపభృత్తు = నెమలి, శివుఁడు, కృష్ణుఁడు
కల్పము = బ్రహ్మదినము; ప్రళయము; (బ్రహ్మయొక్క జీవితమున నీక్రింది యేడుప్రళయములు కల్గును. (1) పార్థివకల్పము (2) కూర్మకల్పము (3) బ్రహ్మకల్పము (4) వరాహకల్పము (5) శ్వేతవరాహకల్పము (6) ప్రళయకల్పము (7) సావిత్రికల్పము) అనునవి. (ఇపుడు శ్వేతవరాహకల్పకాలము) షడంగములలో నొకటి.
కాకవంధ్య = కాకి రెండుగుడ్లను బెట్టినరీతిని, ఇద్దఱు బిడ్డలనే కనినస్త్రీ
కాకపక్షము = పిల్లజుట్టు
కాతరులు = భయస్వభావులు
కార్తస్వరము = బంగారము
కార్తాంతికుఁడు = జ్యోతిషికుఁడు
కుహన = కపటచర్య
కృష్ణీకృతము = నలుపుచేయఁబడినది
క్షిప్తము = చిమ్మఁబడినది

గ

గవ్యూతి = రెండుక్రోశములదూరము
గోమాయువు = నక్క

చ

చంద్రశాల = మేడపైనుండినగది
చక్షుష్మంతుఁడు = కన్నులుగలవాఁడు
చామీకరము = బంగారము

జ

జన్యము = యుద్ధము
జాంగలికుఁడు = విషవైద్యుడు
జామిత్రశుద్ధి = లగ్నమునకేడవయింటగ్రహములు లేకుండుట
జిఘాంసువు = చంపునిచ్ఛకలది; శత్రువు
జితోస్మి = (జితః + అస్మి) జయింపఁబడినవాఁడనైతిని
జ్ఞానంభావము = జ్ఞానముకలదనుకొనుట

ఝ

ఝరి = సెలయేఱు
ఝషము = చేఁప

త

తన్వి = పలుచనిశరీరముకలది
తాత = తండ్రి; పితామహుఁడు; బ్రహ్మ
తిగ్మతేజస్వి = తీక్ష్ణమైనప్రభావము కలవాఁడు
తొట్టి = మొదలుకొని
తోక్మము = లేతమొలక

ద

దక్షిణ = వైదికకార్యమున పురోహితాదుల కిచ్చు ద్రవ్యము
దస్యుత్వము = దొంగతనము

దేవానాంప్రియులు = మూర్ఖులు (అ
లుక్సమాసముచే నిట్టియర్థము క
లుగును)

ధ

ధనంజయుఁడు = అర్జునుఁడు, అగ్ని
ధర్మము = ధనుస్సు; న్యాయము
ధూర్జటి = శివుఁడు

న

నరనారీకము = పురుషులయొక్కయు
స్త్రీలయొక్కయు సమూహము
నవోఢ = క్రొత్తపెండ్లికూతురు
నారాయణబలి = సన్యాసికిఁ జేయు
శ్రాద్ధము
నారాశంసి = నరులను గుఱించి చె
ప్పువేదవాక్యము కలది
నిశ్శత్రుశేషుఁడు = శత్రుశేషము లే
నివాఁడు
నిషంగము = అమ్ములపొది
నిష్పిత్ర్యాణుఁడు = పితృఋణము తీ
ర్చినవాఁడు
నిసుగు = శిశువు
నిస్స్వుఁడు = దరిద్రుఁడు
నీడము = గూఁడు
నీడజము = పక్షి
నృశంసము = హింసించునది
నైకవిధములు = అనేకవిధములు
న్యూంఖ = పదునాఱోకారముల ను
చ్చరించిన పిమ్మట శబ్దము ను
చ్చరించుట. అందు 1,7,18 ఓ
కారములను ప్లుతములనుగాను త
క్కినవాని నర్ధమాత్రములుగాను
ఉచ్చరింపవలెను. ఉదా. ఓ౩ఓ
ఓఓఓఓ ఓ౩ఓఓఓఓఓ ఓ౩ఓఓ
ఓఓఓ పరిక్షిత్ (చూడుఁడు,
పాణిన్యష్టాధ్యాయియొక్క 8 4
21యొక్క కాశికాభాష్యవ్యాఖ్య)

ప

పంచకరహితము = తిథివారనక్షత్రల
గ్నముల సంఖ్యను గలిపి తొమ్మి
దిచే భాగింపఁగా 1,2,4 6,8
సంఖ్యలు మిగులకుండుట
పంచగవ్యములు = గోవుయొక్క,
మూత్రము, పేడ, పాలు, పెరుఁ
గు, నెయ్యి
పక్కిడాల్వేల్పుపొక్కిలిపసిబిడ్డఁ
డు = బ్రహ్మ
పరిణద్ధము = బలిసినది
పరేతరాట్సూనుఁడు = ధర్మరాజు
పలపలనివాఁడు = [illegible]
పాత్రేసమితులు = ఏపనిని జేయక
భోజనపాత్రికే వచ్చునపుడు తి
నుటకు సిద్ధముగానుండువారు? (కొన్ని
సమాసము [illegible] సిద్ధములం
జెప్పును. చూడుఁడు పాణిన్య
ష్టాధ్యాయిలోని పాత్రేసమి
తాదిగణము)
పారమేష్ఠ్యరాజ్యము = మోక్షరాజ్య[ము
పితృమేధము = తల్లిదండ్రులకుఁ జేయు
నంత్యకర్మ

పురుషార్థత్రయము = మూఁడగు ధ
ర్మార్థకామములు
పురోడాశము = యజ్ఞములోఁ జే
యు వరిపిండిరొట్టె
ప్రతప్తము = కాఁచఁబడినది
ప్రథమాస్థితము = ముందుగాఁ బ్రవే
శపెట్టఁబడినది
ప్రపాఠకము = కొన్ని యనువాక
ములు గల వేదభాగము
ప్రవర్గ్యము = యజ్ఞములోని యొక
కర్మము
ప్రస్థానము = ప్రయాణము
ప్రాహ్ణము = పగటితొలిజాము

ఫ

ఫలవదర్థావబోధము = ఫలముతోఁ
గూడిన యర్థముం దెలిసికొనుట
(వేదశాస్త్రములం జదివి యజ్ఞా
దులం జేయుట)
ఫేనము = నురుఁగు

భ

భవితవ్యము = కాఁదగినది
భసితము = బూడిద
భావశబలత — భావములకూడిక
భూదారము = అడవిపంది
భూరి = విస్తారము
భేషజము = మందు

మ

మధుపర్కము = పెరుఁగు, బెల్లము,
నేయి కలిపినది (లేక) పూర్వ
కాలమున పవిత్రకార్యములలోఁ
వండఁబడిన మేకయొక్క, ఎద్దు
యొక్క మాంసము
మరుత్తరాట్ = మరుత్తను నొక
మహారాజు
మాయావి = మోసగాఁడు
మిథస్సంభాషణము = రహస్య సం
భాషణము; అన్యోన్య సంభా
షణము
మేదశ్ఛేదము = క్రొవ్వుచే నణపఁ
బడినది

య

యమళులు = కవలవారు
యవలు = ధాన్యవిశేషము
యుగము = బండికాఁడి; కాలభేద
ము దెల్పు కృతాదియుగము;
జత
యువ = పడుచువాఁడు; ఒకసంవ
త్సరము

ర

రథ్య = రథములుపోవుమార్గము; రథ
సమూహము; గుఱ్ఱము
రాజకిల్బిషుఁడు = పాపపురాజు
రాజన్వంతము = మంచిరాజు గల
దేశము
రాజవంతము = రాజుమాత్రము కల
దేశము
రాజసము = రజోగుణము
రాతి = మిత్రుఁడు

రుక్మపట్టము = బంగారపుపట్టా

ల

లాజహోమము = వరిపేలాలతోఁ జేయఁబడు హోమము

వ

వనస్పతి = చెట్టు; పూవక కాఁచెడి చెట్టు

వాగురికుఁడు = వలవేఁటగాఁడు

వాగ్వ్యభిచారి=మాటతప్పినవాఁడు

వార్ధశ్రవసుఁడు = అర్జునుఁడు

విహ్వలుఁడు=భయాదులచే నవయవముల స్వాధీనము తప్పినవాఁడు

విశల్యకరణి = బాధను తొలఁగించు నోషధి

వేశ్మజాలము = ఇండ్లవరుస

వైరాజ్యము = పైనింకొకరాజు లేకుండుట

వ్యసని = కామక్రోధాదులవలనఁ గలిగిన వేఁట, ద్యూతము మొదలగు నభ్యాసములు కలవాఁడు; ఆపదనొందినవాఁడు

వ్యాయతము = దృఢమైనది; పొడవైనది

శ

శరధి = అమ్ములపొది; సముద్రము

శాముని = ధర్మరాజు

శిఖరిదశన = మొనలుదేలిన దంతములు కలది

శిబిక = పల్లకి

శ్యామ = పసుపుది; పదునారేండ్ల వయస్సుగల స్త్రీ; ఆకుపచ్చ రంగుకలది

శ్వాగణి = వేఁటకుక్కలగుంపు కలవాఁడు

స

సంయమించి = ప[illegible]నివృత్తిఁజేసి; నియమించి

సప్తపది=ఏడడుగులు కన్యచే ద్రొక్కించెడి వివాహములోని ఒక కర్మము; ఏడడుగుల సమూహము

సన్నిహితము = సమీపించినది

సమితి = సభావిశేషము; సమూహము; యుద్ధము

సమ్రాట్టు=చక్రవర్తి

సుప్రతీకము = భగదత్తుఁడనురాజు యొక్క యేనుఁగు, కుబేరుని యేనుఁగు

సూక్తము = వేదములోని యొకభాగము

స్థాణువు = మోడు; శివుఁడు

స్థాయీభావము = [illegible]మాధుర్యము

స్రుక్కు = [illegible]

స్రవంతి = నది

స్వారాజ్యము=స్వర్గరా[illegible]

హ

హారితము=పచ్చనిది ఆకుపచ్చనిది

హింస్రకము = హింసించునది